

LUND UNIVERSITY

Stiftelserna inom kulturområdet

En utredning av stiftelsernas rättsliga status

Olsson, Katarina

2019

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Olsson, K. (2019, mars 28). Stiftelserna inom kulturområdet: En utredning av stiftelsernas rättsliga status.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Underlag a.

Stiftelserna inom kulturområdet

En utredning av stiftelsernas rättsliga status

RiR 2019:10

Konsten att styra

– regeringens styrning av
kulturområdets institutioner

STIFTELSENA INOM KULTUROMRÅDET

En utredning av stiftelsernas rättsliga status

Professor Katarina Olsson

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet

2019-03-12

(Underlag a)

1	Uppdraget.....	3
2	Materialet.....	3
3	Strukturen på rättsutredningen	4
4	Aktuella stiftelser.....	4
5	Tillämplig lagstiftning	5
6	Rekvisiten för en giltig stiftelsebildning	8
6.1	Inledning.....	8
6.2	Rekvisit och rättsverkningar	8
6.2.1	De nödvändiga rekvisiten vid bildande av en stiftelse	9
6.2.2	Rättsbildningar utanför stiftelsebegreppet.....	10
6.2.3	Rättsverkningar förenade med stiftelsebildningen.....	11
6.3	Stiftaren	11
6.4	Förordnandet	12
6.5	Ändamålet	12
6.5.1	Inledning.....	12
6.5.2	Ändamålsbestämmelsens beståndsdelar	13
6.5.3	Allmänna krav på ändamålet.....	14
6.6	Förmögenheten	17
6.7	Andra moment i samband med bildandet	20
6.8	Stiftelsens organisation	21
6.8.1	Två förvaltningsformer – egen eller anknuten förvaltning	21
6.8.2	Styrelsen	22
6.8.3	Anknuten förvaltning.....	23
6.8.4	Stiftelsens revisor	24
7	Något om anslagsstiftelser	24
8	Något om statliga stiftelser	25
9	Frågan om tillsyn	27
10	Frågan om ändring och upplösning.....	29
11	Riktlinjer och Villkor från Kulturdepartementet	32
12	Insyn och inflytande från utomstående	33
13	Terminologi	35
14	Analys	36
14.1	Inledning.....	36
14.2	Stiftare	37

14.3	Förordnande och stadgar	38
14.4	Ändamål	39
14.5	Förmögenhet	39
14.6	Förvaltning	40
14.7	Insyn och inflytande	40
15	Genomgång av nu aktuella stiftelser	42
15.1	Stiftelsen Tekniska Museet	44
15.2	Stiftelsen Skansen	49
15.3	Stiftelsen Prins Eugens Waldemarsudde	53
15.4	Stiftelsen Thielska Galleriet	58
15.5	Stiftelsen Dansmuseifonden	61
15.6	Stiftelsen Dansens Hus	64
15.7	Stiftelsen Åttje, Svenskt Fjäll- och Samemuseum	68
15.8	Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem	71
15.9	Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna	76
15.10	Stiftelsen Nordiska Museet	80
15.11	Stiftelsen Svenska Filminstitutet	84
15.12	Stiftelsen Drottningholms Slottsteater	88
15.13	Stiftelsen Zornfonden	92
15.14	Stiftelsen Arbetets Museum	95
15.15	Stiftelsen Strindbergmuseet	98
15.16	Stiftelsen Judiska Museet i Stockholm	101

1 Uppdraget

Uppdraget består i en genomgång av förordnande, styrdokument och vissa andra dokument av stiftelserna inom kulturområdet, utgiftsområde 17, för en bedömning av stiftelsernas rättsliga status. I uppdraget ligger särskilt att avgöra om de aktuella stiftelserna motsvarar stiftelselagens krav på en giltig rättsbildning.

Uppdraget avgränsas till att omfatta civilrättsliga och närmare bestämt stiftelserättsliga frågeställningar rörande nu aktuella stiftelser. Andra rättsliga perspektiv eller en bedömning av Kulturdepartementets rätt eller möjlighet att besluta om statsbidrag eller att föreskriva villkor för stiftelserna inkluderas inte i uppdraget. Uppdraget omfattar inte någon bedömning av stiftelsernas förvaltning eller verksamhet. Jag har inte heller gjort någon bedömning av stiftelsernas skattemässiga behandling.

2 Materialet

Det bör redan inledningsvis betonas att materialinhämtningen inte varit helt lätt. Material har efterfrågats hos stiftelserna, hos länsstyrelsen som tillsynsmyndighet och registreringsmyndighet och hos Kulturdepartementet. Materialet har inhämtats genom Riksrevisionens försorg. Riksrevisionen har kontaktat samtliga stiftelser och bett om material. Kulturdepartementet har försett Riksrevisionen med det material rörande stiftelserna som finns i departementets akt. Registreringsbevis och visst annat material har inhämtats från länsstyrelserna. I de fall stiftelserna har egna hemsidor har visst material även hämtats där.

Från stiftelserna har efterfrågats:

- Stiftelseförordnande
- Eventuella stadgar om inte dessa är en del av förordnandet
- Övriga eventuella styrdokument
- Eventuella permutationsbeslut
- Årsredovisningar från de senaste två åren

Sammantaget kan konstateras att det finns vissa brister i det material som inhämtats. Detta gäller såväl innehåll som systematik och uppfattning om vad som efterfrågats. Det material jag haft tillgång till ger i vissa fall troligtvis en ofullständig bild av stiftelsens grunddokument och senare ändringar.

Jag har huvudsakligen utgått från stiftelsens förordnande såsom det formulerades i samband med stiftelsens bildande och efter eventuella ändringar. På grund av brister i materialet finns det en viss reservation för att jag verkligen fått tillgång till de korrekta och fullständiga stiftelseförordnandena och övrig relevant information.

Materialet uppvisar stora skillnader ifråga om de olika stiftelserna. Det avser såväl kvalitet som kvantitet. Detta är i sig inte särskilt förvånande. I många fall är det gamla stiftelser och dokumentationen kring bildandet kan helt eller delvis ha försvunnit i stiftelsens arkiv. Mitt arbete visar vikten av att stiftelserna själv har noggranna arkivrutiner och systematisk uppföljning. Kunskap om stiftelsens grundhandlingarna är helt avgörande för att kunna tillämpa och tolka föreskrifterna för stiftelsen. Uppdaterade stadgar finns inte alltid, där det borde finnas. Permutationsbeslut har inte lett till en uppdatering av stadgar eller förordnande och övriga styrdokument kanske inte ens finns eller finns enbart sporadiskt.

Tillsynsmyndigheten har inte tillgång till komplett material, kanske inte ens för att genomföra en relevant tillsyn. Detta kan bero på att stiftelsen inte försett myndigheten med aktuellt material eller på att myndigheten inte aktivt utövat tillsyn över stiftelsen. Med hänsyn till det materialet jag fått från Kulturdepartementets akt kan konstateras att det i flera fall inte är fullständigt och aktuellt. Med hänsyn till uppdragets begränsningar i tid och omfattning har det inte varit möjligt att kontakta alla stiftelser och begära förtydliganden där så behövts.

Det finns inte särskilt mycket skrivet om stiftelser i Sverige. Denna utredning bygger framför på två doktorsavhandlingar, Henrik Hessler, *Om Stiftelser* (1952) och Katarina Olsson, *Näringsdrivande stiftelser* (1996). Vidare kan hänvisas till kommentaren till stiftelselagen av Henning Isoz, *Stiftelselagen en kommentar* (1997).¹

3 Strukturen på rättsutredningen

I avsnitt 5-13 redogörs för vissa stiftelserättsliga frågor av intresse för utredningen. I avsnitt 14 finns en sammanfattande analys av genomgången material. I den mån slutsatser av undersökningen kan dras redan i avsnitt 5-13, är dessa markerade genom understruken text. Avsnitt 15 innehåller en genomgång av de 16 stiftelser som nu är aktuella.

4 Aktuella stiftelser

Följande stiftelser ingår i undersökningen:

1. Stiftelsen Tekniska Museet
2. Stiftelsen Skansen
3. Stiftelsen Prins Eugens Waldemarsudde
4. Stiftelsen Thielska Galleriet
5. Stiftelsen Dansmuseifonden
6. Stiftelsen Dansens Hus
7. Stiftelsen Áttje, Svenskt fjäll- och samemuseum
8. Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem
9. Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna
10. Stiftelsen Nordiska Museet
11. Stiftelsen Svenska Filminstitutet

¹ Förutom dessa verk finns också några böcker av handbokscharakter, t.ex. Peter Aamisepp m.fl., *Stiftelsehandboken* och i begränsad omfattning rättsvetenskapliga artiklar. Civilrättspraxis om stiftelser är mycket begränsad. Förarbetena till relevant lagstiftning har därför relativt stor betydelse.

12. Stiftelsen Drottningholms Slottsteater
13. Stiftelsen Zornfonden
14. Stiftelsen Arbetets Museum
15. Stiftelsen Strindbergmuseet
16. Stiftelsen Judiska Museet i Stockholm

5 Tillämplig lagstiftning

Den särskilda lagstiftning som gäller för stiftelser finns från och med den 1 januari 1996 finns huvudsakligen i stiftelselagen (1994:1220), SL.² Den innehåller i elva kapitel en civilrättslig reglering av stiftelseinstitutet samt regler om samhällets kontroll över stiftelserna.³ SL:s regler har som övergripande syfte att säkerställa och trygga uppfyllelsen av stiftelsens ändamål. Lagen innehåller både tvingande och dispositiva regler. Genom ett flertal dispositiva regler uppstår ett fritt spelrum för styrelsen eller förvaltaren att ta hänsyn till bl.a. stiftarviljan och den enskilda stiftelsens särskilda behov. Dispositiva regler i lagen föreskriver alltså att stiftaren har rätt att förordna i en viss fråga och om stiftaren inte gjort det ska lagens regler gälla. I de fall hänsyn till stiftelsens borgenärer eller andra som rättshandlar med stiftelsen eller då "rimliga krav på rättslig stadga i stiftelseinstitutet"⁴ föranleder särskilda skyddsregler, har tvingande sådana införts. Det ska enligt förarbetena krävas goda motiv för åtgärder som innebär inskränkningar i respekten för stiftarens vilja.⁵ Särskilda regler beträffande bl.a. näringsdrivande stiftelser syftar till att ge utomstående samma skydd som vid rättshandlingar med andra organisationsformer för näringsverksamhet.

SL erkänner fyra typer av stiftelsebildningar – stiftelser i allmänhet, insamlingsstiftelser, kollektivavtalsstiftelser och tryggandestiftelser, 1 kap. 1 § första stycket SL. Bestämmelsen ger uttryck för vilka krav som ställs på en stiftelsebildning för att denna ska omfattas av SL. Stiftelser i allmänhet regleras av 1-10 kap medan insamlingsstiftelser och kollektivavtalsstiftelser regleras i 11 kap, med hänvisning till tillämpliga avsnitt i 1-10 kap.⁶

SL innehåller en allmän definition av stiftelsebegreppet i 1 kap. 2 § SL, utformad efter mönster av tidigare gällande tillsynslag. I lagen regleras ingående de två förvaltningsformerna - egen förvaltning och anknuten förvaltning, 2 kap. Alla stiftelser är skyldiga att föra räkenskaper och att ha en revisor 3 och 4 kap. Lagen innehåller även regler om skadestånd för styrelseledamöterna och revisorn, 5 kap. samt särskilda regler om ändring av föreskrifter i

² Lagen (1967:531) om tryggande av pensionsutfästelse, TrL, gäller, med vissa ändringar föranledda av stiftelselagen, alltså och tillämpas uteslutande beträffande de s.k. tryggandestiftelserna. Lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser, TL, som innehöll en knapphändig civilrättslig reglering, har upphört att gälla i och med tillkomsten av stiftelselagen.

³ Förarbeten i prop. 1993/94:9, 1993/94:LU12.

⁴ Prop. 1993/94:9, s. 48.

⁵ Prop. 1993/94:9, s. 303.

⁶ Från delar av SL:s tillämpningsområde undantas stiftelser vilkas tillgångar enligt förordnandet får användas endast till förmån för bestämda fysiska personer, 1 kap. 7 § SL. I 11 kap. SL regleras insamlingsstiftelser och kollektivavtalsstiftelser. Dessa stiftelser är inte aktuella i denna utredning.

förordandet, 6 kap. Permutationslagen (1972:205) tillämpas därmed inte på förordnanden som omfattas av SL. De näringsdrivande stiftelserna regleras särskilt vad gäller likvidation i 7 kap. och firma i 8 kap. Den offentliga tillsynen över stiftelser är uppdelad i föreskrifter om rådgivning, kontroll och ingripande, 9 kap. I princip ska alla stiftelser stå under tillsyn, men tillsynen koncentreras till de stiftelser som är årsredovisningsskyldiga. Fram till utgången av 2009 skulle endast vissa stiftelser registreras i ett särskilt länsvis fört stiftelseregister, 10 kap. Från och med den 1 januari 2010 ska alla stiftelser vara registrerade men regeländringen innebar att stiftelserna hade fram till utgången av 2015 att registrera sig (2009:244).⁷

SL visade sig kräva många övergångsbestämmelser för redan befintliga stiftelser. Lagstiftaren valde att ta in dessa i en särskild lag, lag om införande av stiftelselagen (1994:1221), ISL, som trädde i kraft samtidigt med SL. Rättsbildningar som tillkommit före ikraftträdandet av SL och som, med vissa i ISL angivna undantag, uppfyller SL:s krav på en giltig stiftelsebildning ska anses som stiftelser enligt SL, 3 § ISL. Sådana rättsbildningar kallas ibland för äldre stiftelser och för dessa gäller SL med de begränsningar som följer av ISL, 4 § ISL.

Av intresse för denna utredning är 11 § ISL: ”Föreskrifter som före ikraftträdandet har fastställts för en stiftelse av regeringen, Kammarkollegiet eller länsstyrelse skall vid tillämpningen av stiftelselagen (1994:1220) anses som föreskrifter i ett stiftelseförordnande”. I några av stiftelserna som ingår i utredningen föreligger ett förhållande som beskrivs i 11 § ISL. Detta innebär att om regeringen, Kammarkollegiet eller länsstyrelsen har fastställt föreskrifter för en äldre stiftelse anses dessa fastställda föreskrifter som stiftelseförordnande.⁸ Dessa dokument är alltså bindande för stiftelsens styrelse.

Alla nu aktuella stiftelser är bildade före SL:s ikraftträdande 1996. Enligt 3 § ISL ska en förmögenhetsbildning som har tillkommit före ikraftträdande av SL och som närmast dessförinnan uppfyllde de krav som SL ställer på en stiftelsebildning också anses som en stiftelse enligt SL. Det är inte självklart att nu aktuella stiftelser kan omfattas av SL med stöd av denna regel, men som kommer att framgå nedan i avsnitt 7 anses vid SL:s tillkomst befintliga anslagsstiftelser även fortsättningsvis kunna betraktas som giltigt bildade stiftelser.

Stiftelserna kan systematiseras på olika sätt. SL reglerar tre sorters stiftelser - stiftelser i allmänhet, insamlingsstiftelser och kollektivavtalsstiftelser, 1 kap. 1 § SL. Lagen nämner dessutom tryggandestiftelserna som regleras i särskild lag, 1 kap. 1 § första stycket fjärde punkten SL. Stiftelseväsendets mångfald framgår därmed inte särskilt tydligt av lagens regler.⁹

Enligt förarbetena till SL finns det i Sverige i huvudsak två grupper av stiftelser - avkastningsstiftelser och verksamhetsstiftelser.¹⁰ Avkastningsstiftelsen utmärks av att

⁷ Stiftelseförordningen (1995:1280) innehåller bestämmelser om de register som ska föras hos länsstyrelsen enligt SL. I förordningen finns också föreskrifter om de avgifter som ska tas ut för registrering och tillsyn.

⁸ Prop. 1993/94:9, s. 236.

⁹ Länsstyrelsen registrerar stiftelsen under någon av följande rubriker, annan stiftelse (som är den i särklass största gruppen), insamlingsstiftelse, kollektivavtalsstiftelse, näringsdrivande stiftelse, pensionsstiftelse och personalstiftelse. Registret återspeglar alltså inte systematiken i lagen.

¹⁰ Prop. 1993/94:9, s. 40 f.

stiftelsen ur avkastningen på förmögenheten utger kontanta bidrag främst till fysiska personer. Stiftelsens förmögenhet består huvudsakligen av banktillgodohavanden och värdepapper. Verksamhetsstiftelsen tillgodoser sitt syfte genom att utöva någon form av näringsverksamhet. Verksamheten framgår oftast av stiftarens föreskrifter i förordnandet. Någon klar gräns finns inte mellan de båda grupperna. Flera av de nu aktuella stiftelserna är registrerade som näringsdrivande stiftelser, dvs. som verksamhetsstiftelse i förarbetenas mening. Ingen av stiftelserna är en avkastningsstiftelse. Se vidare avsnitt 14.4.

Alla de stiftelser som nu är aktuella skulle kunna kategoriseras som allmännyttiga stiftelser. Gemensamt för de allmännyttiga stiftelserna, eller de ideella stiftelserna som de ofta kallas, är att stiftelsens förmögenhet ska användas för att främja ett bestämt ideellt eller allmännyttigt ändamål. Allmännyttiga stiftelser regleras genom SL. I gruppen allmännyttiga stiftelser ingår ett mycket stort antal stiftelser med högst varierande ändamål, förmögenhet och verksamhet. Den allmännyttiga verksamheten som stiftelsen utövar består som regel i att ge stöd till humanitära, kulturella, religiösa, vetenskapliga eller andra liknande ändamål som anses gynna en större grupp i samhället eller vara nyttig för det allmänna. Graden av idealitet eller allmännytta varierar starkt från de i skatterättsligt hänseende kvalificerat allmännyttiga stiftelserna¹¹ till stiftelser som endast i en mycket vidsträckt bemärkelse har ett allmännyttigt ändamål. Tolkningen av vad som är allmännyttigt får avgöras utifrån vid varje tidpunkt rådande samhällsförhållanden och är alltså långt ifrån entydig. Alla nu aktuella stiftelserna har såvitt jag kan bedöma ett ändamål som måste betraktas till allmännyttigt. Det är också osannolikt att staten får ge bidrag till en stiftelse som inte har ett allmännyttigt ändamål.

De näringsdrivande stiftelserna driver näringsverksamhet antingen i eget namn eller genom att i egenskap av ägare eller medlemmar ha ett större inflytande över ett bolag eller en förening. Under de senaste decennierna har det traditionella stiftelsebegreppet alltmer tänjts ut. Stiftelseformen har i ökande utsträckning använts för att tillgodose näringsmässiga och ekonomiska syften. Näringsdrivande stiftelser accepteras numera i såväl lagstiftning som praxis som en verksamhetsform vid sidan av bolag och föreningar. Idag finns det näringsdrivande stiftelser inom åtskilliga områden i samhället och stiftelser har blivit en allt vanligare företagsform.¹² En stiftelse kan enligt stiftarens föreskrift driva näringsverksamhet för att uppfylla ändamålet. Men näringsverksamheten kan också vara ett led i en av styrelsen beslutad aktiv ändamålsuppfyllelse eller medelsförvaltning där det av stiftelsens ändamål inte framgår att stiftelsen ska driva näringsverksamhet.

Avslutningsvis kan nämnas att det givetvis finns annan lagstiftning som berör de stiftelser som nu är aktuella och som man kanske inte i första hand tänker på när det gäller en privaträttslig struktur. Som exempel kan nämnas följande. Enligt 2 kap. 3 § i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) gäller att vad som föreskrivs i tryckfrihetsförordningen om rätt att ta del av allmänna handlingar hos myndigheter ska i tillämpliga delar gälla också handlingar hos aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner

¹¹ Se vidare 7 kap. inkomstskattelagen (1999:1229).

¹² Se Katarina Olsson, Näringsdrivande stiftelser.

eller landsting utövar ett rättsligt bestämmande inflytande. Sådana bolag, föreningar och stiftelser ska vid tillämpningen av denna lag jämnställas med myndigheter. Även lagen om offentlig upphandling gäller i vissa fall upphandling som görs av stiftelser, 1 kap. 18 § lagen om offentlig upphandling (2016:1145).

6 Rekvisiten för en giltig stiftelsebildning

6.1 Inledning

Stiftelsen är en privaträttslig juridisk person, ett självständigt rättssubjekt med de rättigheter och skyldigheter som i allmänhet förknippas med ett sådant subjekt. I förarbetena till SL påpekas svårigheten att med en enda definition träffa alla förekommande former av "förmögenhetsbildningar som kan karaktäriseras som självständiga och självägande".¹³

Bildandet av en stiftelse kan beskrivas som en process med såväl rättsliga som faktiska beståndsdelar. Någon typisk början eller slut på stiftelsebildningen kan inte alltid skönjas. Stiftelsebildningen kan såväl faktiskt som rättsligt sammanfalla i en enda handling vid en given tidpunkt. Vanligare är nog att stiftelsebildningen sker successivt. Ibland kan det gå åtskilliga år innan stiftelsen är "färdigbildad". Ett typexempel utgör en stiftelse som har sin grund i ett testamentariskt förordnande där testamentet kan vara undertecknat flera år innan testator avlider och stiftelsen bildas. Även under bildandeprocessen kan mycket inträffa. Donator kan exempelvis avlida eller upphöra innan egendomen är till fullo överförd till stiftelsen. Om staten bildat stiftelsen ensam eller tillsammans med andra krävs det ibland beslut på olika nivåer i organisationen. Om det är flera stiftare kan beslutsprocessen både bli utdragen och komplicerad eftersom varje stiftare måste fatta beslut i sin organisation och enligt sina regler. I de stiftelser som nu är aktuella är bildandeprocessen inte alltid tydliggjord. Detta framgår av genomgången i avsnitt 15. Varje stiftelsebildning måste därför bedömas i ett helhetsperspektiv utifrån de individuella förutsättningarna i det särskilda fallet.

6.2 Rekvisit och rättsverkningar

1 kap. 2 § SL stadgar: "En stiftelse bildas genom att egendom enligt förordnande av en eller flera stiftare avskiljs för att varaktigt förvaltas som en självständig förmögenhet för ett bestämt ändamål. Stiftelsens egendom skall anses vara avskild när den har tagits om hand av någon som har åtagit sig att förvalta den i enlighet med stiftelseförordnandet." Bestämmelsen är avsedd att ge en allmän definition av stiftelsebegreppet och innehåller en beskrivning av de nödvändiga rekvisiten för en giltig stiftelsebildning. De viktigaste rättsverkningarna som förknippas med stiftelsebegreppet framgår av 1 kap. 4 § SL.

Kring stiftelsebildningen uppställs få formella hinder. SL kräver skriftlig form för förordnandet, 1 kap. 3 § första stycket SL. Skriftlighet var inte något krav före tillkomsten av SL, se 3 § ISL. Det krävs inte särskilt tillstånd för stiftelsebildningen eller något godkännande

¹³ Prop. 1993/94:9, s. 50 ff.

av offentlig myndighet för att stiftelsen ska anses civilrättsligt giltigt bildad. Registreringen enligt 10 kap. SL är alltså inte konstitutiv. I materiellt hänseende ges i SL föreskrifter om bildandeprocessen och stiftelsens fortsatta existens och verksamhet. En uttrycklig reglering saknas fortfarande exempelvis vad gäller beskaffenhet och värdering av den egendom som tillförs stiftelsen och vilket ändamål stiftelsen får ha. Det överläts till betraktaren, i sista hand de allmänna domstolarna, att utifrån SL:s definition avgöra om rättsbildningen är en civilrättsligt rättskapabel stiftelse. Före tillkomsten av SL ställdes inte krav på skriftlig form för förordnandet. Detta kan vara en anledning till att ursprungsdokumentation kring vissa nu aktuella stiftelser inte är helt komplett.

6.2.1 De nödvändiga rekvisiten vid bildande av en stiftelse

Av 1 kap. 2 § första stycket SL kan fyra rekvisit utläsas som nödvändiga för varje stiftelsebildning - stiftare, ändamål, förordnande och förmögenhet. Den som vill bilda en stiftelse måste företa två rättshandlingar. Det krävs ett förordnande bestående av en viljeförklaring från stiftaren där denne utpekar och binder egendomen till ett bestämt ändamål. Förordnandet "knyter ihop säcken" genom att ge uttryck för bundenheten mellan ändamål och förmögenhet. Vidare krävs en förmögenhetsdisposition där stiftaren avskiljer förmögenheten från sin egendomssfär. I centrum av stiftelsebegreppet står ändamålet och den varaktiga bundenheten till en avskild egendom.

Av 1 kap. 2 § andra stycket SL framgår att ytterligare ett krav ställs på en giltig stiftelsebildning - ett förvaltningsåtagande. Förmögenheten anses inte avskild från stiftarens egendomssfär förrän någon på stiftelsens vägnar åtagit sig att förvalta egendomen i enlighet med förordnandet, jämför 2 kap. 2 § SL. Kravet på förvaltningsåtagande har införts genom SL och omöjliggör de tidigare förekommande stiftelsebildningarna som grundas enbart på stiftelsens fordran på stiftaren och där någon förmögenhetsöverföring inte ägt rum. De stiftelser som fanns vid tillkomsten av SL och som för sin överlevnad är beroende av årliga anslag anses dock som giltigt bildade stiftelser. Frågan om anslagsstiftelser behandlas nedan i avsnitt 7.

Om något av ovan nämnda fyra rekvisit saknas, föreligger inte en stiftelse enligt SL:s definition. Det behöver däremot inte betyda att konstruktionen som sådan är ogiltig eller saknar rättsverkningar. Det är allmän domstol som får avgöra de civilrättsliga verkningarna av en rättsbildning.¹⁴ Ibland har den åsikten framförts att en stiftelse måste ha en styrelse eller förvaltare för att bli betraktad som en självständig juridisk person. Ett förvaltningsorgan är visserligen ingen nödvändig förutsättning för en giltig stiftelsebildning. Däremot ligger det i själva stiftelsebegreppet att stiftelsen i sin verksamhet kan företrädas av något organ.

¹⁴ Se prop. 1993/94:9, s. 104.

6.2.2 Rättsbildningar utanför stiftelsebegreppet

Runt stiftelsebegreppet finns ett flertal typer av kortvariga förordnanden, vanligtvis med ursprung i testamentsrättsliga regler som, även om de betecknas som stiftelser eller fonder, inte uppfyller de rättsliga kraven på en stiftelsebildning, men som kanske ändå uppvisar stiftesliknande drag. De faller som regel utanför stiftelsebegreppet därför att egendomen inte är tillräckligt varaktigt bunden till ett visst ändamål eller därför att stiftaren aldrig avsett att skapa en självständig juridisk person.

Det förekommer också stiftelser där stiftaren mera framstår som ägare av egendomen och även stiftelser där förvaltningen utövas genom sammankomster som har karaktär av medlemsmöten. I många stiftelser förekommer en grupp som kallas huvudmän och som kan ha lite olika funktioner, allt från stiftare till kontrollorgan eller egentliga förvaltare. En helhetsbedömning av förordnandet och förmögenhetsdispositionen får avgöra i vad mån det är fråga om en stiftelse. Frågan om huvudmän kommenteras nedan under avsnitt 14.7.

Gränsdragningen mot framför allt föreningar kan ibland vålla problem. En förening utgör typiskt sett ett organ för samverkan mellan individer. En omständighet som talar för att det är fråga om en förening är om det finns medlemmar samt att någon förmögenhetsbildning som kännetecknar en stiftelse inte är för handen. Vid bedömningen gäller det att se till de dominerande dragen och sedan försöka fastställa en huvudkaraktär. Avgörande för frågan om det föreligger en stiftelse eller en förening kan vara om medlemmarna har möjlighet att upplösa organisationen eller besluta om att den ska ha ett annat ändamål än det som anges i stadgarna. I så fall föreligger en förening. Saknas dessa moment kan det föreligga en stiftelse. En förening bestämmer själv sitt ändamål. I stiftelsen bestäms ändamålet av någon utanför den juridiska personen, dvs. av den som bildar stiftelsen. Föreningsmedlemmarna har vidsträckt befogenhet att förfoga över föreningen och dess egendom. De kan ändra föreningens syfte, upplösa föreningen och fördela medlen mellan sig. Dessa rättigheter saknas i stiftelsen.

Gränsdragningen mot aktiebolag, handelsbolag eller ekonomiska föreningar företer inga större svårigheter även om bolagen och föreningarna i och för sig kan verka med samma ändamål som en stiftelse. Verksamheten behöver alltså inte vara inriktad på ekonomisk vinst. Bolagen och föreningarna har sin grund i ett avtal mellan personer som ska verka för ett gemensamt ändamål i egenskap av ägare eller medlemmar. Även vid en stiftelsebildning kan en avtalssituation förekomma där flera parter avtalar om att anslå pengar eller annan egendom till en självständig förmögenhet för ett bestämt ändamål. I några av stiftelserna som behandlas i avsnitt 15 finns avtal som en del av stiftelsebildningen.¹⁵

¹⁵ Se t.ex. Stiftelsen Strindbergsmuseet, Stiftelsen Svenska Filminstitutet, Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna och Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem, nedan avsnitt 15.

6.2.3 Rättsverkningar förenade med stiftelsebildningen

Stiftelsen kan som juridisk person vidta olika åtgärder och handlingar vilka medför vissa rättsverkningar i förhållande till stiftaren, styrelsen eller förvaltaren, destinatärerna och andra personer utanför stiftelsen så som tredje män. Den kanske viktigaste rättsverkan som förknippas med stiftelsen är att den ändamålsbundna förmögenheten åtnjuter ett sakrättsligt skydd. En stiftelse blir ett rättssubjekt med konsekvensen att stiftelsen får rättskapacitet så snart den föreligger rättsligt sett – dvs. när de ovan beskrivna nödvändiga förutsättningarna för stiftelsebildningen är uppfyllda. Rättskapaciteten är oberoende av registrering eller annan offentlig åtgärd. Ett uttryckligt stadgande om innebörden av stiftelsens rättskapacitet finns i 1 kap 4 § första stycket SL: "En stiftelse kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt föra talan inför domstol och andra myndigheter."

Förpliktelser som stiftelsen ådragit sig kan riktas endast mot stiftelsens förmögenhet och förmögenheten skyddas mot att tas i anspråk för andras förpliktelser. Stiftare, styrelseledamöter, förvaltare, destinatärer eller andra kan inte komma åt egendomen för att täcka egna förpliktelser. Rättsverkningarna framgår delvis av 1 kap. 4 § andra stycket SL: "För en stiftelses förpliktelser svarar endast stiftelsens tillgångar."

Förvaltaren eller styrelsen har ensam rätt att utöva de rättsliga befogenheterna med avseende på förmögenheten, vilket t.ex. innebär att köpa, sälja, hyra, anställa och vidta en rad förfoganden med egendomen. Några ägare till stiftelsens egendom kan inte utpekas - det sägs i bland att stiftelsen äger sig själv. Att stiftelsen är ägare till sin egendom betyder inte att styrelsen eller förvaltaren har frihet att göra vad som helst med förmögenheten. Denna är varaktigt bunden till ändamålet och förfoganderätten är alltså begränsad till sådana åtgärder som sker till främjande av ändamålet. Destinatärerna har inte någon äganderätt till egendomen. Det sakrättsliga skyddet kompletteras av såväl stiftelserättsliga regler om skadestånd som straffrättsliga regler där styrelseledamöter, förvaltare och revisor kan drabbas av påföljd vid obehöriga förfoganden eller när stiftelsen lider skada.

6.3 Stiftaren

En stiftelse kommer med SL:s beskrivning till stånd genom att en eller flera stiftare anslår en förmögenhet för ett bestämt ändamål. Några särskilda behörighetskrav uppställs inte på stiftaren förutom att denne ska ha sådan rättslig handlingsförmåga att han har möjlighet att uppträda som stiftare och att han ska råda över den egendom han avser att avskilja för stiftelsens räkning. Såväl fysiska som juridiska personer kan uppträda som stiftare. Den som undertecknat förordnandet betraktas regelmässigt som stiftare. Det krävs alltså en identifierad stiftare som kan vara en fysisk eller juridisk person med den rättsliga handlingsförmågan att kunna bilda en stiftelse.

Juridiska personer, såsom bolag och föreningar kan bilda stiftelser om en sådan åtgärd ligger inom ramen för den personens ändamål och övriga föreskrifter för organisationen. Staten kan

bilda en stiftelse om en sådan åtgärd ligger inom ramen för den kompetens som det statliga organet har enligt lag. Mitt uppdrag omfattar inte frågan om statens rätt att bilda stiftelser.

Av avsnitt 14.2 nedan framgår vem som är stiftare till de nu aktuella stiftelserna.

6.4 Förordnandet

En del i bildandeprocessen, och en nödvändig rättshandling för en giltig stiftelsebildning, är ett förordnande från stiftaren innebärande att denne uttrycker sin vilja att för ett bestämt ändamål skapa en varaktig och självständig förmögenhet av egendom som stiftaren och/eller någon annan tillskjuter.

Av stiftarens ensidiga viljeförklaring ska framgå stiftelsens ändamål samt storleken och beskaffenheten av den egendom som ska utgöra stiftelsens förmögenhet. Förordnandet är den privaträttsliga grunden för stiftelsen och dess verksamhet och ska, tillsammans med anslutande handlingar, innehålla uppgift om samtliga moment som krävs för bildande av en stiftelse. Regelmässigt framgår också vem som ska vara förvaltare av egendomen. Ett stiftelseförordnande blir däremot inte ogiltigt därför att stiftaren inte föreskrivit vem som ska förvalta stiftelsen eller därför att den som stiftaren utsett att förvalta stiftelsen inte förklarat sig villig att åta sig uppdraget. Av 9 kap. 7-9 §§ SL framgår att det i ett sådant fall är tillsynsmyndighetens uppgift att se till att stiftelsen har en behörig styrelse eller en förvaltare.

I förordnandet kan stiftaren även ge andra föreskrifter som anses vara av betydelse för stiftelsen och dess förvaltning. Relativt vanligt är att stiftaren till förordnandet fogar stadgar innehållande olika föreskrifter för stiftelsen och dess verksamhet. Genom stiftarens förordnande knyts den anslagna egendomen till ändamålet men ändamålsbundenheten som utgör grunden för stiftelsens existens uppstår först när egendomen avskilts och tagits om hand i enlighet med förvaltningsåtagandet. Förordnandet ska vara skriftligt och undertecknat av stiftaren eller stiftarna, 1 kap. 3 § SL. Detta formkrav infördes genom SL men det hörde utan tvekan till vanligheten att stiftelseförordnanden även tidigare skedde i skriftlig form, även om det inte var ett lagstadgat krav. Kravet på ett förvaltningsåtagande enligt 1 kap. 2 § andra stycket SL är nytt i och med SL och saknas därför i de nu aktuella stiftelserna som alla bildats före tillkomsten av SL.

6.5 Ändamålet

6.5.1 Inledning

Ändamålsbestämmelsen är en nödvändig förutsättning för varje stiftelsebildning och intar därmed, tillsammans med förmögenheten, en central plats i stiftelsekonstruktionen. En ändamålsbestämmelse i en stiftelse kan se ut på många olika sätt beroende på stiftarens motiv och vad stiftaren vill uppnå genom att bilda stiftelsen. SL reglerar inte utformningen av eller innehållet i stiftelsens ändamål. Ändamålsbestämmelsen är en viljeyttring från stiftaren som ska avgränsa stiftelsens syfte och uppgift. Ändamålet ger stiftelsen en identitet och bidrar till att ge stiftelsen den stabilitet och kontinuitet som rimligen måste kunna krävas av ett

självständigt rättssubjekt. Ett utmärkande drag hos stiftelsen är den utomordentligt starka bundenheten mellan ändamål och förmögenhet - ändamålsbundenheten.

6.5.2 Ändamålsbestämmelsens beståndsdelar

Typiskt sett kan tre moment ingå i en ändamålsbestämmelse; syfte, verksamhetsföremål och destinatärskrets. Med syfte menas den målsättning som stiftelsen ska uppfylla - vad vill stiftaren uppnå, vilket behov eller område vill stiftaren tillgodose. Destinatärerna är den målgrupp som ska tillgodoses av stiftelsen. Verksamhetsföremålet anger hur målsättningen ska uppfyllas, den verksamhet som ska bedrivas eller vilka medel som ska användas för att uppnå syftet. Uppdelningen i syfte, destinatärer och verksamhetsföremål är närmast av pedagogisk karaktär och görs för att närmare kunna precisera stiftelsens ändamål. En giltig stiftelsebildning kan föreligga även om uppgifter om destinatärer eller verksamhetsföremål saknas i förordnandet. Det kan räcka att ändamålet endast innehåller uppgift om syftet.

Syftet ska besvara frågan vad stiftaren vill uppnå med stiftelsen eller vilket behov som ska tillgodoses genom egendomen. Stiftelsens syfte är som regel helt avgörande för vilken typ av verksamhet som får bedrivas i stiftelsen. En rättsbildning där ett klart syfte inte ens mer indirekt går att utläsa eller att uttolka kan inte anses uppfylla de grundläggande kraven på ett ändamål och därmed har en giltig stiftelsebildning inte kommit till stånd. Syftet kan vara uttryckt på många olika sätt, t. ex. att stödja vetenskaplig forskning, att bedriva tidningsutgivning, museiverksamhet eller kioskrörelse eller att driva en fjärrvärmeanläggning. Det övervägande antalet stiftelser i Sverige har ett allmännyttigt ändamål med syfte att på ett eller annat sätt dela med sig av förmögenheten eller dess avkastning till destinatärerna genom utdelande av bidrag. I nu aktuella stiftelser uppfylls syftet genom att en byggnad, en samling föremål eller något annat objekt ställs till destinatärernas förfogande.

Av ändamålet kan, men behöver inte, framgå stiftelsens destinatärer eller målgrupp: vem, vad eller vilka som skall tillgodoses genom stiftelsens egendom. Målgruppen kan anges och avgränsas med varierande grad av individuell bestämdhet och konkretisering. Stiftaren kan peka ut en person (landshövdingen), vissa personer (alla anställda vid bolaget) eller en större grupp (alla svenskar) som destinatärer. Stiftaren kan också överlåta till styrelsen eller förvaltaren att närmare utse destinatärerna. Stiftelsen kan helt sakna angivande av destinatärer. En näringsdrivande stiftelse med ändamål att driva en viss verksamhet eller att äga en viss egendom saknar ibland av stiftaren utpekade destinatärer. I nu aktuella stiftelser är destinatärerna alla människor som är intresserade av att ta del av stiftelsens egendom eller verksamhet.

Ändamålet behöver inte direkt komma fysiska personer till godo. Främjande av vetenskaplig forskning och andra opersonliga ändamål är fullt godtagbara liksom stiftelser till förmån för djur. Förordnanden enbart i stiftarens egoistiska intresse kan inte heller underkännas, exempelvis utgivning av musik komponerad av stiftaren. En stiftelsebildning med avsikt att ge stiftaren ekonomisk vinning godkänns däremot som regel inte.

Av ändamålet kan framgå på vilket sätt syftet ska tillgodoses och ändamålet uppfyllas eller vilka medel som skall användas för att uppnå ändamålet – verksamhetsföremålet. I de stiftelser där egendomen utgörs av exempelvis en byggnad där det drivs ett museum, ett sjukhem eller en teater kan det vara driften av denna verksamhet som utgör medel för att uppnå stiftelsens syfte, dvs. att ge vissa tjänster eller förmåner. Syftet kan exempelvis vara att bereda bostad åt en viss kategori människor eller att meddela sjukvård eller att sprida god konst och kultur till allmänheten. Ändamålet kan bestå av enbart ett angivande av en verksamhet som är både syfte och verksamhetsföremål. Stiftelsen ska kanske driva en viss typ av verksamhet, exempelvis ett sjukhem, ett förlag eller en restaurang och syftet framgår kanske mer indirekt genom angivande av en destinatärskrets. I nu aktuella stiftelser är det fråga om att tillhandahålla en viss egendom för en obestämd krets människor, t.ex. alla besökare på Skansen eller alla som är intresserade av samisk kultur, som i Stiftelsen Åttje, Svensk fjäll och samemuseum.

6.5.3 Allmänna krav på ändamålet

Stiftelserrättsligt uppställs två grundläggande krav på stiftelsens ändamål - ändamålet ska vara bestämt och det ska vara varaktigt. Ändamålsbestämmelsens utformning är av avgörande betydelse för stiftelsens tillkomst och dess verksamhet. Det måste med stöd av förordnandet med en hög grad av förutsägbarhet och tillförlitlighet kunna fastställas att stiftelsens ändamål kan uppfyllas inom en rimlig framtid men också att ändamålet har viss varaktighet. Såväl kravet på varaktighet som bestämdhet måste bedömas i samband med övriga faktorer som utgör grunden till en stiftelsebildning. Sådana faktorer kan vara verksamhetens inriktning, destinatärskretsens utformning och storlek samt förmögenhetens beskaffenhet och storlek.

Enligt 1 kap. 2 § SL ska förmögenheten förvaltas för ett bestämt ändamål. Ett förordnande där det angivna ändamålet är så obestämt att förordnandet inte går att verkställa saknar rättsverkan, åtminstone som stiftelsebildning. Att ändamålet ska vara bestämt hindrar inte att styrelsen ges möjlighet att bestämma vem eller vad som ska tillgodoses inom ramen för ändamålet, exempelvis att genom urval från ett större antal sökande bidragstagare utse en eller flera mottagare av bidrag.

Den främsta anledningen till kravet på bestämdhet är att ändamålet måste vara av sådan karaktär att en verklig ändamålsbundenhet uppstår och att stiftelseförordnandet kan verkställas på grundval av de föreskrifter som getts i förordnandet. En annan anledning är att stiftelsen inte har något styrelsen överordnat beslutande organ, motsvarande bolagsstämma i aktiebolag eller föreningsstämma i föreningar, som kan besluta om den närmare inriktningen av verksamheten med utgångspunkt i en vag verksamhetsformulering i bolagsordning eller stadgar. Därför måste ändamålet redan från början vara så bestämt att det i framtiden kan verkställas. Ett i praktiken betydelsefullt argument, vad avser de allmännyttiga stiftelserna, är också att ett klart och bestämt ändamål som regel medför att stiftelsens förmånliga skatterättsliga behandling kan fastställas utan problem. Skatterättsliga perspektiv faller utanför denna utredning.

För att bestämma om ett ändamål är tillräckligt bestämt får man göra en bedömning av samtliga delar i ändamålsrekvisitet, dvs såväl syfte som destinatärer och verksamhetsföremål. Är inte syftet tillräckligt bestämt eller uttalat, kan olika omständigheter och uppgifter i förordnandet göra att en tillräcklig grad av bestämdhet ändå uppnås. Destinatärskretsen kan vara angiven på ett sådant sätt att det inte råder någon tvekan om ändamålets innebörd. Avkastningen ska exempelvis tillfalla en bestämd organisation såsom Röda Korset. Verksamhetsföremålet kan också bidra till att precisera ändamålet. Stiftelsen ska exempelvis driva ett behandlingshem för missbrukare. Slutligen kan angivandet av en viss förvaltare medföra att ändamålet framstår som tillräckligt bestämt. Stiftelsen kan ha knutits till en bestående organisation med viss verksamhet, exempelvis Röda korset.

SL saknar i lagtexten uttryckligt krav om ändamålets varaktighet. I 1 kap. 2 § SL anges att stiftelsens förmögenhet ska "varaktigt förvaltas som en självständig förmögenhet". Förmögenheten ska vara av en sådan storlek och beskaffenhet att den varaktigt kan användas för att uppfylla ändamålet. Syftet med kravet på varaktighet är att avgränsa stiftelsen från rättsbildningar av mer kortvarig natur. Men att ändamålet är varaktigt betyder inte att det måste vara så beskaffat att det går att tillgodose omedelbart. Uppfyllandet kan aktualiseras först vid ett senare tillfälle.

I förarbetena till SL anges att stiftarens avsikt med förordnandet ska vara att skapa "... en självständig förmögenhet av varaktig natur. Kravet i det senare avseendet får anses uppfyllt så snart det av stiftaren angivna ändamålet är varaktigt och förordnandet inte innehåller föreskrifter som i sig betyder att det endast kan vara verksamt under en kortare tid, t.ex. två eller tre år".¹⁶ Inget hindrar att en stiftelse bildas med syfte att exempelvis inköpa ett konstverk eller uppföra en byggnad. Det är också möjligt att bilda en stiftelse där det redan vid bildandet kan förutses att förmögenheten så småningom konsumeras, dvs. såväl kapital som avkastning förbrukas. Ändamålet kan också till sin natur vara övergående. I exempelvis en stiftelse med ändamål att bidra till genomförandet av ett sportmästerskap har ändamålet spelat ut sin roll, blivit konsumerat, så snart evenemanget ägt rum. Stiftaren kan också ha uppställt en tidsgräns inom vilken stiftelsen skall upphöra, exempelvis vid en viss framtida händelse eller senast ett visst datum.

Varaktighetskravet måste ses mot bakgrund av såväl stiftelsens ändamål som förmögenhet. Varken stiftelsens förmögenhet eller ändamål måste vara för evigt. Stiftaren kan förordna om bildande av en stiftelse som av olika skäl är tidsbegränsad. Det är varken med stöd av förarbeten eller rättspraxis möjligt att sätta någon tidsgräns för när en ändamålsbunden förmögenhet är av tillräckligt varaktig karaktär. Av förarbetena till SL framgår att en stiftelsebildning anses godtagbar när stiftaren föreskrivit att kapitalet ska förbrukas under en tioårsperiod.¹⁷ Mot bakgrund av uttalandena i förarbetena till SL förefaller det som en tid av två till tre år inte skulle vara tillräckligt varaktigt men att tio år räcker.

¹⁶ Prop. 1993/94:9, s. 106.

¹⁷ Prop. 1993/94:9, s. 42.

Stiftaren är underkastad mycket få begränsningar i rätten att välja och utforma stiftelsens ändamål. Endast ett fåtal ändamål är av sådan karaktär att de allmänt sett inte anses kunna utgöra grunden för en stiftelsebildning. Tillämpning av SL är inte beroende av stiftelsens ändamål och lagen innehåller inte heller några begränsningar rörande viss typ av ändamål. Att ett ändamål är otillåtet betyder inte att stiftelsebildningen automatiskt är ogiltig. En stiftelse kan ha flera ändamål liksom en ändamålsbestämmelse kan bestå av flera delar eller moment. I ett sådant fall kan bedömningen leda till att de delar av ändamålet som är otillåtna bortfaller och att stiftelsen kan fortsätta sin verksamhet i enlighet med det justerade ändamålet. En viss reservation måste dock göras för det fall att det otillåtna ändamålet varit en så väsentlig och avgörande förutsättning för stiftelsebildningen att stiftarens förordande inte kan uppfyllas enbart på grundval av det justerade ändamålet.

Begränsningar i ändamålets utformning och innehåll följer av de ovan redovisade grundläggande kraven på ett bestämt och varaktigt ändamål. Ett ändamål som inte är tillräckligt bestämt eller varaktigt kan inte ligga till grund för en stiftelsebildning. Ett ändamål som strider mot lag eller goda seder är otillåtet och kan inte tillerkännas någon rättsverkan. Uppfattningen om vad som är god sed får avgöras med hänsyn till den åsikt i samhället som kan anses gälla vid stiftelsens tillkomst och uppfattningen måste vara uttryck för en åsikt som kan tillskrivas en större allmänhet. Stiftelsens verksamhet får inte heller gå ut på brottsligt handlande såsom exempelvis framställning av sedlar som ska delas ut till behövande personer.

Stiftelsens ändamål måste vara möjligt att fullfölja. Ett ändamål som är uppenbart omöjligt att genomföra eller uppnå antingen på grund av ändamålsbestämmelsens utformning eller på grund av egendomens beskaffenhet eller storlek godtas inte i svensk rätt. Ett ändamål är uppenbart omöjligt att fullfölja om exempelvis destinatärskretsen har upphört på grund av att den avsedda djurarten utrotats eller slakten har dött ut. Ett ändamål som redan är uppfyllt eller till fullo tillgodosett kan inte utgöra grunden för en stiftelsebildning. Om någon vill anslå pengar för utrotande av digerdöden kan han sannolikt inte göra detta i stiftelseform. Ändamålet är redan uppfyllt eftersom sjukdomen digerdöden inte finns längre. En stiftelsebildning till förmån för forskning för under medeltiden dödliga sjukdomar kommer däremot troligen att godtas, eftersom det ännu i dag finns sjukdomar som fanns redan på medeltiden. Ändamålet är alltså inte till fullo tillgodosett.

Det kan diskuteras om ändamålet får vara oförnuftigt eller meningslöst. Något stöd för att betrakta sådana ändamål som otillåtna står inte att finna i svensk rätt. Vad som är dumt och meningslöst för en person behöver inte vara det för en annan. Viss tveksamt kan dock framföras för det fall att ändamålet för en mycket stor krets av människor, exempelvis alla människor i Sverige, framstår som uppenbart oförnuftigt eller meningslöst. Det som är uppenbart eller höggradigt oförnuftigt eller meningslöst förtjänar inte rättsordningens stöd. Däremot måste det som är annorlunda eller originellt accepteras.

Det kan också diskuteras om ett förordnande innebärande bildande av en stiftelse med ändamål att den anslagna förmögenheten eller stiftelsens verksamhet ska bereda stiftaren ekonomisk vinning eller tillgodose stiftarens egna ekonomiska intressen kan godtas i svensk

rätt.¹⁸ SL innehåller inte något förbud mot ändamål som ska tillgodose stiftarens ekonomiska intresse och ändamålsbundenheten innebär inte heller någon begränsning i detta avseende för att stiftaren själv ska få njuta förmån av egendomen. Men det kan argumenteras att en person inte ska kunna undandra egendom från borgenärer och andra tredje män utan att det sker i en form som är särskilt reglerad för att tillgodose skyddet för deras anspråk. Varken i ett strikt juridiskt perspektiv, i ett rättspolitiskt perspektiv eller med hänsyn till ett väl fungerande samhälle och näringsliv kan det finnas någon anledning att acceptera en stiftelsekonstruktion som möjliggör för en person att överföra egendom till en juridisk person och sedan utan begränsningar kunna tillgodogöra sig ekonomiska fördelar ur egendomen. Lagstiftaren tillhandahåller här såväl aktiebolag som ekonomiska föreningar som verksamhetsformer vilka båda typiskt sett har ett ändamål som innebär ekonomisk vinning för den person som överför medel till bolaget eller föreningen. Värdet av aktierna eller andelen ingår i ägarens eller medlemmens egen förmögenhet så länge ägandet eller medlemskapet består och kan därmed tas i anspråk för ägarens eller medlemmens förpliktelser.

I bakgrunden ligger det självklara förhållandet att stiftaren inte ska kunna undandra egendom från sina borgenärer men samtidigt kunna förfoga över den. Stiftelsen ska inte kunna fungera som en sparbössa för stiftaren där han kan placera egendom som han inte vill att någon annan ska komma åt men där han kan använda egendomen eller återföra den till sig själv vid lämplig tidpunkt. För att acceptera ett sådant synsätt skulle det krävas ett antal lagregler som skyddar tredje mäns intressen. Det står helt klart att den innebörd som getts stiftelsebegreppet fokuserar på att rättsbildningen ska vara fristående från stiftarens personliga ekonomiska intressen och möjlighet att obegränsat förfoga över förmögenheten.

Enligt förarbetena till SL finns inget hinder för en stiftelsebildning där ändamålet medger att stiftaren tillgodoses i annat än ekonomiskt hänseende. Som exempel anges att stiftaren får nyttjanderätt till stiftelsens egendom under sin livstid. Det förefaller något tveksamt att generellt påstå att en nyttjanderätt inte skulle vara att tillgodose någon i ekonomiskt hänseende. Man kan tänka sig den situationen att stiftelsen har till ändamål att stödja vården av sjuka och stiftelsen har som enda tillgång tillförts en fastighet. Fastigheten kan användas som sjukhem men stiftaren har förbehållit sig obegränsad nyttjanderätt till hela fastigheten. Det kan då diskuteras om det inte är fråga om att stiftaren tillgodoses i ekonomiskt hänseende, särskilt om han inte betalar någon ersättning för nyttjanderätten. Andra personers ekonomiska intressen är däremot både möjligt och vanligt att tillgodose i stiftelseform.

6.6 Förmögenheten

Förmögenheten är de medel som används för att uppfylla stiftelsens ändamål. Stiftelsens förmögenhet bestäms i förordnandet genom att viss bestämd egendom utpekas, ett visst belopp anges eller, vid testamentariska förordnanden, att stiftelsen har viss rätt till hela eller delar av testators kvarlåtenskap. I förordnandet kan också ske en anvisning om det sätt på vilket medlen ska anskaffas, som i fallet med en samlingsstiftelse. Förordnandet kan även

¹⁸ Ang. stiftelser som ska tillgodose stiftarens egna ekonomiska intressen, se Katarina Olsson, *Näringsdrivande stiftelser*, s. 253 ff.

innehålla anvisningar om hur avskiljandet ska gå till, exempelvis genom att stiftelsen som gåva kommer att få aktier i ett bolag. Förmögenhetsöverföringen kan, men behöver inte, ske i direkt samband med förordnandet.

Överförande av egendom från stiftaren till stiftelsen, sammanfattas i den stiftelserättsliga begreppsbildningen med termen förmögenhetsdisposition, som är en grundläggande och nödvändig rättshandling för varje stiftelsebildning. Själva utpekandet av egendomen räcker inte för att förmögenhetsdispositionen ska vara fullbordad. Först när förmögenhetsdispositionen får verkan mot stiftaren och dennes borgenärer är den fullbordad och förknippad med fullständiga sakrättsliga verkningar. För detta krävs en överlåtelse, regelmässigt tradition, av egendomen. Rättsverkan av den rättshandling som innebär att egendomen överförs till stiftelsen är bl.a. att egendomen inte kan föras tillbaka till stiftaren, dvs. den görs oåtkomlig för stiftaren och dennes borgenärer. I nu aktuella stiftelser har tillgångar med ett ekonomiskt värde förts över till stiftelsen. En annan sak är att verksamheten i stiftelsen, för sin överlevnad, är i behov av pengar för drift och underhåll.

Genom införande av SL kan förmögenheten inte enbart bestå av en fordran på stiftaren. För att kunna ligga till grund för en stiftelsebildning måste förmögenheten ha avskilts från stiftarens förmögenhet med verkan mot dennes borgenärer och tagits i besittning av den som lämnat förvaltningsåtagandet. Kravet på besittningsövergång gäller även om vissa andra förutsättningar också måste vara uppfyllda för skydd mot tredje man. Om förmögenheten består av fast egendom saknar det för skyddet mot stiftarens borgenärer betydelse att den som lämnat förvaltningsåtagande också tagit egendomen i besittning. Kraven i Jordabalken angående överlåtelse av fast egendom måste vara uppfyllda. Men ett giltigt förvaltningsåtagande i SL:s mening har skett först när egendomen tillträtts av den som avgivit åtagandet. När egendomen innefattar en immateriell rättighet eller annan egendom där besittningsövergång inte sker, krävs att gällande regler om skydd mot överlåtarens borgenärer iakttagits i respektive fall.

Några generellt gällande formkrav rörande förmögenhetsdispositionen vad avser just stiftelsebildningen finns inte. Förmögenhetsdispositionens form påverkas inte heller av att det gäller bildande av en stiftelse. Det rör ju sig trots allt om en disposition gentemot ett ännu inte existerande rättssubjekt. Förmögenhetsdispositionen följer samma regler som gäller vid dispositioner gentemot redan existerande personer. Övergången av förmögenheten från stiftarens egendomssfär till stiftelsens följer allmänna civilrättsliga regler om benefika och onerösa dispositioner.

De absolut vanligaste formerna av förmögenhetsdisposition är att egendomen överförs till stiftelsen i form av gåva eller testamente. Om stiftelsen ska bildas först efter stiftarens död måste förordnandet, med angivande av den förmögenhet som ska tillföras stiftelsen, ske i form av ett testamente upprättat enligt reglerna i ärvdabalken, 10 kap. Ärvdabalken, jfr. 17 kap. 3 § Ärvdabalken, eller en handling som testamentet hänvisar till. Den benefika karaktären är ingen förutsättning för uppkomsten av en stiftelse. Även om de flesta stiftelser bildats på grund av stiftarens givmildhet är det inget som hindrar att rent affärsmässiga,

ekonomiska eller andra grunder ligger bakom bildandet av en stiftelse. Stiftelsebildningen kan ingå som ett led i ett avtal eller på annat sätt framstå som ett oneröst förhållande där stiftelsen eventuellt redan från början åtar sig vissa förpliktelser. Parterna i en affärssuppgörelse kan överenskomma om att bilda en stiftelse. Det rör sig i så fall om ett avtal till förmån för tredje man, dvs stiftelsen.

Det förekommer t.ex. att en stiftelse äger en idrottsanläggning. I botten kan ligga ett avtal mellan ett antal idrottsklubbar där dessa överenskommer att avsätta medel för bildande av en stiftelse som ska äga den anläggning där klubbarna bedriver sin idrottsverksamhet. Kanske finns det ett avtal mellan idrottsklubbarna, kommunen och även en markägare. Det finns exempel från praktiska livet där förmögenhetsdispositionen till följd av ett sådant avtal som skisserats här ovan varit mycket liten. Stiftelsen har sedan lånat upp de pengar som behövs för att bygga en anläggning. I själva verket brister det i kravet på förmögenhet och det är verksamheten som är det intressanta. Trots detta har stiftelsen stått som gäldenär på lånen men borgensåtagande har i de flesta fall tecknats av stiftarna.

Enligt SL ska stiftaren avskilja egendom som ska utgöra stiftelsens förmögenhet att förvaltas för ett bestämt ändamål. Egendomen anses avskild i SL:s mening när den tagits om hand av någon som har rätt att företräda stiftelsen och som har åtagit sig att förvalta den i enlighet med förordnandet, 1 kap. 2 § andra stycket SL. Stiftelsebildningen blir fullbordad först när förmögenhetsdispositionen fullgjorts i enlighet med förordnandet och förvaltningsåtagande avgivits. Ett förvaltningsåtagande i SL:s mening innebär alltså att den egendom som förmögenhetsdispositionen avser ska ha tagits om hand av någon som förklarat sig villig att förvalta egendomen i enlighet med förordnandet.

Stiftelsen får i fråga om förvaltningsåtagandet företrädas av någon som ska ingå i styrelsen eller av representant för förvaltaren, 2 kap. 2 § SL. För att förmögenhetsdispositionen ska accepteras som ett led i stiftelsebildningen måste egendomen överlämnas till någon som har rätt att representera stiftelsen. Det är inte någon förutsättning för stiftelsens tillkomst att styrelsen är komplett eller ens beslutsför. I många fall har stiftaren redan i samband med förordnandet utsett styrelse eller förvaltare som förklarat sig villiga att åta sig förvaltningsuppdraget. Egendomen överlämnas då till den förvaltare stiftaren utsett eller till någon som ska ingå i styrelsen. Om styrelsen redan "konstituerat" sig kan ställföreträdare för styrelsen lämna förvaltningsåtagandet.

Enligt svensk rätt ställs inga krav på att förmögenheten ska ha viss beskaffenhet eller uppgå till ett visst belopp. Däremot följer av den stiftelserättsliga konstruktionen, särskilt kravet på avskiljande, att stiftelsens förmögenhet måste, åtminstone vid tidpunkten för stiftelsens bildande, vara av sådan storlek och beskaffenhet att den kan användas för ändamålsuppfyllelse. Man kan uttrycka det som att förmögenheten måste stå i ett rimligt förhållande till ändamålet och att den anslagna förmögenheten inte får stå i ett uppenbart missförhållande till ändamålet. I praktiken gör stiftaren regelmässigt endast en förmögenhetsöverföring. Det måste därför vara möjligt att med stöd av förmögenheten uppfylla stiftelsens ändamål. Om missförhållandet mellan förmögenhet och ändamål är så

stort att det inte finns någon möjlighet att uppfylla ändamålet, har en giltig stiftelsebildning inte kommit till stånd, även om ändamålet är tillåtet.

Nu aktuella stiftelser är s.k. anslagsstiftelser och bygger sina liv på en förväntan om framtida bidrag. Det fanns alltså troligen vid bildandetillfället inte tillräckligt med pengar för att klara en varaktig och långsiktig drift i respektive stiftelse. Som framgår ovan är sådana stiftelser sedan 1996 inte tillåtna att nybilda, men befintliga stiftelser får leva kvar, se vidare nedan avsnitt 7.

6.7 Andra moment i samband med bildandet

SL kräver inte, till skillnad från t.ex. Aktiebolagslagen, någon myndighetsåtgärd i form av registrering eller tillstånd, för en giltig stiftelsebildning och för att stiftelsen ska betraktas som ett rättssubjekt. En stiftelses rättskapacitet är alltså oberoende av ingripande från samhällets sida. Genom SL har särskilda regler om registrering av stiftelser lagfästs. Från och med 1 januari 2010 ska alla stiftelser registreras, 10 kap. 1 § SL, se ovan avsnitt 5. Förutom kontrollaspekten betonas i förarbetena allmänhetens intresse av att kunna få upplysningar om särskilt de stiftelser som delar ut anslag. Anledningen till att registreringsförfarandet inte omfattade alla stiftelser redan 1996 var enligt departementschefen bl.a. resursskäl.¹⁹ Lagstiftaren menade att det inte fanns anledning att ta vare sig den enskilda stiftelsens resurser eller samhällets resurser i anspråk för sådana stiftelser som inte är årsredovisningsskyldiga eller som enligt stiftarens önskan inte ska registreras. Lagstiftaren har numera en annan syn på detta och menar att alla ska registreras. Ett skäl för detta är att det ska motverka att stiftelseformen används för olika former av missbruk eller rent av brottslig verksamhet.²⁰

Det är stiftelsens styrelse eller förvaltare som ska anmäla stiftelsen för registrering, 10 kap. 2 § SL. Registreringsmyndighet är tillsynsmyndigheten, dvs någon av de länsstyrelser som fått uppdrag att vara tillsynsmyndighet. Registreringen sker i ett särskilt fört stiftelseregister. Registreringen har ingen betydelse för stiftelsens rättsliga status och har i det avseendet ingen civilrättslig verkan. En sådan fråga kan endast avgöras av allmän domstol, jfr. 10 kap. 5 § SL. Däremot ger registreringen i likhet med tidigare ett firmarättsligt skydd.²¹

De föreskrifter som reglerar stiftelsen och dess verksamhet sammanförs regelmässigt i en handling benämnd exempelvis stadgar, statuter, reglemente, arbetsordning eller föreskrifter för stiftelsen. Många gånger innefattas stadgarna i förordnandet. Ibland är stiftarens förordnande knapphändigt och det måste då förtydligas och vidareutvecklas i någon handling. Stiftaren kan också ge förvaltaren, styrelsen eller annan i uppdrag att närmare utforma innehållet i stadgarna. Om stiftaren lever och stiftelsen kommit till stånd utan stadgar, kan stiftaren medverka till att sådana skrivs. Det måste annars anses åligga styrelsen eller

¹⁹ Prop. 1993/94:9, s. 91

²⁰ Prop. 2008/09:84.

²¹ Nya regler träder i kraft den 1 januari 2019 genom en ny lag om företagsnamn (2018:1653) som ska ersätta firmalagen, prop. 2017/18:267. Detta föranleder vissa ändringar i SL.

förvaltaren att se till att stiftelsen förses med föreskrifter så att förvaltningen kan fungera på ett tillfredsställande sätt. En intern arbetsordning kan finnas som supplement till stadgar och förordnande.

I flera av de nu aktuella stiftelserna ska regeringen eller någon annan fastställa vissa beslut i stiftelsen, t.ex. beslut om ändring. Ordet fastställa har inte någon stiftelserättslig betydelse eller rättsverkan.²² Jag har inte närmare utrett andra eventuella rättsverkningar av en s.k. fastställelse.

Rättsligt sett måste emellertid skiljas mellan det instrument som bildar stiftelsen - förordnandet - och de handlingar som innehåller förvaltningsregler och administrativa bestämmelser angående stiftelsen och dess verksamhet. Att vissa föreskrifter sammanfattas under beteckningen stiftelsens stadgar medför alltså inte några särskilda rättsverkningar såvida de inte också ger uttryck för stiftarens förordnande. Svensk rätt innehåller inga krav på stadgar eller reglemente för en giltig stiftelsebildning. I nu aktuella stiftelser kommenteras i förhållande till respektive stiftelse i avsnitt 15 i vad mån stadgarna är en del av förordnandet eller inte.

6.8 Stiftelsens organisation

För att stiftelsen ska kunna fungera som ett rättssubjekt krävs att den företräds av något organ, både vad avser det interna arbetet och i förhållande till tredje man. Detta organ betecknas i SL som förvaltare eller styrelse. Styrelsen eller förvaltaren är stiftelsens högsta, och vanligtvis enda, beslutande och verkställande organ med exklusiv rätt och skyldighet att vara ställföreträdare för stiftelsen och med det yttersta ansvaret för förvaltningen av stiftelsens angelägenheter.

Till stiftelsens organ, med särskilt i lag angivna uppgifter, kan även räknas stiftelsens revisor som numera är ett obligatoriskt organ i alla stiftelser, 4 kap. 1 § SL. Med beteckningen stiftelseorgan avses alltså i SL reglerade organ - styrelse, förvaltare eller revisor. I motsats till aktiebolagen och de ekonomiska föreningarna kan däremot verkställande direktör, om sådan finns i stiftelsen, inte betraktas som ett stiftelseorgan. En sådan befattning regleras inte i stiftelserätten varken vad avser förekomst, uppgifter eller ansvar. I nu aktuella stiftelser finns oftast en funktion som kan sägas motsvara en verkställande direktör. Funktionen kan kallas t.ex. museichef eller direktör. Den personens uppdrag och ansvar regleras genom ett anställningsavtal eller ett uppdragsavtal med stiftelsen.

6.8.1 Två förvaltningsformer – egen eller anknuten förvaltning

Om en eller flera fysiska personer åtagit sig att förvalta stiftelsens angelägenheter har stiftelsen egen förvaltning, och förvaltningsorganet benämns styrelse. Om förvaltningsåtagande lämnats av en juridisk person föreligger anknuten förvaltning, 2 kap. 2 §

²² För möjliga betydelser se SAOB, http://www.saob.se/artikel/?unik=F_0213-0212.xUo8.

SL. Den juridiska person som lämnat förvaltningsåtagande betraktas som organ för stiftelsen och benämns förvaltare. Stiftelsen har i det senare fallet ingen självständig styrelse utan förvaltningen sköts av det rättssubjekt som stiftelsen är anknuten till genom det organ och i den ordning som gäller för detta subjekt, såvida stiftaren inte meddelat särskilda föreskrifter. Förvaltningen blir ytterst ett ansvar för förvaltarens högsta verkställande organ. Någon större skillnad vad avser rättsverkningarna i stiftelserättsligt hänseende föreligger inte mellan de båda förvaltningsformerna. Min uppfattning är att samtliga nu aktuella stiftelser, utom Zornfonden, har egen förvaltning, dvs. en egen styrelse. Denna kan kallas t.ex. direktion, verkställande utskott eller nämnd²³, men fullgör en styrelses uppgifter.

6.8.2 Styrelsen

I stiftelser med ett eget förvaltningsorgan förekommer stora skillnader i organisationens uppbyggnad. Stiftaren kan i förordnande eller stadgar, mer eller mindre detaljerat, reglera frågor om exempelvis utseende och entledigande av styrelseledamöter och suppleanter, styrelseuppdragets längd, kompetens, åldersgräns för styrelseledamöterna, styrelsens storlek, styrelsens arbete och arvode.

Uppgifter om styrelsens sammansättning är en grundläggande förvaltningsföreskrift som alltid bör finnas med i förordnandet. Styrelsen kan enligt lagen bestå av en eller flera fysiska personer. För dessa kan suppleanter utses, 2 kap. 18 § SL. Någon övre gräns för antalet styrelseledamöter finns inte. Stiftaren får däremot, enligt tvingande regler i lag, inte vara ensam ledamot i styrelsen, 2 kap. 10 § SL. En juridisk person får inte heller ingå i stiftelsens styrelse. Däremot kan en representant för en juridisk person ingå i styrelsen.

I 2 kap. 10 § SL anges uttryckligen att den som är underårig, försatt i konkurs eller som har förvaltare enligt 11 kap. 7 § FB inte får vara styrelseledamot. I övrigt finns inte några formella hinder eller några särskilda krav på viss kompetens för uppdraget att vara styrelseledamot. Regler om vem som får företräda stiftelsen finns även i annan lagstiftning, t ex lagen (2014:836) om näringsförbud och konkurslagen (1987:672).

Om inte annat följer av förordnandet ska styrelsen själv utse och entlediga ledamöter, 2 kap. 9 § första stycket SL. Styrelseledamöterna kan enligt föreskrifter i förordnandet utses på olika sätt; av stiftaren, av stiftarna gemensamt eller var för sig, av vissa myndigheter eller organisationer, av styrelsen själv eventuellt efter nominering av en särskilt inrättad kommitté inom eller utom stiftelsen eller kanske genom en kombination av olika valförfaranden. Av redogörelsen i avsnitt 15 framgår endast de fall där staten har rätt att utse styrelseledamöter. I övriga fall hänvisas till respektive förordnande och/eller stadgar för information om utseende och entledigande av styrelseledamöter.

Stiftaren kan förbehålla sig rätten att utse styrelse så länge han lever och kan också utse sig själv som självskriven ledamot under hela sin livstid, med den enda begränsningen att han inte

²³ Se Stiftelsen Drottningholms Slottsteater och Stiftelsen Nordiska Museet.

kan vara ensam ledamot. Ofta har stiftaren som första styrelse utsett personer som han känner personligen och som han har förtroende för. Men stiftaren behöver inte ha namngivit vem som ska vara styrelseledamot utan detta kan framgå av sammanhanget. Det kan exempelvis vara uttryckt som "den av mina barn som vill åta sig uppgiften" eller "framstående kulturpersonligheter i staden". Det är vanligen förekommande att styrelseuppdraget är anknutet till innehavet av en viss befattning, exempelvis rektor vid universitetet eller överläkare vid viss klinik. Den person som vid visst tillfälle innehar befattningen i fråga blir då ledamot av styrelsen och något valförfarande krävs inte. Stiftaren kan också ha föreskrivit att det i styrelsen ska finnas viss kompetens, exempelvis medicinsk, teknisk, ekonomisk eller juridisk kunskap. Ibland finns denna kompetens samlad i en särskilt inrättad kommitté under styrelsen vilken har speciella uppgifter i förvaltningen, som t.ex. att föreslå hur avkastningen skall användas eller vem som ska få åtnjuta stipendier.

På samma sätt som utseende, kan frågan om entledigande regleras av stiftaren, 2 kap. 9 § första stycket SL. För det fall stiftaren endast angivit vem som ska utse nya ledamöter men inte sagt något beträffande entledigande får frågan avgöras från fall till fall om det är styrelsen som ska entlediga eller den som har rätt att utse ledamöter. Det borde kunna hävdas att den som utsett ledamoten också har rätt att entlediga vederbörande. Ett uppdrag som styrelseledamot eller suppleant bygger på frivillighet och förtroende och kan inte fortsätta om vederbörande eller den som utsett honom motsätter sig detta. En ledamot kan när som helst under uppdragstiden avgå. Likaså kan en ledamot när som helst skiljas från uppdraget efter beslut av den som utsett honom. Någon motivering för entledigandet eller avgången behöver inte ges och påstående om misskötsel eller annan kritik mot styrelseledamoten behöver inte föreligga. En styrelseledamot som missköter sitt uppdrag kan entledigas av allmän domstol, 9 kap. 6 § SL.

6.8.3 Anknuten förvaltning

Anknuten förvaltning är mycket vanligt i praktiken och ett stort antal stiftelser förvaltas på detta sätt av en offentligrättslig eller privaträttslig juridisk person, exempelvis av församlingar eller ideella föreningar eller av statliga eller kommunala myndigheter.

Lagen innehåller den begränsningen att stiftaren inte får vara stiftelsens förvaltare, 2 kap. 19 § andra stycket SL. Anledningen är densamma som beträffande egen förvaltning, nämligen att stiftelsen ska vara självständig i förhållande till stiftaren. Om stiftaren tilläts vara förvaltare skulle det kunna diskuteras om egendomen är avskild från stiftarens förmögenhet. När staten är stiftare, innebär detta att en statlig myndighet inte kan vara förvaltare. Däremot kan, om stiftaren är en juridisk person, en ideell förening eller ett offentligrättsligt subjekt, samma personer som ingår i stiftarens styrelse också vara styrelseledamöter i stiftelsen. I stort sett gäller samma regler som för styrelseledamöter, se 2 kap. 19 – 24 §§ SL.

6.8.4 Stiftelsens revisor

Revisorn har genom SL blivit ett obligatoriskt stiftelseorgan med en självständig ställning i förhållande till styrelse, förvaltare, stiftare och destinatärer. Före SL:s tillkomst fanns, förutom vad gäller tryggandestiftelser och kommunala stiftelser, inget generellt formulerat krav på revision i stiftelser och många stiftelser saknade i vart fall revisorer med revision som profession.

SL innehåller i 4 kap. en omfattande och till stor del tvingande reglering om revision i stiftelser. Alla stiftelser ska ha minst en revisor, 4 kap. 1 § SL. Stiftaren har möjlighet att i förordnandet lämna föreskrifter om av vem och hur revisor ska utses respektive entledigas. Om sådana saknas är det styrelsen, dvs det organ som ska granskas, som utser revisor, sin granskare. Detta kan tyckas mindre lämpligt men har accepterats eftersom det enligt departementschefen inte finns någon annan praktisk lösning.²⁴ Det är vanligt att stiftaren har uppdragit åt annan än styrelsen eller förvaltaren att utse revisor, exempelvis kommunfullmäktige, länsstyrelse, huvudmän eller handelskammare. Av redogörelsen för respektive stiftelse i avsnitt 15 framgår om staten har till uppgift att utse eller entlediga revisor i stiftelsen eller har någon annan uppgift i förhållande till redovisning eller revision. Här behandlas inte Riksrevisionens rätt att utse en flera revisorer enligt 4 kap. 1 § fjärde stycket SL.

7 Något om anslagsstiftelser

Det har under lång tid funnits rättsbildningar som erkänts som stiftelser trots att det inte skett någon förmögenhetsöverföring eller bindande utfästelse om förmögenhetsöverföring vid bildandetillfället. Stiftelsen har då bestått av ett ändamål och en förvaltningsorganisation där stiftaren, uttalat eller underförstått, har förutsatt att medel ska tillskjutas, antingen av stiftaren själv eller av någon annan.²⁵ Även om stiftelsen i vissa fall fått en förmögenhet i samband med bildandet har den helt enkelt varit för liten för att på sikt uppfylla ändamålet och stiftelsen har för sin överlevnad fått lita till löften om kapitaltillskott. Denna form av stiftelser kallas ofta anslagsstiftelser och har tidigare varit vanliga när stat eller kommun ingått bland stiftarna och medel har tillförts via kommunal eller statlig budget. Anslagsstiftelserna har ansetts fylla ett praktiskt behov och har i praxis och i det praktiska livet accepterats som stiftelser i en mer vidsträckt bemärkelse.²⁶ Genom SL och kravet på en avskild förmögenhet är det klarlagt att anslagsstiftelser inte längre får bildas, åtminstone om det står klart att stiftelsen saknar tillräcklig egendom för ändamålsuppfyllelse. I riksdagsbehandlingen av propositionen till SL menade kulturutskottet och lagutskottet att det finns behov av en rättslig reglering av anslagsberoende verksamheter. Utskotten förordade däremot inte införande av en särskild stiftelseform, anslagsstiftelse.²⁷

²⁴ Prop. 1993/94:9, s. 77 ff.

²⁵ Se Katarina Olsson, Näringsdrivande stiftelser, s. 47, f, prop. 1993/94:9 s. 45, DsJu 1984:14 s. 116 ff. och 286 ff. Jfr prop. 1929:83 s 94 och Henrik Hessler, Om stiftelser, s. 175.

²⁶ DsJu 1987:14, s. 116 ff. och 286 ff.

²⁷ 1993/94:LU12.

Sedan SL:s tillkomst är det inte möjligt att bilda den här typen av stiftelser men de anslagsstiftelser som fanns vid SL:s tillkomst får finnas kvar. I samband med riksdagsbehandlingen av förslaget till stiftelselag beslöt riksdagen att frågor om rättslig reglering av anslagsberoende stiftelser skulle utredas särskilt av regeringen.²⁸ Utredningsarbetet utmynnade inte i något särskilt lagförslag om anslagsberoende stiftelser.

En anslagsstiftelse behöver inte vara en statlig stiftelse, se nedan. Alla stiftelser som ingår i utredningen måste betecknas som anslagsstiftelser. De stiftelser som nu är aktuella tar alla emot bidrag från staten genom beslut av regeringen och budgetbeslut i riksdagen. Det innebär att ingen av stiftelserna troligen kan överleva utan ett årligt eller på annat sätt regelbundet tillskott av pengar. Det hade troligen inte varit tillåtet att bilda någon av dessa stiftelser idag, såvida det inte finns ett bindande finansieringslöfte från en finansiär som mer långsiktig garanterar stiftelsens verksamhet.

8 Något om statliga stiftelser

SL innehåller inte uttrycket statlig stiftelse. Däremot finns staten nämnd i två bestämmelser i lagen. Det rör t.ex. 4 kap. 1 § och 6 kap. 4 a§. 4 kap 1 § handlar om att staten förvaltar en stiftelse och 6 kap 4 a § handlar om att staten har bildat en stiftelse.

Riksrevisionen menar²⁹ att det finns två typer av statligt bildade stiftelser nämligen näringsdrivande stiftelser och avkastningsstiftelser.³⁰ Om man utgår från hur stiftelserna är registrerade i länsstyrelsens register så finns det näringsdrivande stiftelser eller annan stiftelse. Det finns inte någon definition i lagstiftning eller på annat sätt av begreppet statlig stiftelse. Det är inte heller så att en statlig stiftelse per automatik är en anslagsstiftelse. För denna utrednings vidkommande är det intressant att kategorisera stiftelserna där staten på något sätt är involverad. Utgångspunkten är att stiftelserna är privaträttsliga rättsbildningar, bildade enligt vid var tid gällande stiftelserätt.

Med en statlig stiftelse skulle man då kunna avse en stiftelse:

- som bildats av staten ensam eller tillsammans med annan och/eller
- där staten tillhandahåller medel för uppfyllande av stiftelsens ändamål och/eller
- där staten har en uppgift i stiftelsen, t.ex. att utse styrelseledamöter och/eller
- där staten är förvaltare av en stiftelse³¹
- där staten har någon form av insyn eller inflytande.

²⁸ 1993/94:LU12, s. 11 ff. och protokoll 1993/94:87 s. 71 ff., direktiv 1994:20, SOU 1994:147, se även prop. 1996/97:22.

²⁹ Statligt bildade stiftelsers årsredovisningar, Dnr 33-2007-0889, s. 11.

³⁰ Se vidare avsnitt 1.2 i Riksrevisionen, Statligt bildade stiftelsers årsredovisningar, Dnr 33-2007-0889. I avsnitt 1.3 i rapporten talas om riksdagens stiftelser, anslagsstiftelser, helstatliga stiftelser. Det är oklart vad som avses med dessa uttryck.

³¹ Jfr. Riksrevisionens rapport Statliga bildade stiftelsers årsredovisningar, s. 12.

Riksdagen har vid flera tillfällen i början av 1990-talet uttalat att statlig verksamhet inte bör bedrivas i stiftelseform om det inte finns särskilda skäl.³² Regeringen föreslog att statlig verksamhet bör bedrivas i myndighetsform och om staten tillsammans med annan ska engagera sig i verksamhet som är beroende av statligt stöd ska det ske genom aktiebolag eller ideell förening.³³

I SOU 1994:147 uttrycks att stiftelseformen inte är lämplig för statlig verksamhet eftersom stiftelsens ändamål inte går att anpassa till omvärldsförändringar och nya behov i samhället. I och med att det är svårt att upplösa stiftelsen blir förmögenheten inlåst. Insyn och kontroll över verksamheten som bedrivs i en stiftelse är också begränsad. Utredningens uppdrag var att hitta en lämplig form för finansiering av verksamhet som är beroende av fortlöpande stöd från statens sida men som inte bör bedrivas i myndighetsform. I utredningen finns i bilaga 3 en förteckning över exempel på bl.a. stiftelser som får organisationsanslag. Nästan alla stiftelserna i denna utredning förekommer i bilaga 3.

Redan i prop. 1974:28 om statlig kulturpolitik konstaterades att det är svårt att ge en generell rekommendation om lämplig företagsform för samhällsstödd kulturverksamhet. Stiftelseutredningens (Ju 1975:01) uppdrag var bl.a. att överväga hur kulturinstitutioner bör organiseras. I promemorian DsJu 1987:12 Stiftelser konstateras att avsaknaden av civilrättslig lagstiftning om stiftelser har lockat staten att använda beteckningen stiftelse på organisationer som ligger vid sidan av stiftelsebegreppet (i dåvarande tillsynslagen). I utredningen diskuterades då införande av en beteckning som stiftelser som var i beroende av regelbundet ekonomiskt stöd, nämligen Anslagsstiftelse.³⁴ Utredningen kom fram till att statlig verksamhet bör handhas av statliga myndigheter och endast i undantagsfall föras över till enskilda organ och i så fall i bolags- eller föreningsform.³⁵ Regeringen föreslog i prop. 1995/96:61 Former för verksamhet om är beroende av statligt stöd att myndighetsformen ska användas för statlig verksamhet och att sådan verksamhet där man tidigare använt stiftelseformen nu skulle organiseras i myndighetsform eller som bolag eller ideell förening. Lagutskottet och kulturutskottet påpekade dock att regeringen inte hade fört fram förslag om hur man skulle göra med de stiftelser som är beroende av statliga anslag och som bildats före SL:s tillkomst.³⁶

Statliga stiftelser bedriver en verksamhet av olika karaktär och berör olika samhällssektorer.³⁷ Riksrevisionen menar med statligt bildade stiftelser alla stiftelser som staten har bildat ensam eller tillsammans med andra.³⁸ I Riksrevisionen rapport Statligt bildade stiftelser konstateras att regeringen har otillräcklig kunskap om vilka stiftelser som staten har bildat ensam eller tillsammans med andra.³⁹ Detta leder till att regeringen inte kan ta ett helhetsansvar. Bland

³² Se t.ex. prop. 1990/91:100, bil. 1 s. 60 f och bil. 2 s. 20, prop. 1991/92:100, bil. 1 s. 41 och prop. 1992/93:100, bil 1 s. 92 f. Detta har även konstaterats i RRV 1989:422, s. 12 och 75.

³³ Prop. 1996/96:61, 1995/96LU7, protokoll 1995/96:33.

³⁴ SOU 1994:147 Former för statlig verksamhet, s. 12 och 22. Se även förarbetena till SL, prop. 1993/94:9, s. 55.

³⁵ SOU 1994:147, s. 86 ff.

³⁶ Bet. 1995/96:LU7.

³⁷ RiR 2008:7 Statlig bildade stiftelser – regeringens insyn och uppföljning, s. 7.

³⁸ RiR 2008:7 Statlig bildade stiftelser – regeringens insyn och uppföljning, s. 14.

³⁹ RiR 2008:7 Statlig bildade stiftelser – regeringens insyn och uppföljning, s. 7 f.

annat konstateras att regeringen i ”relativt liten utsträckning” har använt möjligheter till insyn och uppföljning av de statligt bildade stiftelser när det gäller kapitalförvaltning och ändamålsuppfyllelse. Utredningen är visserligen 10 år gammal men torde enligt min mening ge uttryck även för dagens situation. På Kulturdepartementet synes man mena, åtminstone 2008, att stiftelserna inom kulturområdet styrs på samma sätt som myndigheter.⁴⁰

En stiftelse där staten eller en kommun är involverad kallas ibland för offentligrättslig stiftelse.⁴¹ Man skulle kunna diskutera om det kan finnas en särskild grupp stiftelser som är offentligrättsliga stiftelser. Det skulle i så fall vara stiftelser bildade av stat, kommun eller landsting. Lagstiftningen ger inte stöd för detta.⁴²

I den undersökning som Riksrevisionen gjorde 2007 om Statligt bildade stiftelsers årsredovisning framkom att Riksrevisionen funnit 155 stiftelser där staten medverkat vid bildandet och tillfört medel.⁴³ I rapporten Statligt bildade stiftelsers årsredovisningar finns Stiftelsen Áttje, Stiftelsen Svensk Filmindustri och Stiftelsen Skansen med bland de stiftelser som granskats.⁴⁴ Riksrevisionen menar att regeringen som representant för stiftaren bör få relevant information om stiftelsernas verksamhet, ekonomiska ställning och resultat.⁴⁵ Riksrevisionen menar vidare att det saknas samlad kunskap om vilka de statligt bildade stiftelserna är. Vid tiden för granskningen stod inte de statligt bildade stiftelserna under full tillsyn. Numera står även de dessa stiftelser under tillsyn, se nedan avsnitt 9. Granskningen visar att många av de granskade stiftelserna inte uppfyller Årsredovisningslagen krav på att informera om verksamheten i förvaltningsberättelsen.⁴⁶

I regeringens proposition 1996/97:22 behandlas statliga stiftelser och särskilt det allmännas inflytande över stiftelser som har bildats genom politiska beslut. Bakgrunden är bildande av de s.k. löntagarfondsstiftelserna och införande av 6 kap. 4 a § SL, se vidare nedan avsnitt 10.

De nu aktuella stiftelserna tar alla emot ekonomiska bidrag av staten genom Kulturdepartementet. I några fall är staten ensam eller tillsammans med andra stiftare. Staten har genom föreskrifter i förordnande och stadgar också insyn och inflytande i flera av stiftelserna, se vidare nedan avsnitt 14.

9 Frågan om tillsyn

Frågan om tillsyn och kontroll över stiftelserna var en av huvudfrågorna i utredningsarbetet inför tillkomsten av SL. Tillsynsreglerna är präglade av konflikten mellan samhällets intresse av insyn och kontroll och önskemålet om att respektera stiftarens vilja och stimulera donationsviljan. Regler om tillsyn har motiverats bl.a. med att stiftelserna saknar det växelspel som finns i associationer mellan associationen och dess ägare eller medlemmar, att stiftaren

⁴⁰ RiR 2008:7 Statligt bildade stiftelser – regeringen insyn och uppföljning, s. 21.

⁴¹ Se t.ex. Katarina Olsson, Näringsdrivande stiftelser, s. 22.

⁴² Henrik Hessler, Om stiftelser, s 3. Hessler talar om offentligrättsliga stiftelser som sådana som är ”grundade av stat eller kommun med allmänna medel”.

⁴³ Riksrevisionen, Statligt bildade stiftelsers årsredovisningar, Dnr 33-2007-0889, s. 7 och s. 11.

⁴⁴ Granskningen är gjord i enlighet med 9 § lagen (2002:1022) om revision av statlig verksamhet m.m.

⁴⁵ Riksrevisionen, Statligt bildade stiftelsers årsredovisningar, Dnr 33-2007-0889, s 7.

⁴⁶ Riksrevisionen, Statligt bildade stiftelsers årsredovisningar, Dnr 33-2007-0889, s. 8, 23 ff.

inte har kontroll över sin skapelse, att många stiftelser har skattelättnader samt att styrelsen ofta har en stark ställning och saknar kontrollorgan.

Tillsynsfrågorna regleras huvudsakligen i 9 kap. SL men spridda bestämmelser finns på andra håll i lagen. Enligt huvudregeln är alla stiftelser knutna till en tillsynsmyndighet. Länsstyrelserna har i egenskap av tillsynsmyndighet tre uppgifter - kontroll, ingripande och service. Tillsyn och registrering är numera koncentrerad till de sju länsstyrelserna i Stockholm, Östergötland, Skåne, Västra Götaland, Dalarna, Västernorrland och Norrbottens län.

Tillsynen omfattar främst stiftelsens förvaltning och revision och tillsynsmyndigheten har både rätt och skyldighet att ingripa i olika situationer. Kontrollen utövas genom att tillsynsmyndigheten granskar de räkenskapshandlingar som stiftelserna inger till tillsynsmyndigheten. Näringsdrivande stiftelser som är årsredovisningsskyldiga torde vara föremål för en återkommande kontroll.

Enligt huvudregeln ska tillsynsmyndigheten ingripa om det kan antas att förvaltning eller revision inte utövas i enlighet med förordnandet eller enligt SL eller att en styrelseledamot annars missköter sitt uppdrag, 9 kap. 3 § SL. Myndigheten är alltså inte skyldig att vare sig undersöka eller ingripa i de fall stiftelsen kan misstänkas bryta mot andra regler som är tillämpliga på stiftelsen. En skyldighet att ingripa anses föreligga om antagandet om brister i förvaltning eller revision är "grundat på omständigheter som det finns fog att sätta tilltro till".⁴⁷ Tillsynsmyndigheten har även rätt att begära handlingar och information från en stiftelse, 9 kap. 4 § SL. Denna rätt föreligger oavsett om det finns anledning att agera enligt 9 kap. § SL.

Tillsynsmyndigheten kan exempelvis begära att få ta del av avtal som stiftelsen ingått för att kontrollera att dessa ryms inom stiftelsens ändamål. Myndigheten kan ingripa mot styrelseledamöter som inte följer stiftarens placeringsföreskrifter eller placerar stiftelsens egendom på ett sätt som inte anses godtagbart och exempelvis om styrelsen inte delar ut avkastningen i tillräcklig omfattning. Myndigheten kan också förelägga styrelseledamöterna att fullgöra sina åligganden eller vidta rättelse, 9 kap. 5 § SL. Tillsynsmyndigheten kan t.ex. kräva att en fordran avyttras eller att egendom omplaceras. Ett föreläggande kan förenas med vite riktat mot enskilda styrelseledamöter. Verkställighetsförbud kan komma ifråga men torde av förklarliga skäl bli mindre vanligt. Det krävs att ett beslut kommer till tillsynsmyndighetens kännedom innan det hinner verkställas.

Näringsdrivande stiftelser och s.k. moderstiftelser, står alltid under tillsyn och kan inte undantas från tillsyn av stiftaren, se 9 kap. 10 § SL. Vissa stiftelser är med stöd av 9 kap. 10 § undantagna från tillsyn. Detta innebär inte att stiftelsen är fullständigt undantagen tillsyn utan att tillsynen är begränsad. För att begränsade tillsyn ska föreligga ska stiftelsen enligt stiftarens förordnande vara undantagna från tillsyn. Även om en stiftelse i förordnande

⁴⁷ Prop. 1993/94:9, s. 198.

undantas från tillsyn ska den alltid stå under full tillsyn om den utövar näringsverksamhet eller är moderstiftelse.

Tidigare var tre grupper av stiftelser undantagna från vissa centrala bestämmelser om kontroll och insyn från tillsynsmyndigheten. Det rörde sig om stiftelser som bildats av eller tillsammans med staten, en kommun eller ett landsting, stiftelser som förvaltas av statlig myndighet och stiftelser som enligt stiftarens förordnande ska vara undantagna från tillsyn och som inte utövat näringsverksamhet eller varit moderstiftelse. Genom en lagändring 2010 står nu alla stiftelser under tillsyn⁴⁸ Anledningen till att dessa statliga stiftelser tidigare stod under begränsad tillsyn var att de omgärdades av ”ett regelverk med betydande inslag av offentlighet”.⁴⁹

Eftersom samtliga nu aktuella stiftelser bildats före tillkomsten av SL är även 12 § ISL relevant. Om stiftelseförordnandet för en äldre stiftelse innehåller en föreskrift om att stiftelsen skall vara undantagen från tillsyn enligt lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser, ska denna föreskrift vid tillämpningen av SL jämföras med ett undantagande från tillsyn enligt den lagen.

10 Frågan om ändring och upplösning

Grunden för stiftelsens uppkomst och verksamhet är stiftarens vilja vid förordnandetillfället. Sedan stiftelsen väl bildats är ändamålet låst vid egendomen och varken stiftare, styrelse, destinatärer eller annan har någon allmän rätt att ändra eller på annat sätt förfoga över ändamålet. I stiftelsebegreppet ligger att rättsbildningen är bestående och varaktig, i synnerhet vad gäller stiftelsens ändamål. Denna oföränderlighet har i lag - tidigare Permutationslagen (1972:205), och numera 6 kap. SL - och praxis försetts med begränsade undantag. Möjligheten till ändring genom myndighets beslut finns sedan gammalt i Sverige. Kammarkollegiet och i vissa fall tillsynsmyndigheten har idag ansvaret för att kontrollera att en ändring är förenlig med förordnandet. Endast i särskilt angivna fall och med stor restriktivitet får en förändring av stiftelsens ändamål ske.

Av olika skäl kan det bli önskvärt att anpassa föreskrifter i stiftelseförordnandet till ändrade förhållanden. Det kan röra sig om ekonomiska, tekniska eller medicinska framsteg, samhällsförändringar eller sedvänjor som gör att föreskriften ifråga inte kan eller bör tillämpas. Förutom sådana allmänna förhållanden kan förändringen också bero på för den enskilda stiftelsen specifika förhållanden som exempelvis att stiftelsen råkat ut för förmögenhetsförlust. För att stiftelseväsendet ska fortsätta att fungera även under förändrade förutsättningar har lagstiftaren därför meddelat bestämmelser om möjlighet till ändring, permutation. Permutation avser alltså en situation som inte täcks av förordnandet, där man inte kan tolka stiftarviljan.

⁴⁸ Prop. 2008/09:84, s. 27, 40 ff. Riksrevisionsverket hade tidigare (1999/2000:RR12 Statligt bildade stiftelser m.m. föreslagit att även statliga stiftelser skulle omfattas av full tillsyn, men förslaget avslogs av riksdagen med hänsyn till planerad utvärdering av stiftelselagen, bet. 2000/01:UbU7, rskr. 2000/01:154.

⁴⁹ Prop. 2008/09:84, s. 41 ff.

Syftet med en ändring av förordnandet är att anpassa olika föreskrifter till aktuella förhållanden. Det kan förekomma att ändamålsuppfyllelse inte är möjlig ens med ett ändrat ändamål. En sådan situation kan leda till ett beslut om upplösning av stiftelsen eventuellt kombinerad med en sammanläggning med annan stiftelse. Stiftelsen kan också delas upp i flera stiftelser. Detta är ovanligt.

Rätten att ändra en föreskrift är anknuten till att vissa i lagen angivna omständigheter måste föreligga. Det måste vara fråga om någon form av ändrade förhållanden som innebär att stiftarens avsikter inte kan bli förverkligade om förordnandet kvarstår oförändrat. Endast stiftelsens styrelse har rätt att vidta en ändring, antingen med stöd av ett tillstånd av Kammarkollegiet eller tillsynsmyndigheten eller med stöd av ett ändringsförbehåll. I praktiken innehåller åtskilliga stiftelseförordnanden en föreskrift om rätt för styrelsen eller annan att ändra i förordnandet. Ändringsförbehåll innebärande att stiftaren har kunnat ge sig själv eller annan rätten att ändra i ett förordnande har också i relativt stor utsträckning tidigare accepterats.

Enligt 6 kap. 4 § första stycket accepteras en ändringsklausul som ger styrelsen rätt att ändra samtliga föreskrifter som nämns i 6 kap. 1 § utom ändamålsbestämmelsen. Enligt lagrådet ska stiftaren också ange i vilket hänseende en ändring får ske. Detta framgår däremot inte av lagtexten. Verkan av ett ändringsförbehåll är därmed begränsad till vissa situationer där man anser att Kammarkollegiets medverkan inte behövs. En ändamålsändring kräver alltid tillstånd. Styrelsen ska följa de föreskrifter stiftaren lämnat, och beslutet ska sedan underställas tillsynsmyndigheten för kontroll och eventuell åtgärd. Tillsynsmyndighetens kontroll omfattar att föreskrifter i förordnandet och tvingande bestämmelser i SL har följts. En klausul med totalt ändringsförbud accepteras inte. Styrelsen har alltid rätt att begära tillstånd till ändring under de förutsättningar som anges i 6 kap. 1 § SL.

Här sker ingen mer genomgripande genomgång av förutsättningarna för ändring men en av bestämmelserna i 6 kap. SL bör kommenteras. En särskild regel som gäller statlig bildade stiftelser finns sedan 1997 i 6 kap. 4 a § SL. Bestämmelsen infördes mot bakgrund av regeringens önskemål om att kunna kontrollera de s.k. löntagarfondsstiftelserna.⁵⁰ Bestämmelsen ger regeringen en utvidgad rätt att skönmässigt ändra föreskrifter i stiftelseförordnandet. Detta gäller dock inte stiftelsens ändamål. Där krävs det, som för alla stiftelser, ett beslut om permutation från Kammarkollegiet. Bestämmelsen utsattes för hård kritik under förarbetena bl.a. med motivering att den var ett ingrepp i det grundlagsskyddade egendomsskyddet. Regeringen ansåg att det offentliga intresset av att förvaltningen sker enligt riktlinjer utformade med respekt för demokratiska principer övervägde skyddet för stiftarens vilja i ändamålsbestämmelsen. Syftet var alltså att garantera offentlig insyn, demokratiskt inflytande och kontroll.⁵¹

⁵⁰ Prop. 1996/97:22, s. 23 f, bet. 1996/97:LU2.

⁵¹ Se bl.a. RiR 2008:7 Statligt bildade stiftelser – regeringens insyn och uppföljning, s. 13.

Stiftelsen är en varaktig och oföränderlig rättsbildning som typiskt sett inte innefattar någon framtida förväntad upplösning eller upphörande. Föreskrifter om upplösning har sannolikt inte heller särskilt hög prioritet hos stiftaren när denne meddelar sitt förordnande. Praktiska erfarenheter talar emellertid för en möjlighet att kunna upplösa stiftelsen. En upplösning innebär att ändamålet upphävs och bör komma ifråga endast när en ändring av ändamålet inte är möjlig. Ett permutationsbeslut kan leda till att stiftelsen upplöses. Det regelsystem som står till buds är alltså det samma som ovan beskrivits för ändring dvs. 6 kap. SL.

Vissa stiftare är framsynta och meddelar föreskrifter rörande stiftelsens upplösning. Föreskrifterna kan röra såväl materiella och formella förutsättningar för upplösning. Stiftarviljan kommer i samband med upplösning till uttryck genom att stiftaren kan dels ange under vilka förutsättningar stiftelsen ska upplösas och vem som får besluta - önskemål som inte alltid kan tillgodoses av rättsliga skäl - och dels ange vad som ska hända med egendomen vid upplösningen. Ett beslut om upplösning kan också innebära att stiftelsen sammanläggs med annan stiftelse eller att stiftelsen delas upp i flera stiftelser. Såväl en fusion som en fission kräver upplösning genom tillstånd. Sammanläggning innebär upplösning av stiftelserna och bildande av en ny stiftelse genom att lägga samma två eller flera stiftelser med samma eller liknande ändamål.

Styrelsen bör så långt möjligt eftersträva att låta stiftelsen leva vidare genom ändring, upphävande eller åsidosättande av enskilda föreskrifter i förordnandet och med stöd av 6 kap. SL. Visar detta sig omöjligt kan stiftelsen komma att upplösas utan särskilt tillstånd och på grund av att stiftelsen saknar tillgångar. I det senare fallet kan det även bli aktuellt att tillämpa reglerna om likvidation i 7 kap. SL. Enligt tidigare gällande rätt ansågs stiftelsen upplöst när det med säkerhet kunde konstateras att stiftelsen saknade tillgångar. 7 kap. 18 § SL anses, trots att den endast hänvisar till den speciella situationen i 6 kap. 5 § SL, ge uttryck för denna generella princip. I praktiken konstateras att stiftelsen upphört genom ett styrelsebeslut såvida inte förordnandet innehåller särskilda föreskrifter i frågan.

SL föreskriver att en näringsdrivande stiftelse ska likvideras under vissa förutsättningar. I vad mån likvidationsplikten även omfattar andra stiftelser framgår inte av lagtexten. I brist på tidigare lagreglering var domstolarna före SL:s tillkomst hänvisade till en analog tillämpning av de associationsrättsliga likvidationsreglerna. Det övergripande syftet med reglerna om likvidation är att ge borgenärerna ett skydd. Reglerna hindrar också att näringsdrivande stiftelser med ett för lågt kapital bildas. Genom likvidationsreglerna bestäms en viss punkt i stiftelsens ekonomiska liv, när verksamheten måste avvecklas. Plikt att upprätta kontrollbalansräkning inträder i en näringsdrivande stiftelse när det finns skäl att anta att värdet av stiftelsens tillgångar är lägre än summan av stiftelsens skulder, 7 kap. 1 § SL. Om likvidatorerna finner att stiftelsen är på obestånd ska de ansöka om att stiftelsen försätts i konkurs, 7 kap. 13 § andra stycket SL. Även en stiftelse som inte utövar näringsverksamhet kan försättas i konkurs. Detta framgår dock inte av SL utan konkurslagens regler är tillämpliga. Det finns också ett flertal exempel på stiftelser som gått i konkurs.

I nu aktuella stiftelser är staten på olika sätt "inblandad" i en ändring, t.ex. genom rätt att godkänna ett beslut eller fastställa ändrade stadgar. Det ligger utanför mitt uppdrag att bedöma de olika situationer där staten är inblandad i en ändring eller upplösning av stiftelsen. Helt klart är att det i flera av stiftelserna finns ogiltiga ändrings- eller upplösningsföreskrifter.⁵² Detta kommenteras under respektive stiftelse i avsnitt 15. De flesta stiftelserna i utredningen är näringsdrivande stiftelser och har ett mycket lågt eget kapital, så lågt att det inte skulle gå att driva verksamheten vidare utan statsanslag. Frågor som rör näringsverksamheten i sig ligger utanför mitt uppdrag.

11 Riktlinjer och Villkor från Kulturdepartementet

I förordning (1996:1515) med instruktion för Regeringskansliet anges Kulturdepartementets ansvarsområde (Bilaga avsnitt 10). Där anges också vilka myndigheter m.m. som ligger under Kulturdepartementets ansvarsområde. Stiftelsen Nordiska museet, Stiftelsen Tekniska museet, Stiftelsen Skansen, Stiftelsen Arbetets museum och Stiftelsen Svenska Filminstitutet, vilka alla ingår i denna utredning, nämns i förordningens Bilaga avsnitt, 10.3 Myndigheter m.fl. Där nämns också "stiftelser med kulturella ändamål som departementet eller myndighet som hör till departementet ska tillgodose".

På regeringen hemsida⁵³ framgår att regeringen och Regeringskansliet kan besluta om bidrag till exempelvis föreningar, stiftelser, privata företag, statliga myndigheter eller internationella organisationer. "Bidrag kan endast lämnas i det fall det finns ekonomiska medel avsatta för ändamålet. Den som avser söka bidrag kontaktar först relevant departement i Regeringskansliet för att höra om det finns bidragsmedel avsatta för ändamålet innan ansökan formuleras. Om det finns medel avsatta för ändamålet sänds ansökan till Regeringskansliet. Efter beslut om bidrag sänds rekvisition och återrapportering av bidragsanvändningen till Kammarkollegiet, Sida eller annan myndighet i enlighet med vad som anges i beslutet. Av det enskilda bidragsbeslutet framgår även vilka villkor som gäller för bidraget. Normalt hänvisas till de allmänna villkoren för bidrag till föreningar, stiftelser med flera."

Tekniken för utbetalning av statsanslag till de nu aktuella stiftelserna är i samtliga fall att respektive stiftelse får ett beslut från regeringen om Riktlinjer och/eller Villkor för verksamheten, nedan kallat Riktlinjer och Villkor.⁵⁴ I årligt regleringsbrev ges sedan direktiv till Kammarkollegiet om utbetalning av det ekonomiska bidraget.

I Riktlinjerna och Villkoren för statens bidrag till respektive stiftelse ges mer eller mindre detaljerade bestämmelser om verksamhetens bedrivande det kommande budgetåret eller budgetåren. Regeringen styr alltså stiftelserna genom dessa Riktlinjer och Villkor. Det framgår inte vad som händer om stiftelsen inte följer Riktlinjerna och Villkoren. Det framgår inte heller hur Kulturdepartementet kontrollerar att Riktlinjer och Villkor följs. Det är vidare

⁵² Se t.ex. Stiftelsen Strindbergsmuseet, avsnitt 15.5 och Stiftelsen Föremålsvård, avsnitt 15.9.

⁵³ <https://www.regeringen.se/regeringskansliet/bidrag-till-foreningar-stiftelser-eller-internationella-organisationer-med-flera/>.

⁵⁴ Det är oklart varför dokumentet från kulturdepartementet i vissa fall benämns som riktlinjer och i andra fall som villkor. Se nedan avsnitt 15 och respektive stiftelse.

oklart hur respektive stiftelse binds till Riktlinjer och Villkor. Det är inte något avtal som föregåtts av diskussioner eller förhandlingar med respektive stiftelse utan en ensidig handling från departementet.

Denna utredning visar också att flera av stiftelserna beskriver sin verksamhet i förhållande till Riktlinjerna och Villkoren i sina Verksamhetsberättelser och Årsredovisningar. Flera av stiftelserna uppfattar att Riktlinjerna och Villkoren är ett styrdokument för stiftelsen tillsammans med förordnande och/eller stadgar, se vidare nedan avsnitt 14.7 och respektive stiftelse under avsnitt 15.

För att kunna göra en bedömning av Riktlinjernas och Villkorens förhållande till förordnande och stadgar i den enskilda stiftelsen krävs en ingående kunskap om verksamheten i respektive stiftelse och stiftelsens tolkning och tillämpning av dessa dokument liksom om Kulturdepartementets överväganden med anledning av Riktlinjerna och Villkoren. Det är ett omfattande arbete som inte varit möjligt att utföra i denna utredning.

Det är också viktigt att påpeka att stiftelserna inte kan styras med någon form av ägardirektiv eftersom ägare saknas i stiftelserna. Ägardirektiven hör hemma i aktiebolagsrätten.

12 Insyn och inflytande från utomstående

Ibland vill stiftaren förbehålla sig själv eller andra rätten att få insyn i och inflytande över stiftelsens verksamhet. Föreskrifter om insyn och inflytande kan innebära att stiftaren eller annan ska godkänna eller yttra sig vid vissa typer av förvaltningsåtgärder. Vanligt förekommande är även att en form av inflytande består i rätten att utse styrelseledamöter eller revisor, bestämma styrelseledamöternas arvode, bevilja ansvarsfrihet eller en mer allmän rätt att "inspektera" stiftelsens förvaltning och verksamhet.

Bestämmelser om insyn och yttranderätt för stiftaren eller annan medför ingen formell begränsning av förvaltningsuppdraget för styrelsen, såvida de inte lägger en skyldighet på styrelsen att verkligen följa de synpunkter som lämnas. En föreskrift i förordnandet som ger annan yttranderätt eller rätt till inspektion eller information ska följas så länge den inte inkräktar på förvaltningsuppdraget på sådant sätt att detta inte kan utföras självständigt och på ett tillfredsställande sätt. Föreskriften påverkar inte styrelsens ansvar och borde därför kunna accepteras så länge den inte urholkar styrelsens uppdrag. Styrelsen avgör inom ramen för förordnandet och andra tillämpliga regler om ett yttrande ska beaktas. Krav på insyn och inflytande som inte framgår av förordnandet behöver styrelsen inte bry sig om. Det är en annan sak att styrelsen kan behöva inhämta sakkunskap och råd från utomstående i vissa frågor.

Föreskrifter om inflytande för utomstående inger däremot allvarliga betänkligheter ur stiftelserättslig synvinkel. Den rättsliga innebörden av bestämmelser om att stiftelsen ska stå under överinseende och inflytande av exempelvis stiftaren, staten, kommunfullmäktige eller någon annan är inte helt klar. I diskussionen måste skiljas på det fallet att stiftaren förbehåller sig själv inflytande och det fallet att stiftaren föreskrivit att någon annan ska ha inflytande

över stiftelsens verksamhet. I nu aktuella fall är det dessutom så att Kulturdepartementet har tagit sig rätt att utan stöd i förordnandet ha insyn och kanske även inflytande i stiftelserna.

I det första fallet, att stiftaren förbehåller sig själv inflytande, bör diskussionen koncentreras kring kravet på att stiftaren ska ha avsett att bilda en självständig juridisk person under ledning av en självständig styrelse. Av stiftelseförordnandet ska framgå att stiftaren avsett att den avskilda egendomen ska förvaltas som en självständig förmögenhet för ett bestämt ändamål, jfr 1 kap. 2 § SL.⁵⁵ Genom kravet på avskiljande har stiftaren förlorat förfoganderätten över förmögenheten. Så länge stiftaren inte är ensam styrelseledamot kan han ingå i styrelsen. Jävsregeln i 2 kap. 14 § SL liksom låneförbudet i 2 kap. 6 § SL begränsar också stiftarens möjlighet till inflytande. I övrigt innehåller inte SL några begränsningar i stiftarens rätt att påverka förvaltningen. Vägran att acceptera stiftarens inflytande över förvaltningen måste alltså grundas på att stiftaren inte har avsett någon självständig förvaltning av egendomen och att han inte har avhänt sig förfoganderätten över egendomen, det brister i fråga om avskiljande.

Innehåller förordnandet krav på inflytande för annan utomstående än stiftaren måste diskussionen i stället utgå från de verkningar som följer av att stiftelsen är en självständig juridisk person. Risken är uppenbar att stiftelsen inte får den självständighet som innefattas i stiftelsebegreppet. Till stiftelsebegreppet skulle i så fall fogas en form av "ägarkrets". Det är sannolikt att kravet på självständig förvaltning inte anses uppfyllt och att styrelsens förvaltningsuppdrag blir i väsentlig mån urholkat.

Styrelsen har det fullständiga och övergripande ansvaret över förvaltningen. Det är fråga om en avsevärd inskränkning i styrelsens uppdrag om stiftaren förbehåller sig själv eller annan rätten att godkänna eller besluta i frågor som rör stiftelsens förvaltning eller på annat sätt utöva inflytande. En sådan begränsning kan generellt sett inte accepteras. En allmänt formulerad bestämmelse om att stiftelsens styrelse är skyldig att underordna sig direktiv från stiftaren eller annan torde leda till att någon självständighet inte eftersträfvats och tvekan kan uppstå om en stiftelse verkligen kommit till stånd. Styrelseledamöterna kan i praktiken komma att sakna inflytande över beslut som de rättsligt sett ansvarar för.

Nu är det inte så att varje föreskrift om inflytande berövar stiftelsen sin självständighet och urholkar förvaltningsuppdraget. Svårigheten är att sätta en gräns för vilket inflytande en stiftare eller annan får ha. Om stadgarna innehåller föreskrift att styrelsen inför en fastighetsförsäljning ska inhämta godkännande från annan är styrelsen bunden av denna föreskrift. Ett krav på godkännande som inte hörsammas av styrelsen, antingen därför att godkännande inte inhämtas eller därför att styrelsen inte följer beslutet, skulle då kunna innebära att förvaltningsåtgärden visserligen inte blir ogiltig, men att styrelsen gått utanför sitt uppdrag och att skadeståndstalan kan bli aktuell om stiftelsen lidit skada. Men stiftaren får

⁵⁵Prop. 1993/94:9, s .106.

inte inskränka förvaltningsuppdraget så mycket att styrelsen inte har kvar tillräcklig självständig handlingsförmåga för att tillvarata ändamålet.

Till stiftelsens karakteristiska drag hör att stiftelsen är självägande - ägare, medlemmar eller andra som har rätt att utöva en ägarliknande roll eller annat inflytande över stiftelsens förvaltning ryms inte i stiftelsebegreppet. I denna självständighet ligger även att stiftelsens ledning är självständig i förhållande till stiftaren och andra. Ett av motiven bakom SL var just att renodla stiftelseformen för sådana fall där någon vill knyta viss egendom till ett bestämt ändamål men samtidigt möjliggöra förvaltning i fristående och självständig form. Den som vill ha inflytande över en verksamhet har goda möjligheter att inom ramen för associationsrättsliga regler välja en organisationsform som tillgodoser önskemål om inflytande.

Men om stiftaren i förordnandet lämnat föreskrifter om insyn och inflytande skulle det kunna argumenteras att stiftaren valt att låta förvaltningen underkastas kontroll och insyn. Föreskrifter om insyn och inflytande kan också vara positivt på så sätt att styrelsens förvaltning utsätts för viss kontroll och att verksamheten blir känd bland en större allmänhet. De organ som tillagts rätt till kontroll eller inflytande kanske också besitter kunskaper som stiftelsen kan dra nytta av.⁵⁶

I RiR 2007:30 uttalas att staten har som stiftare ett intresse av att ha insyn i frågor rörande kapitalförvaltningen i statliga bildade stiftelser.⁵⁷ Ett sådant synsätt skulle kunna gälla även i den situationen att staten förser stiftelsen med kapital, vilket framgår av Riksrevisionen, Statligt bildade stiftelsers årsredovisningar, Dnr 33-2007-0889, s. 11.

Det är utan tvekan så att staten genom Kulturdepartementet har ett mycket stort inflytande över de nu aktuella stiftelserna. Detta inflytande kopplas givetvis till det förhållandet att staten tillskjuter ekonomiska medel till stiftelsens verksamhet. Det går inte att generellt uttala sig om att detta inflytande är acceptabelt eller inte inom ramen för stiftelserätten. För ett ställningstagande krävs en genomlysning av varje stiftelses förutsättningar och verksamhet, samt innehållet i de Riktlinjer och Villkor som Kulturdepartementet utfärdar kopplade till det ekonomiska stödet.

13 Terminologi

Genomgången av materialet föranleder några terminologiska kommentarer. I flera fall har Kungl. Maj:t, dvs. numera regeringen, i uppgift att fastställa stadgar eller ändring av stadgar.⁵⁸ Ordet fastställa har inte någon stiftelserättslig betydelse eller rättsverkan. Ordet

⁵⁶ I Ds 1995:63 föreslås att regeringen får ett mycket stort inflytande över stiftelsen och dess verksamhet. Detta avslöjas redan i promemorians titel: Statliga och kommunala stiftelser - Det allmännas *fortsatta inflytande* över stiftelser som bildas genom politiska beslut. (min kursivering). Förslaget ledde fram till regeringen i 6 kap. 4 a § SL med en rätt för regeringen att i vissa fall ändra föreskrifter i förordnandet utan medverkan av stiftelsens styrelse.

⁵⁷ RiR 2007:30 s. 11.

⁵⁸ Se t.ex. Stiftelsen Judiska Museet i Stockholm.

stiftelseurkund har ingen rättslig betydelse. Som regel avses med stiftelseurkund ett stiftelseförordnande som är ett konstitutivt dokument för stiftelsens uppkomst. Till flera av stiftelserna finns vänföreningar. Dessa ingår inte i stiftelsens organisation utan är sannolikt ideella föreningar som ska stötta stiftelsens verksamhet på olika sätt. I förordnandena för flera av stiftelserna nämns en huvudmannaförsamling. Det är oklart vad som menas med huvudmän. Några ägare eller medlemmar finns inte i en stiftelse och det finns inte heller något styrelsen överordnat organ motsvarande t.ex. bolagsstämma i ett aktiebolag. Ibland avses med ordet huvudman helt enkelt en stiftare, se vidare nedan avsnitt 14.7.

14 Analys

I detta avsnitt sker en sammanfattande analys av frågeställningar som uppkommit med anledning av genomgången av de 16 stiftelserna i avsnitt 15. Korta kommentarer finns beträffande respektive stiftelse i avsnitt 15.

14.1 Inledning

Inledningsvis kan konstateras att samtliga 16 stiftelser är registrerade i stiftelseregistret hos länsstyrelsen. Detta innebär att länsstyrelsen anser att rättsbildningar uppfyller kravet på en giltigt bildad stiftelse. Registreringen i länsstyrelsens register är däremot inte konstitutiv. Länsstyrelsen ska vägra registrera det som uppenbart inte är en stiftelse. För det fall det råder osäkerhet om rättsbildningens civilrättsliga status är det allmän domstol som slutligen avgör frågan. Även Kulturdepartementet uppfattar i sina Riktlinjer och Villkor stiftelserna som giltigt bildade stiftelser.

Enligt 1 kap. 6 § SL ska en stiftelses namn innehålla ordet stiftelse. Ingen annan än en stiftelse får i sitt namn använda ordet stiftelse. I samtliga fall innehåller stiftelsens namn ordet stiftelse. Jag drar därmed slutsatsen att såväl länsstyrelsen och Kulturdepartementet anser att de är stiftelser i SL:s mening och därmed juridiska personer med rättskapacitet och rättslig handlingsförmåga enligt 1 kap. 4 § SL. Inte i något fall har jag kommit fram till att det inte är fråga om en stiftelse.

Som framgår av avsnitt 15 är det i fråga om några av stiftelserna för mig oklart om de verkligen uppfyller alla rekvisit för en giltigt bildad stiftelse.⁵⁹ Detta kan bl.a. bero att jag inte fått tillgång till allt relevant material rörande stiftelsen ifråga. Så mycket kan konstateras att samtliga stiftelser av sina respektive förvaltningsorgan, av staten och i de flesta fall även av sina stiftare ända sedan sin tillkomst behandlats som stiftelser. De reservationer jag gör i avsnitt 15 rörande rättssubjektiviteten kan troligen alltså bortses från här.

Påfallande lite information om stiftelserna som finns på respektive hemsidor. Stiftelserna verkar inte intresserade att berätta om sin organisationsform. I ett fåtal fall ligger stadgarna och/eller årsredovisningen på hemsidan. I något enstaka fall finns även regeringens Riktlinjer och Villkor tillgängliga på hemsidan.

⁵⁹ T.ex. Stiftelsen Waldemarsudde och Stiftelsen Nordiska Museet.

I nu aktuellt hänseende är det fråga om stiftelser där man kan fråga sig om det är sådan verksamhet som kan eller bör bedrivas av staten. Det handlar om kulturverksamheter av stort värde för samhället och för människorna i Sverige. Denna fråga ligger utanför mitt uppdrag, men så mycket kan konstateras att alla stiftelserna har funnits under en förhållandevis lång tid och accepterats som stiftelser såväl av staten som av destinatärer och omvärlden.

Mot bakgrund av att extern finansiering är en nödvändighet för att stiftelserna ska överleva kan det diskuteras om Riktlinjer och Villkor är den mest lämpliga formen av styrmedel från statens sida. Stiftelserna är privaträttsliga rättssubjekt och det vore kanske möjligt att överväga om inte avtalsform är ett lämpligare styrmedel. Ett avtal gör det möjligt för styrelsen i stiftelsen att förhålla sig till villkoren i relation till ändamålet och övriga föreskrifter och avtalsparterna binds också civilrättsligt vid sina åtaganden enligt avtalet. Dessutom krävs en förhandling, dialog eller diskussion mellan avtalsparterna som kan tydliggöra och engagera såväl finansiär som stiftelse.

14.2 Stiftare

Som framgår ovan finns det inte i stiftelserätten något förbud för staten att ensam eller tillsammans med andra bilda en stiftelse. Statens kompetens som stiftare faller tillbaka på det offentlighetsrättsliga regelverk som reglerar statens möjlighet att bilda en privaträttslig stiftelse. Bedömningar enligt det regelverket ligger utanför mitt uppdrag.

Stiftarens förhållande till stiftelsen efter det att den bildas är att funktionen stiftare inte kan vara involverad i stiftelsen. Det går vattentäta skott mellan stiftaren och stiftelsen. Egendom ska inte kunna gå tillbaka till stiftaren efter det att den bildats. Däremot kan stiftaren, som framgår ovan, förbehålla sig rätten till insyn och visst inflytande. Stiftaren har också rätt att sitta i styrelsen, så länge han inte är ensam styrelseledamot. I flera av de nu aktuella stiftelserna är stiftelsen bildad genom ett testamente och stiftaren är då avliden.

Såvitt jag kan bedöma är staten ensam stiftare till följande stiftelser:

- Stiftelsen Thielska Galleriet⁶⁰
- Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna
- Stiftelsen Drottningholms Slottsteater

Följande stiftelser har staten som en av stiftarna:

- Stiftelsen Skansen
- Stiftelsen Ättje, Svenskt Fjäll- och samemuseum⁶¹

⁶⁰ Se t.ex. RiR 2007:30 Så förvaltas förmögenheten – fem stiftelsers kapitalförvaltning och regeringens roll som stiftare samt Riksrevisionen, Statligt bildade stiftelsers årsredovisningar, Dnr 33-2007-0889.

⁶¹ Riksrevisionen, Statligt bildade stiftelsers årsredovisningar, Dnr 33-2007-0889, s. 34 ff. På sidan 42 anges att det i några fall varit svårt att avgöra vilken roll staten spelat vid bildandet.

- Stiftelsen Svenska Filminstitutet⁶²

I följande stiftelser ingår inte staten som en av stiftarna:

- Stiftelsen Tekniska museet⁶³
- Stiftelsen Waldemarsudde⁶⁴
- Stiftelsen Dansmuseifonden
- Stiftelsen Dansens Hus
- Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem
- Stiftelsen Nordiska Museet
- Stiftelsen Zornfonden
- Stiftelsen Arbetes Museum
- Stiftelsen Strindbergmuseet
- Stiftelsen Judiska museet

I 10 av nu undersökta stiftelser ingår alltså inte staten som en av stiftarna. Jag har inte gjort någon bedömning av statens behörighet att vara ensam stiftare eller att ingå i stiftarkretsen i övriga stiftelser.

14.3 Förordnande och stadgar

Alla stiftelser som ingår i undersökningen har sin grund i någon form av förordnande. Det kan utgöras av testamente, gåvobrev, stadgar, urkund eller något annat dokument, vilket framgår av redogörelsen för respektive stiftelse i avsnitt 15. Till samtliga stiftelser finns det alltså någon form av dokumentation rörande bildandet. Jag är osäker på om det är komplett information i samtliga fall. Jag är också i några fall osäker på vilka dokument som utgör stiftelseförordnande. I något fall uppfattar jag att stadgar tillkommit efter det att stiftelsen bildats. I fråga om Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem är jag något osäker på vilka dokument som utgör förordnande, se avsnitt 15.8 nedan. I Stiftelsen Svenska Filminstitutet finns det två förordnanden där stiftarkretsarna är lite olika, se vidare kommentarer i avsnitt 15.11 nedan.

Med stöd av 11 § ISL kan föreskrifter som före ikraftträdandet av SL har fastställts för en stiftelse av regeringen, Kammarkollegiet eller länsstyrelsen vid tillämpningen av SL anses som föreskrifter i ett stiftelseförordnande. I flera av stiftelserna förekommer just denna situation, att någon av myndigheterna ovan har fastställt en föreskrift. Med stöd av fastställandet betraktas då denna föreskrift som en del av förordnandet. Däremot kan inte Kulturdepartementets Riktlinjer eller Villkor anses vara en del av förordnandet.

I flera av stiftelserna finns också avtal som en del i bildandeprocessen. Detta rör t.ex. Stiftelsen Strindbergmuseet, Stiftelsen Svenska Filminstitutet, Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna och Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem.

⁶² Se vidare kommentarer i avsnitt 15.11.

⁶³ Se kommentar i avsnitt 15.1 ang. donation av mark till museet.

⁶⁴ Se kommentar i avsnitt 15.3.

14.4 Ändamål

Jag bedömer att alla stiftelser har ett ändamål som kan kallas allmännyttigt i civilrättslig mening, se ovan avsnitt 6.5. Samtliga stiftelser har också ett ändamål som handlar om någon form av kulturverksamhet. Jag anser att alla stiftelserna har ett bestämt och varaktigt ändamål som kan ligga till grund för en stiftelsebildning.

Följande stiftelser är registrerade som näringsdrivande stiftelser:

- Stiftelsen Tekniska Museet
- Stiftelsen Skansen
- Stiftelsen Thielska Galleriet
- Stiftelsen Dansmuseifonden
- Stiftelsen Dansens Hus
- Stiftelsen Áttje
- Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem
- Stiftelsen Nordiska Museet
- Stiftelsen Drottningholms Slottsteater
- Stiftelsen Svenska Filminstitutet.
- Stiftelsen Arbetets Museum
- Stiftelsen Strindbergmuseet
- Stiftelsen Judiska Museet i Stockholm

Följande stiftelser är registrerade som ”annan stiftelse”:

- Stiftelsen Waldemarsudde
- Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna
- Stiftelsen Zornfonden

Alla utom tre stiftelser är alltså registrerade som näringsdrivande stiftelser vilket innebär att de driver näringsverksamhet. Bedömningen av näringsverksamhetens art eller omfattning ingår inte i mitt uppdrag. Såvitt jag kan bedöma har ingen av de näringsdrivande stiftelserna valt att lägga näringsverksamheten i ett bolag ägt av stiftelsen. Näringsverksamheten bedrivs i alla fall direkt i stiftelsens egen regi.

14.5 Förmögenhet

I samtliga nu aktuella stiftelser har stiftaren, såvitt jag kan bedöma, inte tillskjutit tillräckligt med medel för en långsiktig drift eller underhåll av byggnader och objekt vid bildandet av stiftelsen eller för den verksamhet som ska bedrivas i stiftelsen. Ingen av stiftelserna skulle kunnat bildas med dagens regelverk, SL, eftersom de vid bildandet saknade egendom av tillräcklig art och omfattning för att långsiktigt och varaktigt kunna uppfylla ändamålet. Samtliga stiftelser är alltså s.k. anslagsstiftelser, se ovan avsnitt 7. Det är alla såvitt jag kan bedöma mot bakgrund av det material jag har tillgång till giltiga stiftelsebildningar enligt äldre rätt och tolereras därför som giltigt bildade stiftelser även idag. I fråga om Stiftelsen Waldemarsudde och Stiftelsen Nordiska museet är jag något tveksam till om det faktiskt föreligger en stiftelse, se vidare nedan avsnitt 15 för respektive stiftelse.

14.6 Förvaltning

Alla stiftelser utom Zornfonden har egen styrelse, s.k. egen förvaltning.⁶⁵ Zornfonden förvaltas enligt föreskrifter i stiftelseförordnandet av Uppsala universitet, som är en statlig myndighet. I de flesta av stiftelserna finns det mer eller mindre detaljerade föreskrifter om hur styrelsen ska utses och entledigas. I många fall har staten rätt att utse och entlediga delar av styrelsen. Det finns också andra typer av förvaltningsföreskrifter som hör samman med den typ av verksamhet som ska bedrivas i och av stiftelsen. I t.ex. Stiftelsen Drottningholms Slottsteater kallas förvaltningsorganet inte styrelse utan nämnd. Nämndens uppdrag och ansvar är dock detsamma som för en styrelse. Samma sak gäller för Stiftelsen Nordiska Museet.

14.7 Insyn och inflytande

I alla stiftelserna förekommer föreskrifter om insyn och/eller inflytande för utomstående i förordnande och/eller stadgar. Som framgår ovan i avsnitt 12 kan detta ifrågasättas. Som framgår ovan är olika former av inflytande tveksamt eftersom det inte finns något ägarintresse i en stiftelse. Ändamålsbundenheten är avgörande för stiftelsens verksamhet och inte vad utomstående anser att ändamålet ska innefatta. Det är stiftelsens styrelse eller förvaltare som har tolkningsföreträde i förhållande till föreskrifter i förordnandet.

I de flesta nu aktuella stiftelserna har staten ett inflytande genom bestämmelser i förordnandet. I alla stiftelser använder staten Riktlinjer och Villkor som styrmedel för det ekonomiska bidraget från departementet. Genom årliga ekonomiska bidrag kan staten styra såväl övergripande som i detalj. Flera av stiftelserna uppfattar också att Riktlinjerna och Villkoren är en form av styrdokument, i vissa fall likställda med förordnande och stadgar. Detta framgår såväl av årsredovisning och verksamhetsberättelser som av uppgifter på stiftelsernas hemsidor.

Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna utmärker sig bland de undersökta stiftelserna eftersom koppling till staten förefaller vara extra stark och verksamheten bedrivs inom ramen för ett avtal. Dessutom utfärdar staten riktlinjer. Se vidare avsnitt 15.9 nedan. Stiftelsen Strindbergsmuseet bildades mot bakgrund av ett avtal, se avsnitt 15.15. Se även Nordiska Museet, avsnitt 15.10 nedan. Stiftelsen Svenska Filminstitutet menar i sin årsredovisning följande: ”Verksamheten bedrivs med utgångspunkt i proposition 2015/16:132 Mer film till fler en sammanhållen filmpolitik, det årliga regleringsbrevet, det tillika årliga riktlinjebeslutet samt förordning(2016:989) om statsbidrag till film.”, se avsnitt 15.11 nedan. Stiftelsen nämner alltså inte sin ändamålsbestämmelse som ett styrmedel. Av årsredovisningen för 2017 för Stiftelsen Arbetets Museum framgår att eftersom stiftelsen till stor del finansieras av statsbidrag regleras museets inriktning av Kulturdepartementet som varje år ger museet direktiv i ett riktlinjebeslut, se nedan avsnitt 15.14. Detta synsätt på statens Riktlinjer och Villkor inger betänkligheter.

I samtliga fall är det högst troligt så att stiftelsen inte kommer att överleva och kunna uppfylla sitt ändamål utan statliga ekonomiska bidrag eller bidrag från annat håll. De villkor och föreskrifter som staten då ger i samband med finansieringen ska givetvis ställas i förhållande till stiftelsens ändamål och övriga föreskrifter i förordnandet. Förordnandet är bindande för

⁶⁵ Det är oklart om Stiftelsen Waldemarsudde hade egen eller anknuten förvaltning när den bildades.

stiftelsens styrelse. En föreskrift från staten i Riktlinjer och Villkor kan enligt min mening inte överta eller i alltför hög utsträckning inkräkta på ändamålet eller andra föreskrifter i förordnandet. En styrelse som överträder bindande föreskrifter i förordnandet eller i lagstiftningen kan drabbas av sanktioner och styrelseledamöterna kan komma att entledigas.

I flera av stiftelserna har staten enligt stiftelseförordnandet en rätt att fastställa eller godkänna vissa förhållanden i stiftelsen. Det är oklart vad orden fastställa och godkänna betyder och vilka rättsverkningar är av ett sådant beslut från staten. Så länge besluten inte inkräktar på styrelsens eller förvaltarens uppdrag och ansvar för förvaltningen, så bör en föreskrift om fastställelse eller godkännande kunna accepteras som ett uttryck för stiftarens vilja, se vidare avsnitt 6.7 och 13 ovan.

I några av stiftelserna förekommer hänvisningar till ”huvudman”. Enligt uppgift på hemsidan för Stiftelsen Skansen tog ”staten över som huvudman” 1994.⁶⁶ Se även uppgifter ang. Stiftelsen Dansmuseifonden under avsnitt 15.5 och Stiftelsen Tekniska Museet under avsnitt 15.1. I förvaltningsberättelsen i årsredovisningen för 2017 anges att Stiftelsen Arbetets museum har ett antal huvudmän. Termen huvudmän återfinns också i ändamålsbestämmelsen § 3 i stadgarna. I § 4 stadgarna regleras vem som är huvudman. Det är grundarna för stiftelsens samt annan sammanslutning som, efter ansökan om inträde som huvudman i stiftelsen efter dess bildande, godkänts av huvudmännen. Huvudmännen ska utse styrelseledamöter, § 6 och revisorer § 15 samt godkänna ändring av stadgarna, § 17, se vidare avsnitt 15.14 nedan. Huvudmän förekommer även i Stiftelsen Judiska Museet. Huvudmännen ska hållas informerade om stiftelsens verksamhet på lämpligt sätt och beredas tillfälle att yttra sig i frågor av betydelse som rör museet. Huvudmännen ska sammankallas minst en gång per år för information och samråd, se avsnitt 15.16 nedan.

Det finns inte inom stiftelserätten något begrepp eller någon funktion som kallas huvudman och därmed följer inte heller några rättsverkningar själva ordet. Huvudmannens funktion och uppdrag får värderas i förhållande till föreskrifterna i respektive stiftelse. Min allmänna uppfattning är att det å ena sidan verkar som om de nu aktuella stiftelserna accepterar huvudmännen som någon form av överordnad funktion till styrelsen som med ett stiftelserättsligt perspektiv starkt kan ifrågasättas. Å andra sidan ska stiftarens vilja följas och har stiftaren föreskrivit en huvudmannakrets ska den föreskriften följas så länge den inte inkräktar på styrelsens uppdrag och ansvar som högsta beslutande och verkställande organ.

I ett par av stiftelserna lämnas föreskrift om beslut om ansvarsfrihet.⁶⁷ Eftersom stiftelsen inte har några ägare eller medlemmar som med rättslig verkan kan meddela ett beslut om beviljad eller nekad ansvarsfrihet har en sådan bestämmelse knappast någon rättsverkan.⁶⁸

⁶⁶ <http://www.skansen.se/sv/vision-uppdrag>.

⁶⁷ Se t.ex. Stiftelsen Strindbergsmuseet, avsnitt 15.15, Stiftelsen Drottningholms Slottsteater, avsnitt 15.12 och Stiftelsen Svenska Filminstitutet, avsnitt 15.11.

⁶⁸ Se vidare om ansvarsfrihet, Katarina Olsson, Näringsdrivande stiftelser, s. 405 ff.

Några av stiftelserna har också ogiltiga föreskrifter i förordnandet rörande t.ex. upplösning eller ändring. Se t.ex. Stiftelsen Åttje, § 22, Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna, § 21⁶⁹ och § 22, och Stiftelsen Dansens Hus, § 9.

15 Genomgång av nu aktuella stiftelser

Här nedan följer en genomgång av nu aktuella stiftelser. Varje stiftelse behandlas i ett eget avsnitt. Mina kommentarer följer i löpande text men också i ett avslutande avsnitt för varje stiftelse. En sammantagen analys finns ovan i avsnitt 14.

Stiftelserna behandlas i följande ordning:

1. Tekniska Museet
2. Skansen
3. Prins Eugens Waldemarsudde
4. Thielska Galleriet
5. Dansmuseifonden
6. Dansens Hus
7. Åttje, Svenskt fjäll- och samemuseum
8. Carl och Olga Milles Lidingöhem
9. Föremålsvård i Kiruna
10. Nordiska Museet
11. Svenska Filminstitutet
12. Drottningholms Slottsteater
13. Arbetets Museum
14. Zornmuseet (alt. Zornsamlingarna)
15. Strindbergmuseet
16. Judiska Museet i Stockholm

Varje stiftelse redovisas i ett eget avsnitt under följande rubriker:

- Registrering, organisationsnummer, säte och firma
- Stiftare
- Förordnande
- Stiftelsens ändamål
- Stadgar och styrdokument
- Bakgrund
- Statens förhållande till stiftelsen
- Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

⁶⁹ I § 21 om upplösning står det att egendom ska tillfalla staten vid en upplösning. Detta är en ogiltig föreskrift eftersom staten bildade stiftelsen och egendom aldrig kan gå tillbaka till stiftelsen när stiftelsen en gång är bildad.

- Riktlinjer för statens bidrag till Stiftelsen 2018
- Övrigt
- Kommentar

15.1 Stiftelsen Tekniska Museet

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 802005-9187 (registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholm).

Styrelsen har sitt säte i Stockholm.

Stiftelsens firma är Stiftelsen Tekniska Museet.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse. Näringsverksamhetens art är ”Museiverksamhet”.

Stiftelsens är undantagen från tillsyn enligt § 16 stadgarna. Eftersom stiftelsen är näringsdrivande står den enligt 9 kap. 10 § SL och 12 § ISL under full tillsyn.⁷⁰

Stiftare

Stiftare är de fyra organisationerna Svenskt Näringsliv, Sveriges Ingenjörer, Ingenjörsvetenskapsakademien, och Svenska Uppfinnarföreningen, vilket framgår av § 1 i stiftelsens stadgar. Det är möjligt att även staten kan ses som en av stiftarna mot bakgrund av texten i Kungl. Maj:ts resolution 1948. I resolutionen tillhandahåller staten mark för museet.

Förordnande

Stiftelsen bildades 1948 och konstituerades den 28 september 1948 av Kungl. Maj:t genom en resolution 17 juni 1948. Kungl. Maj:ts resolution och stadgarna finns som en bilaga i ett styrelseprotokoll från 1948.

Jag uppfattar att stadgarna är en del av stiftelseförordnandet eftersom de fastställs av Kungl. Maj:t i resolutionen och alltså förefaller vara en del av hela bildandeprocessen.

Stiftelsens ändamål

Stiftelsens ändamål framgår av § 1 andra stycket och § 2 stadgarna.

Ändamålet enligt registreringsbeviset och 1 § stadgarna: ”Ändamålet är att driva ett museum. Museets uppgift är att belysa utvecklingen inom ingenjörskonsten och dess grundvetenskaper samt inom industrin. Inom detta ämnesområde skall museet såväl bedriva och främja vetenskaplig forskning och dokumentation som utöva undervisnings- och upplysningsverksamhet.”

⁷⁰ Se beslut av länsstyrelsen 2004-09-21 (2062-04-61553).

I § 2 i stadgarna ges en fördjupad beskrivning av den verksamhet som stiftelsen ska bedriva för att uppfylla ändamålet.

Denna ändamålsbeskrivning överensstämmer inte helt med skrivningen i de stadgar som Kungl. Maj:t fastställt i resolutionen. Det är oklart när det skett en ändring av ändamålet för stiftelsen.

Stadgar och styrdokument

Stiftelsens nu gällande stadgar är daterade 1998-12-17.

De ursprungliga stadgarna finns anslutna till ärendet hos Kungl. Maj:t den 17 juni 1948.

Stadgarna har enligt det material jag haft tillgång till ändrats vid två tillfällen.

Kulturdepartementet beslutade 1995-03-30 om fastställelse av ändring av stadgarna. 1999 beslutade Kammarkollegiet om permutation av stadgarna för stiftelsen.⁷¹

Bakgrund

Enligt uppgifter från Tekniska Museet har stiftelsen sitt ursprung i en ideell förening som bildades i december 1923 av Sveriges Industriförbund, Ingenjörsvetenskapsakademien, Svenska Teknologföreningen och Svenska Uppfinnarföreningen. Verksamheten inleddes i januari 1924 och en ny museibygnad på Djurgården stod klar 1936.

Den 14 juni 1933 medgav Kungl. Maj:t att ett markområde uppläts med nyttjanderätt till Ingenjörsvetenskapsakademien för museiändamål. Redan i oktober 1932 hade Ingenjörsvetenskapsakademien med godkännande av Svenska Teknologföreningen, Sveriges Industriförbund och Svenska Uppfinnareföreningen, fastställt stadgar för museet. Det troliga är det då rörde sig om stadgar för den ideella föreningen.

I en skrivelse (troligen till Kungl. Maj:t) den 25 september 1947 har Ingenjörsvetenskapsakademien gjort gällande att verksamheten ”högst väsentligt utvidgats” och att det var rätt tidpunkt för att ”giva museet en mer självständig organisation i form av en stiftelse”. Ingenjörsvetenskapsakademien hemställde därför om att Kungl. Maj:t dels skulle fastställa ett förslag till stadgar (vilka godkännts av ”akademien och övriga nyss angivna sammanslutningar”), dels upplåta markområdet på museistiftelsen på oförändrade villkor, och dels utse en ledamot i museets styrelse. Av detta dokument går det inte att utläsa när stiftelsen bildades. Det framgår dock av de bilagda stadgarna att dessa trädde i kraft den 1 juli 1948. Den exakta bildandetidpunkten 1948 har mindre betydelse för denna utredning.

Statens förhållande till stiftelsen

I de ursprungliga stadgarna kan särskilt följande bestämmelser som berör statens förhållande till stiftelsen nämnas. Enligt § 2 ska museet stå under tillsyn av en styrelse. Det kan förefalla vara en märklig beskrivning av en styrelses uppgifter men har kanske sin förklaring i den

⁷¹ Kammarkollegiet Dnr 430-1949-99. I skrivelse från regeringen till Kammarkollegiet 1999-03-18, Ku 1999/256/Ka, uppges att Stiftelsen Tekniska Museets stadgar fastställdes av Kungl. Maj:t i januari 1924. Det är inte möjligt eftersom stiftelsen bildades 1948. Däremot bildades en ideell förening 1923.

tidens uttryckssätt. Enligt § 3 skulle Kungl. Maj:t utse en ledamot för en tid av fyra år i styrelsen. § 4 anger att den av staten utsedde ledamoten var självskriven i arbetsutskottet. Enligt § 16 blir ett beslut om ändring av stadgarna inte gällande förrän beslutet om ändring blivit fastställt av Kungl. Maj:t.

Från och med 1999 regleras stiftelsens förhållande till staten i stiftelsens stagar. Staten har idag följande uppgifter i stiftelsen enligt stadgarna:

- staten utser hälften, fyra, av ledamöterna i styrelsen enligt stadgarna, Den andra hälften, fyra, utses av stiftarna, § 4
- staten utser ordförande i styrelsen på förslag av stiftarna, § 4
- staten lämnar ekonomiskt bidrag till stiftelsen efter förslag från stiftelsens styrelse, § 7
- styrelsen ska årligen lämna en verksamhetsberättelse till regeringen, § 7
- staten utser en revisor jämte ersättare, § 12
- revisorerna ska varje år avge en revisionsberättelse till regeringen. Om revisionsberättelsens innehåller någon erinran ska styrelsen till regeringen redovisa de åtgärder stiftelsen har vidtagit eller avser att vidta med anledning av erinringarna, § 12
- stiftelsen får inte utan regeringens tillstånd överlåta eller inteckna fast egendom eller tomträtt, § 14.
- för att stadgarna ska bli gällande ska styrelsens förslag om ändring godkännas av regeringen, § 15

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

I den ursprungliga dokumentation, dvs. Kungl. Maj:ts resolution och därtill anslutna stadgar finns inte något angivet om att staten ska finansiera verksamheten i stiftelsen. Statens bidrag inskränkte sig vid stiftelsens bildande troligen till att upplåta ett markområde.

I det material jag har tillgång till finns också ett dokument med rubriken ”Anteckningar från samtal på Ecklesiastikdepartementet fredagen den 11 december 1964” (det är oklart vilken funktion författaren av anteckningarna, Hugo Edström, hade men jag uppfattar att han var styrelseordförande i stiftelsen). Av detta dokument framgår att departementet föreslår Kungl. Maj:t att statsbidrag ska utgå till Tekniska Museet på i dokumentet angivna villkor. Det framgår inte av det material jag har tillgång till om dessa anteckningar ska anses utgöra starten för statsbidrag till stiftelsen eller om detta förekommit tidigare. Av dokumentet framgår att museet har, om inte ekonomiska problem, så i vart fall en ansträngd ekonomi.

Enligt bilaga 10 till Statsverkspropositionen 1965 (Ecklesiastikdepartementet) anför departementschefen att ”Tekniska museet har haft en särställning bland landets stora museer, därigenom att det inte åtnjutit statsbidrag till driftskostnaderna.” Industriföretag och andra intresserade hade tidigare finansierat museet men från och med budgetåret 1960/61 började verksamheten visa underskott. Stiftelsens styrelse hemställde 1963 hos Kungl. Maj:t om årliga statsanslag till museets verksamhet. En förnyad framställning gjordes 1964 och den inkluderade också täckande av redan uppkomna underskott. I juni 1964 tillkallade Kungl. Maj:t särskilda sakkunniga som skulle närmare undersöka frågan om museets ekonomiska

ställning och verksamhetsformer. Resultatet redovisades i ett betänkande ”Tekniska museets framtida ställning och verksamhetsformer”.⁷² De sakkunniga i utredningen föreslår att museet även fortsättningsvis ska drivas i stiftelseform men med ett statligt driftsbidrag.⁷³

Departementschefen anför i bilaga 10 att eftersom statens bidrag kommer att utgöra den största inkomstposten för museet så anser ministern det som självklart att staten också bör få ett betydande inflytande både i administrativt och i ekonomiskt avseende. Stiftelsestyrelsens befogenheter skulle enligt förslaget motsvara vad som tillkommer styrelsen för en statlig institution av motsvarande karaktär, menar departementschefen.

Enligt uppgift från stiftelsen i årsredovisningarna för 2016 och 2017 finansieras verksamheten genom

1. årliga anslag från staten (Kulturdepartementet),
2. bidrag från stiftelser, fonder, näringsliv, myndigheter och organisationer samt
3. egna intäkter från bl.a. entrébiljetter, visningar, undervisning och lokaluthyrning

Statens anslag uppgick under 2016 till 48 % och 2017 till 47 % av verksamhetsintäkterna. Enligt förvaltningsberättelsen för 2017 är en betydande bidragsgivare Stora Fonden, som instiftades 1990 med medel från näringsliv, organisationer och privatpersoner. Fondens ändamål är att främja Tekniska museets verksamhet. Andra stora bidragsgivare 2016 och 2017 var Kungliga Vitterhetsakademien, Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, Marcus och Amalia Wallenbergs stiftelse och Allmänna arvsfonden. Stiftelsen uppger i årsredovisningen 2017 att det sker ett medvetet arbete för att öka egenfinansieringen genom att öka intäkterna. Rättsförhållandet för Stora Fonden ingår inte i denna utredning.

Riktlinjer för statens bidrag till Stiftelsens Tekniska museet

Regeringen har 2017-12-13 beslutat om riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2018. (Kulturdepartementet Ku2017/02582/LS (delvis). I riktlinjerna framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.⁷⁴

Övrigt

På hemsidan, <https://www.tekniskamuseet.se/>, uppger stiftelsen att ”Tekniska museet är Sveriges största tekniska museum och har ett nationellt uppdrag att ansvara för det tekniska och industrihistoriska kulturarvet. Tekniska museet bildades 1923 och blev en stiftelse 1948. Idag representeras stiftarna av Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien, Svenska Uppfinnareföreningen, Sveriges Ingenjörer och Svenskt Näringsliv. Tekniska museet har fått statliga anslag sedan 1965. Tekniska museet har uppdrag från två håll; stiftelsen i form av stadgar och staten i form av regleringsbrev från Kulturdepartementet.”

⁷² Se ytterligare redovisning i Motion 1973:1074.

⁷³ Betänkande remissbehandlades och flertalet remissinstanser godtog utredningens förslag att det statliga stödet ska utgå som statsbidrag till en i stiftelseform bedriven verksamhet.

⁷⁴ <https://www.tekniskamuseet.se/om-tekniska-museet/>, Aktuella Riktlinjer och Regleringsbrev finns på stiftelsens hemsida.

Stiftelsen redovisar i sin årsredovisning för 2016 att Tekniska museet har ”formellt uppdrag från två parter; stiftelsen i form av stadgar och staten i form av regleringsbrev och riktlinjer från Kulturdepartementet.” Stiftelsen anser att ”dessa uppdrag sammanfaller och kompletterar varandra väl.”⁷⁵

Stiftelsen förvaltar även fyra fonder; Sten Westerbergs fond, Bertil Wollters stipendiefond, Insamlingsstiftelsen Tekniska Museets Jubileumsfond 1974 och Fritz Östs fond för elektroteknik. Såvitt kan bedömas utgör dessa fonder inte särskilda juridiska personer. Rättsförhållandet för dessa stiftelser ingår inte i denna utredning

I regeringsbeslut 1995-02-30⁷⁶ talas om huvudmannaförsamling. Skrivelsen rör fastställelse av ändring av stadgarna. Någon huvudmannaförsamling finns inte i stiftelsen och hör inte heller hemma i stiftelsevärlden eftersom en stiftelse inte kan ha ägare eller medlemmar. Det troliga är att departementet menar stiftarna (som enligt stadgarna ska godkänna en stadgeändring).

Kommentar

Det är inte klart om staten ingår som en av stiftarna. Av Kungl. Maj:ts resolution den 17 juni 1948 framgår att staten 1933 upplåter ett markområde till Ingenjörsvetenskapsakademien och att den upplåtelsen genom beslutet 1948 överförs till en stiftelse. Av de stadgar som är bilagda resolutionen framgår inte att staten skulle vara en av stiftarna (i dokumentet kallade grundarna). Av information i stiftelsens årsredovisning för 2017 framgår att stiftelsen inte heller anser att staten är en av stiftarna.

Stiftelsens ändamål är bestämt och varaktigt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet vid bildandetillfället är något oklar men var såvitt jag kan bedöma av både omfattning och karaktär att kunna användas för ändamålsuppfyllelse. Enligt uppgift från Tekniska Museet får stiftelsen sedan 1964 statliga bidrag. Statens roll i stiftelsen förefaller för tiden före 1964 har rört sig om Kungl. Maj:ts medgivande och utseende av styrelseledamöter. Från 1999 regleras stiftelsens förhållande till staten direkt i stiftelsens stadgar. Såvitt framgår av materialet är Tekniska Museet en giltigt bildad stiftelse. Frågan om den ska kategoriseras som en statlig stiftelse eller ej har mindre betydelse i nu aktuellt hänseende.

⁷⁵ Dokumentet heter ”Verksamheten 2016” och inkluderar årsredovisningen. Se sidan 9 för citatet. Se motsvarande dokument för 2017.

⁷⁶ Regeringsbeslut 1995-03-30 Ku94/1812, 1932, 2821, 2909/Ka (delvis).

15.2 Stiftelsen Skansen

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 802003-0154. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholm)

Styrelsen har sitt säte i Stockholm.

Stiftelsens firma är Stiftelsen Skansen. Stiftelsens benämning ska enligt § 1 stiftelseurkunden vara Stiftelsen Skansen.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse. Näringsverksamhetens art är ”Friluftsmuseum”.

Enligt 8 § stiftelseurkunden ska Stiftelsen Skansen vara undantagen från tillsyn enligt lagen den 24 maj 1929 om tillsyn över stiftelser. Eftersom stiftelsen är näringsdrivande står den enligt 9 kap. 10 § SL och 12 § ISL under full tillsyn.

Stiftare

Stiftare är Kungl. Maj:t och kronan, Stockholms stad samt Stiftelsen Nordiska museet.⁷⁷

Förordnande

Ett dokument med titeln Stiftelseurkunden bör uppfattas som stiftelseförordnande. Stiftelseurkunden är undertecknad 28 juni 1963 av företrädare för de tre stiftarna. I urkunden anges i 9 § ”Utöver vad i 1 - 8 §§ sägs skall för stiftelsen gälla de bestämmelser, som kommer att intagas i stadgar för stiftelsen”. Stadgarna ska fastställas av regeringen.

Det är oklart om även stadgarna skulle anses vara en del av förordnandet vid stiftelsens bildande. Stiftelseurkund och stadgar för Stiftelsen Skansen presenteras i ett dokument, vilket kan tyda på att stiftelsen själv uppfattar att dokumenten tillsammans utgör stiftelseförordnande. Stadgarna har troligen ändrats/permuterats flera gånger vilket tyder på att Kammarkollegiet anser att stadgarna utgör en del av förordnandet. Enligt beslut av Kammarkollegiet 2005-12-21 (Dnr 430-10758-04) medgav Kammarkollegiet en ändring av stadgarna (s.k. permutation).⁷⁸

Jag gör bedömningen att stadgar och stiftelseurkund tillsammans utgör stiftelsens förordnande. Detta framgår också av 11 § ISL. Urkund och stadgar är till viss del överlappande.

⁷⁷ Något förvånande anges i Verksamhetsberättelsen för 2016 Artur Hazelius som grundare av Skansen.

⁷⁸ Hela permutationsärendet var komplicerat och flera yrkanden avslogs eller avvisades.

Stiftelsen ändamål

Stiftelsens ändamål framgår av § 1 stadgarna (med något annan formulering i 3 § stiftelseurkunden): ”Stiftelsen Skansen skall med särskild hänsyn till Skansens karaktär av friluftsmuseum ha till ändamål att bedriva en verksamhet som bygger vidare på och utvecklar det nuvarande Skansen genom fortsatta insatser för att levandegöra svensk kultur och natur samt genom att kring ett centrum av kulturminnen skapa en levande miljö för olika fritidsintressen. Skansen skall verka i nära kulturell och vetenskapligt samarbete med Stiftelsen Nordiska museet. Skansen skall vårda det kulturhistoriska byggnadsbeståndet. Skansens verksamhet skall inte ha till syfte att ge vinst.”

Stadgar och styrdokument

Nu gällande stadgar fastställdes av regeringen 15 april 1993⁷⁹ med de senare ändringar som skett genom permutation från Kammarkollegiet (2005-12-21).

Bakgrund

På Skansens hemsida framgår att Skansen är världens äldsta friluftsmuseum som grundades år 1891 av Artur Hazelius och öppnade för gäster den 11 oktober samma år.⁸⁰ På våren 1891 fick Hazelius köpa en bit mark uppe på Skansenberget och redan på hösten samma år öppnades Skansen för allmänheten. Här uppfördes och inreddes byggnader från olika delar av Sverige. Under årens lopp har cirka 150 kulturhistoriska byggnader flyttats hit från nästan hela Sverige.⁸¹

Statens förhållande till stiftelsen

Staten utgör en av stiftarna, 1 § stiftelseurkunden.

Staten har idag följande uppgifter i stiftelsen enligt stadgarna:

- Regeringen utser ordförande i styrelsen samt tre av sex övriga ledamöter i styrelsen samt två ersättare för dessa, 4 § stiftelseurkunden och § 3 stadgarna
- Regeringen ska fastställa stadgarna, 9 § stiftelseurkunden
- Regeringen utser två revisorer och ersättare för dem för tre år i sänder, 9 § stadgarna
- Regeringen fastställer ersättning till styrelsens ordförande och övriga ledamöter samt till ersättarna för dessa, 12 § stadgarna
- Styrelsens beslut om ändring av stadgarna ska fastställas av regeringen efter hörande av Nordiska museet, 13 § stadgarna

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Stiftelsens förmögenhetsförhållanden framgår av en lång bestämmelse i 2 § Stiftelseurkunden:

⁷⁹ <http://www.skansen.se/sv/vision-uppdrag>.

⁸⁰ Namnet Skansen kommer troligen från den militära skans som prins Karl-Johan lät uppföra åt prins Oskar på 1810-talet. När Artur Hazelius fick överta marken kallades området redan för Skansen.

⁸¹ <http://www.skansen.se/sv/skansens-historia>.

Kungl. Maj:t och kronan anslag 1 miljon kronor i kontanter, Stockholms stad anslag 2 miljoner kronor i kontanter, Stiftelsen Nordiska museet anslag egendom med ett uppskattat värde av omkring 10 miljoner kronor. Denna egendom utgjordes av byggnader och nyttjanderätter på Djurgården som stiftelsen Nordiska museet innehade och som räknas upp i urkunden. Dessutom tillfördes till stiftelsen ”levande och döda inventarier inom ovan nämnda byggnader och anläggningar”. Ett villkor för överlåtelsen var att Stiftelsen Skansen övertog betalningsansvaret för skulder till ett belopp om 7 miljoner kronor.

2016 utgjorde statens bidrag 72 miljoner kronor, av totalt 252,5 miljoner kronor i intäkter. 114 miljoner kronor utgjordes av inträdesavgifter och årskort. Statsbidraget 2017 utgjorde 29 % av Skansens totala intäkter enligt årsredovisningen.

Riktlinjer för statens bidrag till Stiftelsen Skansen

Regeringen har 2017-12-13 beslutat om riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2018. (Kulturdepartementet Ku2017/02582/LS (delvis). I riktlinjerna framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

Det kan förefalla otympligt att arbeta med ett förordnande med två dokument som delvis överlappar varandra. Men så har det varit sedan stiftelsen bildades.

Enligt § 13 stadgarna ska styrelsens beslut om ändring fastställas av regeringen. Föreskriften kan inte uppfattas som ett ändringsförbehåll enligt min mening utan anger endast att regeringen ska fastställa styrelsens beslut om ändring. Till detta kommer krav om myndighets tillstånd enligt 6 kap. SL.

På stiftelsens hemsida uppges att ”Skansen är en stiftelse med staten, Stockholms stad och Nordiska museet som stiftare. 1994 tog staten över som huvudman”.⁸² Begreppet huvudman finns inte i stiftelserätten och betydelse är oklar. Såvitt jag kan bedöma avses här att staten har finansieringsansvar för stiftelsen.

I akten från Kulturdepartement finns ett rättsutlåtande av Henning Isoz, Ernst & Young AB daterat 3 februari 1997. Utlåtandet handlar om 12 donationer som behandlas som fonder som samtliga härrör från tiden innan Skansen blev en självständig juridisk person, dvs. fanns under Nordiska Museets organisation. I några fall kommer Isoz fram till att dessa donationer är stiftelser i stiftelselagens mening med förvaltningen anknuten till Stiftelsen Skansen. Jag utreder inte närmare dessa 12 donationer.

Kommentar

Det är helt klart enligt stiftelseurkunden att staten ingår som en av stiftarna. Stiftelsens ändamål är bestämt och varaktigt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet vid bildandetillfället är något oklar men var såvitt jag kan bedöma av både omfattning och karaktär att kunna användas för ändamålsuppfyllelse. Stiftelsen har en

⁸² <http://www.skansen.se/sv/vision-uppdrag>.

egen styrelse som ansvarar för förvaltningen. Såvitt framgår av materialet är Skansen en giltigt bildad stiftelse.

15.3 Stiftelsen Prins Eugens Waldemarsudde

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 802007-3030. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholm)

Styrelsen har sitt säte i Stockholm.

Stiftelsen är registrerad som annan stiftelse. Den är alltså inte näringsdrivande.

Stiftelsen står under full tillsyn.

Stiftare

Prins Eugen har i sitt testamente lämnat föreskrifter som kan tolkas som upprättande av en stiftelse. Stiftelsen registrerades den 11 november 1997 (Beteckning 671-97-7824), då Länsstyrelsen ansåg att det upprättats en stiftelse med stöd av Prins Eugens testamente. Av Länsstyrelsens beslut framgår att Statens Konstmuseer var förvaltare av stiftelsen, som då alltså inte hade en egen styrelse. Se vidare nedan under Kommentar.

Prins Eugen avled den 17 augusti 1947.

Förordnande

Stiftelsen är bildad med stöd av föreskrifter i prins Eugens testamente i form av ett legat.

Prins Eugens testamente § 2:

”Till Svenska Staten testamenterar jag min å Kungl. Djurgården å ofri grund belägna egendom Waldemarsudde med tillhörande åbyggnader, trädgårds- och parkanläggningar med den rätt, varunder samma egendom av mig innehaves, ävensom där befintliga konstverk, böcker samt övriga lösören och inventarier - med allenast de undantag, som angivas i § 1 - jämte tolvhundrasjuttiofem (1275) aktier i Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag samt därutöver andra värdehandlingar till ett bouppteckningsvärde av Fyrahundrafemtiotusen (450.000) kronor. Därest jag, mot förmodan, skulle komma att avyttra nyssnämnda aktier, skola i deras ställe insättas andra likvärdiga aktier till motsvarande värde.”

§ 3 i testamentet anger följande:

” Det är min önskan och förhoppning, att Staten skall anförtro åt Stockholms stad att, med anlitan av enligt § 2 disponibel kapitalavkastning och genom nedannämnda styrelse såsom verkställande organ, administrera och sköta såväl byggnader och samlingar som trädgårds- och parkanläggningar. Jag är nämligen förvissad, att staden, om den är villig åtaga sig ett sådant värv, har de bästa förutsättningar att såsom en kulturbild bevara egendomen och på ett levande sätt göra densamma tillgänglig för allmänheten. För Stockholms innevånare kommer

Waldemarsudde givetvis att vara en stor tillgång, varför också staden har all anledning att ägna platsen en ingående omvårdnad.

Det synes mig lämpligt, att en särskild styrelse tillsättes för förvaltningen av nu ifrågavarande legat, i vilken styrelse Staten bör vara representerad genom en av Kungl. Maj:t utsedd ledamot ävensom av chefen för Nationalmuseum. I övrigt bör styrelsen bestå av

- a) riksmarskalken,
- b) exekutor av detta testamente,
- c) min nuvarande konstsekreterare och intendent samt efter hans avgång den person, som styrelsen utser i hans ställe, samt
- d) fyra ledamöter, utsedda av Stadskollegiet i Stockholm.”

Stiftelsens ändamål

Stiftelsens ändamål är inte särskilt tydligt uttryckt i testamentet. Enligt årsredovisningen för 2017 är stiftelsens ändamål att vårda, bevara och för allmänheten tillgängliggöra Waldemarsuddes byggnader, mark- och parkanläggningar samt konstsamlingar. Detta framgår av § 3 i testamentet men uttrycks i en samlad form i årsredovisningen vilket också leder till ett mer modernt språkbruk. I registreringsbeviset är del av § 2 i testamentet återgiven under rubriken Ändamål. Texten är inte lättillgänglig. Däremot är inte § 3 i testamentet återgiven, vilken innehåller den egentliga ändamålsbeskrivningen.

Enligt uppgifter på hemsidan⁸³ framgår att ”Waldemarsudde skall bedriva en verksamhet i enlighet med föreskrifterna i prins Eugens testamente. Det innebär att verksamheten såsom en kulturbild skall bevara byggnader, interiörer, samlingar, trädgårds- och parkanläggningar och på ett levande sätt göra dem tillgängliga för allmänheten.”

Stadgar och styrdokument

Det förefaller inte finnas några stadgar för stiftelsen. Det är enbart testamentet som ligger tillgrund för upprättande och förvaltning av stiftelsen.

Bakgrund

Det material jag har tillgång till ger inte någon information om bakgrunden till stiftelsebildningen.

Statens förhållande till stiftelsen

Av handlingar i Kulturdepartementets akt framgår att förvaltningen av fonden 1988 blev föremål för särskilda åtgärder. Detta år upprättades ett förvaltningsavtal mellan Prins Eugens Waldemarsudde och Stockholms stads kammarkontor. De rutiner som angavs i avtalet har gällt tiden fram till 1995 avseende Waldemarsuddes förvaltning.

⁸³ <https://www.waldemarsudde.se/om-waldemarsudde/8965-2/>.

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Den förmögenhet som överfördes till stiftelsen vid stiftelsens bildande framgår av testamentet.

I Verksamhetsberättelsen 2017 anges: ”Prins Eugens Waldemarsudde har en självförsörjningsgrad på drygt 70%. Huvuddelen av museets intäkter kommer från entréintäkter, från försäljning i butik och webbshop, avkastning från stiftelsekapital, externa bidrag, sponsring samt från intäkter av utlån av konst och bilder. Stiftelsen Prins Eugens Waldemarsudde erhöll statligt bidrag om 12.405.000 kr samt riktlinjebeslut från staten. Waldemarsuddes höga självförsörjningsgrad innebär att verksamheten årligen måste kompletteras med externa medel från stiftelser, fonder och företag.”⁸⁴ I resultaträkningen för 2017 uppges att stiftelsens totala intäkter uppgår till drygt 32 miljoner kronor, varav 6,2 miljoner kronor utgörs av statliga bidrag.

Riktlinjer för statens bidrag till Stiftelsen

Regeringen har 2017-10-12 beslutat om riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2017. (Kulturdepartementet 2017-10-12 Ku2017/02086/KO delvis). I riktlinjerna framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen. Av Riktlinjerna framgår också under rubriken ”Avskiljande från Nationalmuseum” att övertagande av ”Nationalmuseums tillgångar och skulder hänförliga till de uppgifter som inordnas i Stiftelsen Prins Eugens Waldemarsudde ska ske till bokfört värde”. Det är för mig oklart vad detta innebär.

Övrigt

Av stiftelsens årsredovisning för 2017 framgår att staten i enlighet med testamentet anförtrodde åt Stockholms stad att med hjälp av en styrelse som beslutande organ, administrera och sköta Waldemarsudde. Skrivning i årsredovisning skapar otydlighet genom att utpeka en styrelse som beslutande organ. Detta framgår inte av testamentet.

Av årsredovisningen för 2017 framgår vidare att hela verksamheten vid Waldemarsudde sedan 1 juli 2017 drivs i stiftelsens regi ”från att tidigare varit fördelat mellan stiftelsen och myndigheten Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde. Enligt regeringsbeslut har ett avskiljande av Stiftelsen Prins Eugens Waldemarsudde från myndigheten Nationalmuseum ägt rum den 1 juli 2017.” Av uppgifter på hemsidan⁸⁵ framgår att ”Prins Eugens Waldemarsudde är från och med den 1 juli 2017 en självständig stiftelse med statliga bidrag.” Texten är något oklar och frågan är om stiftelsen själv uppfattar att stiftelsen bildats med stöd av testamentet eller först 1 juli 2017.

Museichefen anger i verksamhetsberättelsen för 2017 att ”År 2017 genomgick Prins Eugens Waldemarsudde den mest genomgripande organisatoriska förändringen sedan bildandet 1947. Från och med 1/7 2017 är Prins Eugens Waldemarsudde en fristående stiftelse, som i enlighet med Regeringsbeslut frikopplats från myndigheten Nationalmuseum. Denna omfattande organisatoriska förändring föregicks av ett flerårigt förberedelsearbete som bl.a. inkluderat en

⁸⁴ <https://www.waldemarsudde.se/wp-content/uploads/2018/04/verksamhetsberattelse-pew-2017.pdf>, s. 21.

⁸⁵ <https://www.waldemarsudde.se/om-waldemarsudde/8965-2/>.

översyn av stiftelsens placeringspolicy och kapitalförvaltning 2014, övertagande av byggnaderna på området från Statens Fastighetsverk sista kvartalet 2015, övertagande av restaurangverksamheten i egen regi 2016, övertagande av personalen från myndigheten till stiftelsen från 1/7 2017 och frivilligt medlemskap i Arbetsgivarverket per samma datum... Under hösten 2017 träffades en överenskommelse med myndigheten om en ekonomisk reglering mellan stiftelsen och Nationalmuseum. I och med denna överenskommelse har avskiljandet i sin helhet slutförts och inga anspråk finns längre mellan stiftelsen och myndigheten... Som sammanfattning framstår år 2017 som ett särskilt framgångsrikt och viktigt år i museets historia, både genom utmärkelsen Årets museum och den organisatoriska förändringen från en tidigare myndighetskonstruktion till en fristående stiftelse... Första halvåret 2017 fram till och med 30 juni ingick Prins Eugens Waldemarsudde i myndigheten Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde. Från 1 juli 2017 är Prins Eugens Waldemarsudde en fristående stiftelse. Styrdokumenten för stiftelsens verksamhet är prins Eugens testamente av den 17 juni 1947 samt statens riktlinjebeslut för museets statliga bidrag.”⁸⁶

Av en komplettering i registreringsanmälan med hänvisning till ett permutationsbeslut av Kammarkollegiet från 1994, ska det uppfattas som att staten ska ansvara för förvaltningen. Detta framgår tydligt av ett brev från Statens Konstmuseer till Länsstyrelsen den 6 november 1997: ”Staten har ansvaret för förvaltningen av Waldemarsudde. Waldemarsudde är inordnat som en självständig enhet inom SKM med en av staten utsedd styrelse som verkställande organ... I o m att de Särskilda medlen redovisades i SKMs redovisning fram tom 96-12-31 finns ingen separat årsredovisning för stiftelsen.”

Kommentar

Den ytterst viktiga frågan är om Prins Eugens testamente ger upphov till bildande av en stiftelse eller inte. Testator Prins Eugen nämner inte ordet stiftelse i sitt testamente. Det är inte heller ett krav enligt stiftelserätten vid den tid stiftelsen bildades att ordet stiftelse måste ingå i förordnandet. Frågor om stiftelsen regleras i §§ 2-6 i testamentet.

Det som talar för att Prins Eugens testamente ger upphov till en stiftelse är att:

1. Prins Eugen utpekar en mottagare av egendomen, nämligen Svenska Staten, § 2 testamentet.⁸⁷
2. Egendomen är klart utpekad i testamentet, § 2 testamentet.
3. Av avkastningen av de värdepapper som testamenteras ska årligen en tiondel läggas till kapitalet, § 2 testamentet. Detta ger uttryck för att testator avsåg att rättsbildningen skulle bli varaktig.
4. Även av andra formuleringar i testamentet framgår att testator avsåg en varaktig rättsbildning.
5. Egendomen skulle förvaltas av en styrelse, dock med förvaltningen anknuten till Stockholms stad, § 3 testamentet.

⁸⁶ <https://www.waldemarsudde.se/wp-content/uploads/2018/04/verksamhetsberattelse-pew-2017.pdf>.

⁸⁷ Enligt § 6 i testamente finns en reglering om vad som skulle hända om Svenska Staten ”mot förmodan” avböjer legatet. Denna föreskrift blev aldrig aktuell att tillämpa.

6. Ändamålet framgår av § 3 testamentet genom uppdraget till styrelsen, dvs. förvalta egendomen för att ”såsom en kulturbild bevara egendomen och på ett levandesätt göra densamma tillgänglig för allmänheten”.
7. Stiftelsen har uppfattats och behandlats som en stiftelse under lång tid.

Även om formuleringarna i testamentet inte är alldeles tydliga menar jag att stiftelsens ändamål är bestämt och varaktigt och alltså kan ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsen hade vid bildandetillfället en egendom och förmögenhet som såvitt jag kan bedöma både till omfattning och karaktär kan användas för ändamålsuppfyllelse.

Enligt testamentet § 3 förefaller det som att det skulle finnas en särskild styrelse men att denna styrelse skulle arbeta under staten som förvaltare. När det gäller förvaltningen av stiftelsens egendom är det alltså mer otydligt såväl hur stiftaren tänkt sig som hur detta skett i verkligheten. När stiftelsen registrerades hos Länsstyrelsen 1997 anmäldes att förvaltare var Statens Konstmuseer. Som framgår ovan har stiftelsen från 1 juli 2017 en s.k. egen förvaltning. Detta framgår också av registreringsbeviset.

Staten ingår inte som stiftare, men är däremot mottagare av egendomen med uppgiften att förvalta. Stiftelsen är för sin överlevnad beroende av anslag från staten.

Trots en viss förvirring i den dokumentation jag har tillgång till uppfattar jag att det bildats en stiftelse med stöd av föreskrifterna i Prins Eugens testamente.

Detta faktum stärks sedan 1 juli 2017 då stiftelsen får egen förvaltning. Det är uppenbart att det skett en nystart från halvårsskiftet 2017 där stiftelsen är frikopplad från Nationalmuseum. Detta frikopplande förefaller dock inte påverka stiftelsens rättsliga status på annat sätt än att förvaltningen möjligen övergått från anknuten till egen förvaltning.

15.4 Stiftelsen Thielska Galleriet

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 802005-9245. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholm).

Styrelsen har sitt säte i Stockholm.

Stiftelsens firma är Stiftelsen Thielska Galleriet.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse Näringsverksamhetens art är ”Museiverksamhet”.

Stiftelsen står under full tillsyn.

Stiftare

I ansökan om ändring till Länsstyrelsen i december 2016 uppger representant för styrelsen i stiftelsen att staten är ensam stiftare till stiftelsen 1924. Av reglementet för stiftelsen från 19 december 1924 framgår inte vem som är stiftare, men ”Gustaf” (dvs. med största sannolikhet Kung Gustav V) har undertecknat reglementet. Jag uppfattar det som att kungen har undertecknat i egenskap av staten. Detta stöds också av andra handlingar i akten.

Förordnande

Reglementet utgör troligen också förordnande.

Stiftelsens ändamål

Av reglementet för stiftelsen § 1 framgår följande: ”Denna stiftelse, som tillkommit uteslutande för förverkligande av konstnärliga och kulturella syften, har till ändamål att, efter förvärv av den bankdirektören Ernest Thiel och hans omyndiga barn tillhöriga egendomen Eolskulle å Djurgården med viktigare möbler och inventarier samt de i egendomen inrymda tavel- och skulptursamlingarna, förvalta samma egendom samt för det allmännas räkning bevara och för den konstintresserade allmänheten hålla tillgängliga de i egendomen befintliga samlingarna.”

Se även § 4 och § 5 i reglementet för mer detaljerade föreskrifter rörande ändamålet och förvaltningen.

Genom permutationsbeslut av Kammarkollegiet 2016-11-11 (Dnr 9.2-4349-16) har § 4 ändrats så att enskilda verk får utlånas till hela världen och inte längre begränsat enbart till Norden.

Stadgar och styrdokument

Det finns inga särskilda stadgar. Stiftelsen regleras av det av Kungl. Maj:t fastställda reglementet för stiftelsen daterat den 19 december 1924. Såvitt jag kan se finns det inte något

uppdaterat reglemente efter de ändringar som skett, vilket gör att det är svårt att se vad som är gällande föreskrifter.

Bakgrund

Huset där museet finns skapades för bank- och finansmannen Ernest Thiels konstsamling. Det ritades av Ferdinand Boberg och stod klart 1907. Museet Thielska Galleriet var konstmecenaten Ernest Thiels hem fram till 1924 och är i stort sett bevarat i sitt ursprungliga skick. Efter 1910 levde Thiel ensam i sitt galleri fram till 1924. Han hade under första världskriget förlorat stora delar av sin förmögenhet och för att kunna reglera sina skulder erbjöd han nu den svenska staten att förvärva byggnaden, konstsamlingen och alla inventarier. Köpet kom till stånd och den 26 januari 1926 öppnades Thielska Galleriet för allmänheten.⁸⁸

Statens förhållande till stiftelsen

Enligt § 2 reglementet ska styrelsen bestå av ordförande och 8 ledamöter vilka alla skulle utses av Kungl. Maj:t.

Enligt § 5 reglementet ska styrelsen till Kungl. Maj:t anmäla uppkomna vakanser i styrelsen samt göra en framställning om utseende av revisor.

Enligt § 6 det ursprungliga reglementet ska två revisorer och en suppleant utses av Kungl. Maj:t som dessutom ska ta emot revisionsberättelse. Genom permutationsbeslut av Kammarkollegiet 2016-11-11 (Dnr 9.2-4349-16) har § 6 ändrats på så sätt att det är styrelsen själv som utser en revisor jämte en suppleant.

Enligt § 7 reglementet ska Kungl. Maj:t fastställa ändring av reglementet.

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Enligt årsredovisningen 2017 har stiftelsen totala intäkter om 11,7 miljoner kronor, varav 6 miljoner kronor utgörs av bidrag. Det framgår inte vem som är bidragsgivare.

Riktlinjer för statens bidrag till Stiftelsen

Regeringen har beslutat om riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2017 (Kulturdepartementet Ku2016/02761/LS delvis). I riktlinjerna framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

Ändringar av föreskrifter har skett 1935-03-08, 1957-01-02 och 1967-12-01 (enligt Länsstyrelsens akt för stiftelsen) samt 2016-11-11 (Kammarkollegiet Dnr 9.2-4349-16). Stiftelsen har också vidtagit en ändring 2012 vilken inte godkändes av tillsynsmyndigheten och ärendet avskrevs (Länsstyrelsen 206-4004-2012). Regeringen beslutade 2013 (2013-06-27, Ku2013/1421/KA samt 2013-09-12 Ku2013/1823/KA) att fastställa ändring av reglemente för Stiftelsen Thielska galleriet. Av regeringens båda beslut framgår att styrelsen får tillstånd att ändra stiftelsens reglemente, 2-3 §§, 5 § femte att-satsen och 6 § första stycket

⁸⁸ <https://www.thielskagalleriet.se/om-thielska/om-museet/>.

samt att upphäva 6 § andra stycket och 7 §. Länsstyrelsen har medgivit ändring av 5 § femte att-satsen genom beslut i januari 2017 (Länsstyrelsen 206-46074-2016).

Enligt årsredovisningen för 2016 gjordes en historisk förändring för förvaltning av museets samlingar 2016 genom att Kammarkollegiet gav sitt tillstånd till en ändring av ändamålsbestämmelsen i stiftelsens reglemente så att internationella lån kan tillåtas, även utanför de nordiska länderna. En märklig anmärkning i årsredovisningen är att stiftelsens samlingar betraktas som statens museala egendom som inte försäkras av stiftelsen.⁸⁹ Stiftelsen har också ett samverkansavtal med Nationalmuseum. I årsredovisningen anges att avtalet säkerställer Thielska Galleriets självständiga ställning.⁹⁰

Enligt stiftelsens årsredovisning för 2016 undersöker stiftelsen möjligheten för att friköpa fastigheten som tydligen tillhör Statens fastighetsverk (SFV). Enligt mailkontakt med intendenten Patrik Steorn 2018-11-29 har SFV i juni 2017 skickat in en begäran till regeringen där SFV ber om lov att få sälja fastigheten till stiftelsen. ”Stiftelsen väntar fortfarande på svar, men från stiftelsens sida har man aktivt bedrivit arbete för att säkra finansieringen under tiden”, skriver intendenten i mailkontakt med mig.

Kommentar

Det är helt klart enligt förordnandet, dvs. reglementet, att staten är ensam stiftare. Stiftelsens ändamål är bestämt och varaktigt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet vid bildandetillfället är något oklar men var såvitt jag kan bedöma av både omfattning och karaktär att kunna användas för ändamålsuppfyllelse. Stiftelsen har en egen styrelse. Såvitt framgår av materialet är Thielska Galleriet en giltigt bildad stiftelse. Stiftelsen kan betraktas som en statlig stiftelse eftersom staten är ensam stiftare. Kategoriseringen har dock ingen betydelse för stiftelsen rättskapacitet.

⁸⁹ Se årsredovisningen 2016 s. 5.

⁹⁰ Se årsredovisningen 2016 s. 6.

15.5 Stiftelsen Dansmuseifonden

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 802005-8510. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholm).

Styrelsen har sitt säte i Stockholm.

Stiftelsens firma är Dansmuseet. Enligt § 1 tredje stycket stadgarna ska stiftelsens benämning vara Dansmuseifonden.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse. Näringsverksamhetens art är ”Utställningsverksamhet”.

Stiftelsen är enligt § 9 stadgarna undantagen från tillsyn. Eftersom stiftelsen är näringsdrivande står den enligt 9 kap. 10 § SL och 12 § ISL under full tillsyn.

Stiftare

Stiftelsen har upprättats enligt föreskrifter i Rolf de Marés testamente.⁹¹ Se nedan under förordnande.

Förordnande

Av Rolf de Marés testamente den 8 november 1962 framgår att ett belopp om 500 000 kronor ska tillfalla en stiftelse benämnd Dansmuseifonden. Det är alltså Rolf de Marés testamente som ska anses utgöra förordnande för stiftelsen. Av § 23 testamentet framgår att testamentsexekutorn i samråd med styrelsen ska upprätta stadgar vilka ska underställas Kungl. Maj:t för godkännande.

Stadgar har upprättats för stiftelsen mot bakgrund av föreskrifterna i Rolf de Marés testamente, § 23. Stadgarna fastställdes av Kungl. Maj:t/Utbildningsdepartementet genom beslut 28 juni 1968 (Dnr 154/66, 4949/67).

De ursprungliga stadgarna inkom till Länsstyrelsen i Stockholms län 17 juli 1968.

Det kan diskuteras i vad mån stadgarna ska anses utgöra en del av förordnandet enligt stiftelserätten. Med hänsyn till att senare ändringar i stadgarna har underställt utbildningsdepartementet för godkännande, har styrelsen och utbildningsdepartementet uppenbarligen ansett att stadgarna är en del av förordnandet. Kammarkollegiet har också genom sitt beslut 2005-04-01 (Dnr 430-20511-04) uppfattat stadgarna som en del av förordnandet, genom att bifalla ansökan om permutation.

⁹¹ Rolf de Maré presenteras på Dansmuseets hemsida, <http://www.dansmuseet.se/sv/om-dansmuseet/rolf-de-mare/>. Information finns även på <http://www.dansmuseet.se/sv/om-dansmuseet/>.

Att stadgarna är en del av förordnandet följer också av 11 § ISL.

Stiftelsens ändamål

Stiftelsens ändamål framgår av § 18 i testamentet och av § 1 stadgarna.

Enligt § 18 testamentet och § 1 stadgarna ska stiftelsens ändamål vara att ”ekonomiskt stödja verksamheten vid de samlingar, som under namn av Dansmuseet av mig i november 1950 som gåva överlämnats till Kungl. Teatern i Stockholm och i detta syfte, dels verka för att förkovra museets samlingar av dansrekvisita, såsom dräkter, musikinstrument och andra dylika föremål, samt dekorationsskisser, filmer, fotografier, arkivaliska dokument och litteratur, ägnade att belysa danskonsten, samt dels bestrida de löpande kostnaderna för Dansmuseets lokaler och personal samt samlingarnas underhåll.

Härvid skall särskilt iakttagas att Dansmuseets samlingar skola för framtiden bevaras och i fullständigt skick utställas för den intresserade allmänheten minst fem dagar i veckan samt att samlingarna om möjligt skall erhålla nya eller utvidgade lokaler”.

Stadgar och styrdokument

Stadgar har upprättats för stiftelsen mot bakgrund av föreskrifterna i Rolf de Marés testamente, § 23. Stadgarna fastställdes av Kungl. Maj:t/Utbildningsdepartementet genom beslut 28 juni 1968 (Dnr 154/66, 4949/67).

Föreskrifter om stiftelsen finns även i §§ 22-26 i testamentet. Stadgarna återger i hög utsträckning bestämmelserna i testamentet.

Bakgrund

I handlingarna rörande stiftelsen finns Rolf de Marés testamente och de ursprungliga stadgarna. Någon ytterligare information om stiftelsens historia finns inte. Av årsredovisningen för verksamhetsåret 2017 framgår i förvaltningsberättelsen att det skapades två stiftelser 1964 när Dansmuseets grundare Rolf de Maré avled, Stiftelsen Dansmuseifonden och Stiftelsen Rolf de Marés Minnesfond.⁹² Den senare fonden skulle stödja vetenskaplig forskning i danskonstens historia och estetik och är inte föremål för utredning nu. Stiftelsen Dansmuseifonden skulle ansvara för museets förvaltning. Båda stiftelserna upprättades genom § 18 i Rolf de Marés testamente.

Enligt § 26 i testamentet skulle stiftelsen Dansmuseifonden överta förvaltningen från Kungl. Teatern av de samlingar som de Maré skänkte till Kungl. Teatern 1950.

Statens förhållande till stiftelsen

Enligt § 23 i testamentet ska stadgarna underställas Kungl. Maj:t för godkännande.

Enligt § 24 b) i testamentet ska ordförande i styrelsen förordnas av Kungl. Maj:t (i Ecklesiastikdepartementet). Enligt § 4 stadgarna ska regeringen utse ordförande i styrelsen.

⁹² I Kulturdepartementets aktsystem finns även en akt på Stiftelsen Rolf de Marés Minnesfond. Den ingår inte i denna utredning såvitt jag kan förstå.

Ett ändringsförbehåll finns i § 24 h) i testamentet. För att stadgeändringen ska bli gällande ska den godkännas av Kungl. Maj:t. Detta framgår även av § 7 stadgarna.

Enligt § 6 stadgarna ska Riksrevisionsverket utse två revisorer och en revisorssuppleant.

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Stiftelsens förmögenhet utgjordes vid bildandet av 500 000 kronor samt enligt § 26 i testamentet ”därest laga hinder icke möter”, samlingar som Kungl. Teatern fått i gåva av Rolf de Maré.

Enligt stiftelsens årsredovisning för verksamhetsåret 2017 har museet fått statliga bidrag sedan 1968. Stiftelsens intäkter uppgick i årsredovisningen 2017 till drygt 14 miljoner kronor. Drygt 11 miljoner kronor utgjordes av bidrag. Det framgår inte av årsredovisningen vem som lämnade bidrag.

Riktlinjer för statens bidrag till Stiftelsen

Regeringen har beslutat om riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2018 (Kulturdepartementet Ku2017/02582/LS delvis). I riktlinjerna framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

Stiftelsen har beviljats permutation den 23 september 1988 och regeringen har fastställt de ändringar som föranleddes av permutationsbeslutet (avseende § 4 och § 8 i stadgarna) samt 2005-04-01 (Dnr 430-20511-04). Det framgår inte om det finns senare ändringar av stiftelsens föreskrifter.

Av årsredovisningen för 2017 framgår att stiftelsen har en ansträngd ekonomi, bl.a. beroende på flytt till nya lokaler.

Av en skrift från utbildningsdepartementet den 9 maj 1969 med rubriken ”Huvudmannskapet för Dansmuseet m.m.” framgår att stiftelsen har anhållit ”dels att den skulle utses till ny huvudman för Dansmuseet...”. Regeringens beslut innebär att ”huvudmannskapet för Dansmuseet övertages av Stiftelsen Danmuseifonden”.

Kommentar

Rolf de Marés testamente och senare av regeringen fastställda stadgar utgör bildandehandling för stiftelsen. Testamentet innehåller uttryckliga föreskrifter om bildande av en stiftelse. Testamentet ger föreskrifter om ändamål och egendom som ska utgöra stiftelsen. Ändamålet är tillräckligt bestämt och varaktigt. Förmögenheten är av den beskaffenhet och storlek att den kan användas till ändamålsuppfyllelse. Varaktigheten framgår också av kapitalplaceringsbestämmelser i § 22 i testamentet. Stiftelsen ska ha s.k. egen förvaltning genom bestämmelser i § 24 testamentet där det framgår att stiftelsen ska förvaltas av en styrelse. Såvitt jag kan bedöma av tillgängligt material är stiftelsen bildad med stöd av föreskrifter i testamentet. Det är en giltigt bildad stiftelse.

15.6 Stiftelsen Dansens Hus

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 802014-7792. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholms län).

Styrelsen har sitt säte i Stockholm.

Stiftelsens firma är Stiftelsen Dansens Hus. Enligt § 1 stadgarna ska stiftelsens benämning vara Stiftelsen Dansens Hus.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse. Näringsverksamhetens art är ”Dansföreställningar mm”.

Stiftelsen är enligt § 7 stadgarna undantagen från tillsyn. Eftersom stiftelsen är näringsdrivande står den enligt 9 kap. 10 § SL och 12 § ISL under full tillsyn.

Stiftare

Av ett protokoll fört vid konstituerande möte med stiftarna av Dansens Hus den 27 november (troligen) 1989 framgår att en förening avsåg att bilda en stiftelse. Det är oklart vilken förening som avsågs och det är inte heller relevant i utredningen. De vid mötet närvarande personerna representerade följande stiftare: Kungliga Teatern AB, Svenska Riksteatern, Göteborgs Musikteater AB, Östergötlands Länsteater, Dansmuseifonden, Danscentrum, Dansteatern. Dessutom anges Malmö Stadsteater som en presumtiv stiftare.

Enligt stiftelseurkund den daterad samma dag anges följande sju organisationer som stiftare: Kungl. Teatern AB, Svenska Riksteatern, Göteborgs Musikteater AB, Stiftelsen Östergötlands Länsteater, Föreningen Malmö Stadsteater u.p.a., Stiftelsen Dansmuseifonden och Föreningen Danscentrum.

Av årsredovisningen 2017 framgår att stiftelsen grundades 1991 av sju stiftare.

Förordnande

Stiftelsen bildades genom stiftelseurkund och stadgar 27 november 1989. Vid det möte där de sju stiftarna beslutade att bilda stiftelsen valdes också en styrelse. Stiftelsens styrelse hade därefter omedelbart ett konstituerande möte. Stiftelseurkund och stadgar har fastställts av regeringen efter godkännande från Stockholms Stad och Stockholms Läns Landsting. Stiftelseurkund och stadgar utgör tillsammans såvitt jag kan bedöma stiftelseförordnandet.

Stiftelsens ändamål

Ändamålet preciserades i de stadgar som bilades stiftelseurkunden. Enligt § 1 stadgarna är stiftelsen ändamål att ”utan egen produktion utveckla dans och näraliggande teaterformer genom att organisera publika föreställningar. På så sätt skall stiftelsen i sin verksamhet presentera svenska och utländska dansare och danssällskap i Stockholm där stiftelsen har sitt säte och även medverka till att framträdanden kommer till stånd på andra orter.”

Stadgar och styrdokument

Stadgar från 1999 förefaller vara nu gällande stadgar (ändring efter beslut i Kammarkollegiet 1999-09-03, dnr 430-532-99).

Regeringen har i beslut den 23 november 1989 godkänt de till akten bifogade stadgarna. (Utbildningsdepartementet Dnr 3653/89). Senare stadgeändringar har godkänts av regeringen 1996 (Ku94/3791/KoKu95/2258/Ko Kulturdepartementet).

Bakgrund

Det material jag har tillgång till ger inte någon information om bakgrunden till stiftelsebildningen.

Statens förhållande till stiftelsen

När stiftelsen bildades hyrdes lokaler av Byggnadsstyrelsen.

Enligt § 5 i de ursprungliga stadgarna ska styrelsen årligen redovisa verksamhetsberättelse och bokslut till regeringen, Stockholms Stad och Stockholms Läns Landsting. I nu gällande § 5 ska verksamhetsberättelse och bokslut redovisas till regeringen och Stockholms Stad, och alltså inte längre till Stockholms läns landsting.

Enligt de ursprungliga stadgarna § 6 skulle Länsstyrelsen utse revisorer. Nu gällande stadgar anger i § 6 att revisorerna utses av styrelsen.

Enligt § 9 stadgarna ska beslut om ändring av stadgarna respektive upplösning av stiftelsen godkännas av regeringen och Stockholms stad. (se vidare nedan, bestämmelsen är inte giltig)

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Vid det konstituerande styrelsemötet i november 1989 framgår följande: Driftsbidrag från Staten beviljades med 2,1 miljoner kronor. Dessutom hade stiftelsen sökt bidrag från Stockholms Stad för kalenderåret 1990 med 2.205.000 kronor varav 2 miljoner kronor var beviljade i enlighet med trepartsuppgörelse mellan Stat- Stad - Landsting. Vid det konstituerande mötet hade staten beviljat utrustningsbidrag med 8 miljoner kronor. Stiftelsen hade dessutom för avsikt att ansöka hos regeringen om bidrag för fast installation med 6 miljoner kronor.

På hemsidan: <https://dansenshus.se/om-oss/> framgår att Dansens Hus finansieras främst genom offentliga medel och får sina verksamhetsmedel tilldelade genom budgetpropositionen. Den andra stora bidragsgivaren är Stockholm stad.

Av årsredovisningen för 2016 framgår att verksamheten finansieras med statliga och kommunala verksamhetsbidrag samt ”en varierande grad av egenfinansiering på ca 30 %”. Extern lokaluthyrning är ett sätt att stärka graden av egenfinansiering. Från Kulturdepartementet kommer ”verksamhets- och projektbidrag”. Finansiering från Statens Kulturråd uppgick 2016 till 9 % av de totala bidragen. Bidragsintäkterna uppgick till totalt drygt 34 miljoner kronor under 2016, varav statens bidrag var 23,6 miljoner kronor, kommunalt verksamhetsbidrag drygt 7 miljoner kronor och Statens Kulturråd drygt 3 miljoner kronor.

Enligt årsredovisningen för 2017 var graden av egenfinansiering ca 42 %, alltså en betydande ökning. Verksamhets- och projektbidrag från Kulturdepartementet och Stockholms stads kulturförvaltning utgjorde 2017 87 % av de totala bidragen. Finansieringen från Statens Kulturråd utgjorde under 2017 9 % av de totala bidragen. Det statliga verksamhetsbidraget uppgick till 23,7 miljoner kronor. Det kommunala verksamhetsbidraget uppgick till drygt 7 miljoner kronor och bidraget från Statens Kulturråd till drygt 3 miljoner kronor. Sammantaget till ungefär samma belopp 2017 som 2016.

Riktlinjer för statens bidrag till Stiftelsen

Regeringen har 2017-12-13 beslutat om riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2018 (Kulturdepartementet Ku2017/02582/LS delvis). I riktlinjerna framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

Kammarkollegiet erinrar i beslut från 1999 om att ”föreskriften § 9 i stiftelsens nu gällande stadgar är ogiltig som ändringsförbehåll. För stiftelser som har bildats före den 1 januari 1996 gäller enligt 10 § lagen (1994:1221) om införande av stiftelselagen att ett ändringsförbehåll skall ha samma giltighet som enligt äldre rätt. I äldre rätt ansågs ett ändringsförbehåll giltigt om det i förbehållet gjorts undantag för stiftelsens ändamål eller om rätten att ändra ändamålet gjorts beroende av att en viss händelse inträffar som den som tillerkänts rätten att ändra inte råder över. Ett förbehåll som ger någon generell rätt att när som helst ändra stiftelsens bestämmelser eller upplösa stiftelsen är ogiltigt. Föreskriften i § 9 är därför ogiltig som ändringsförbehåll. Stiftarna kan således inte enbart med stöd av detta förbehåll besluta om ändringar av sådana föreskrifter som omfattas av reglerna i 6 kap. 1 § stiftelselagen utan måste även ha Kammarkollegiets tillstånd till ändringarna. § 9 är emellertid giltig som en intern beslutsordning. Beslut om ändringar i stiftelsens stadgar skall således fattas på det sätt som anges i § 9.”

På hemsidan presenteras Dansens Hus som Sveriges största gästspelscen för samtida dans från Sverige och hela världen, <https://dansenshus.se/om-oss/>.

I årsredovisningen för 2017 anges att stiftelsen grundades 1991, och inte 1989 som framgår av förordnandet. Det är möjligt att verksamheten kom igång först 1991. Frågan har ingen betydelse i nu aktuellt avseende.

Kommentar

Stiftelsens ändamål är bestämt och varaktigt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet vid bildandetillfället är något oklar men var såvitt jag kan bedöma av både omfattning och karaktär att kunna användas för ändamålsuppfyllelse. Stiftelsen har en egen styrelse. Såvitt jag kan bedöma är det fråga om en giltigt bildad stiftelse.

15.7 Stiftelsen Áttje, Svenskt Fjäll- och Samemuseum

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 898500-5183. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Norrbottens län).

Styrelsen har sitt säte i Jokkmokks kommun.

Stiftelsens firma är Áttje, Svenskt Fjäll- och Samemuseum.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse. Näringsverksamhetens art anges i registreringsbeviset: ”Stiftelsen skall dels bedriva specialverksamhet för fjällregionen i Sverige, innefattande att med ett riksperspektiv dokumentera och sprida kunskap om fjällvärldens natur- och kulturhistoriska utveckling liksom samspelet mellan naturförutsättningarna och olika former av nyttjande av fjällmiljön, dels bedriva huvudmuseiverksamhet i Sverige för den samiska kulturen, innefattande forskning kring denna kultur samt att dokumentera, belysa och informera om den samiska kulturens utveckling och de samis..” Uppenbarligen fattas här text i registreringsbeviset. Jfr. § 2 stadgarna.

Stiftelsen står under tillsyn av Länsstyrelsen i Norrbottens län enligt § 20 stadgarna.

Stiftare

Stiftelsen bildades den 9 juni 1983 av staten, Norrbottens läns landsting, Jokkmokks kommun, Svenska Samernas Riksförbud och Same Ätnam.

Förordnande

Enligt § 1 i stadgarna består stiftelsens förmögenhet av medel som tillförs stiftelsen enligt ”ett till stiftelseurkunden fogat avtal mellan staten Norrbottens läns landsting, Jokkmokks kommun, Svenska Samernas Riksförbud (SSR) och Same Ätnam. Jag har inte haft tillgång till avtalet.

Stiftelsens ändamål

Enligt § 2 i stadgarna är stiftelsens ändamål att:

dels bedriva specialmuseiverksamhet för fjällregionen i Sverige, innefattande att med riksperspektiv dokumentera och sprida kunskap om fjällvärldens natur- och kulturhistoriska utveckling liksom samspelet mellan naturförutsättningarna och olika former av nyttjande av fjällmiljön,

dels bedriva huvudmuseiverksamhet i Sverige för den samiska kulturen, innefattande forskning kring denna kultur samt att dokumentera, belysa och informera om den samiska kulturens utveckling och de samiska traditionerna,

och dels driva ett informationscentrum för fjällturismen.

Stadgar och styrdokument

Nu gällande stadgar är fastställda 2004-03-26. De ursprungliga stadgarna antogs av stiftelsens styrelse 1982-03-23. Kammarkollegiet beviljade ändring 2001-02-07 (enligt notering i stadgarna).

Bakgrund

På hemsidan anges att Äjtte är huvudmuseum för den samiska kulturen, specialmuseum för fjällkedjans natur och kultur och ett informationscentrum för fjällturisten.⁹³

Vid samtal med Tf. museichef Elisabeth Pirak Kuoljok 2018-11-30 framkom att bakgrunden till stiftelsebildningen är följande. Vattenfall släppte tidigare på vatten i Stora Sjöfallet som en turistattraktion. Det visade sig dyrt att släppa på vatten och då kom tanken på ett museum upp. Tillkomsten av museet regleras i avtalet mellan Vattenfall, Jokkmokks kommun och Norrbottens läns landsting. Pengar avsattes i början till att bygga museet. 1989 invigdes museet. Till museet hör också den s.k. Sjöfallsfonden.

Statens förhållande till stiftelsen

Enligt § 13 stadgarna ska ordförande och tre av totalt 8 andra ledamöter (§ 4 stadgarna) utses av regeringen. Norrbottens läns landsting utser en ledamot, Jokkmokks kommun en ledamot, Svenska Samers Riksförbund en ledamot och Same Ätnam en ledamot.

Regeringen förordnar museichef efter förslag av styrelsen, § 14 i stadgarna.

Enligt § 17 stadgarna ska staten utse en av två revisorer samt en ersättare.

Enligt § 18 andra stycket stadgarna ska var och en av stiftarna få del av revisionsberättelsen.

Enligt § 19 stadgarna ska årsredovisning överlämnas till var och en av stiftarna.

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Enligt årsredovisningen för 2016 och 2017 uppgick bidrag och anslag till drygt 13 miljoner kronor. Det största bidrag om 9.6 miljoner kronor för 2017 är ”Sjöfallsmedel via Vattenfall”. Statligt bidrag utgick med 500 000 kronor, bidrag från Norrbottens läns landsting uppgick till 1,4 miljoner kronor och bidrag från Jokkmokks kommun till 1,2 miljoner kronor.

Riktlinjer för statens bidrag till Stiftelsen

Regeringen har 2016-12-14 beslutat om villkor för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2017 (Kulturdepartementet Ku2016/02761/LS delvis). I villkoren framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

Enligt § 22 andra stycket stadgarna ska stiftelsens tillgångar vid en upplösning fördelas mellan stiftarna i förhållande till värdet av det kapital som var och en av dessa har tillskjutet.

⁹³ <http://www.ajtte.com/om-ajtte/>.

Det bör noteras att detta är en ogiltig bestämmelse. Medel som avsatts till en stiftelse kan aldrig gå tillbaka till stiftaren.

Kommentar

Stiftelsens ändamål är bestämt och varaktigt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet vid bildandetillfället är något oklar men var såvitt jag kan bedöma av både omfattning och karaktär att kunna användas för ändamålsuppfyllelse. Stiftelsen har en egen styrelse. Såvitt framgår av materialet är Áttje en giltigt bildad stiftelse.

15.8 Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 813600-0125. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholms län).

Styrelsen har sitt säte i Lidingö kommun. Enligt § 3 stadgarna ska styrelsen ha sitt säte i Lidingö stad.

Stiftelsens firma är Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem.

Enligt § 2 Stiftelsebrevet ska stiftelsens namn vara ”Carl och Olga Milles Lidingöhem”.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse. Näringsverksamhetens art är ”Museum”.

Enligt § 8 Stiftelsebrevet ska stiftelsen under paret Milles livstid inte vara underkastad tillsyn av Konungens Befallningshavare. Det finns inte något i Stiftelsebrevet som antyder om stiftelsen även därefter ska vara undantagen tillsyn. § 8 andra stycket Stiftelsebrevet reglerar fastställelse av stadgar. I Avtalet 1949 anges att § 8 ska erhålla lydelsen att stiftelsen inte ska vara underkastad ”Konungen Befallningshavares tillsyn.” Eftersom stiftelsen är näringsdrivande står den enligt 9 kap 10 § SL och 12 § ISL under full tillsyn.

Stiftare

Enligt ett bevittnat dokument med titeln Stiftelsebrev (avskrift) är Carl Milles stiftare.

Förordnande

Ovan nämnt dokument Stiftelsebrev får anses utgöra förordnande för stiftelsen. Dokumentet kan närmast beskrivas som ett gåvobrev. Carl Milles anslår 3 000 kronor som ett första steg till uppnående av syftet att låta paret Milles egendom på Lidingö komma till största möjliga glädje för alla som älskar konst och natur och låta egendomen för framtiden bevaras. Dokumentet är daterat 8 augusti 1936. Det framgår av dokumentet att Carl Milles avsåg att upprätta en stiftelse.

Av § 11 Stiftelsebrevet framkommer att om stiftelsen inte före utgången av år 1938 förvärvat fastigheten ska stiftelsen upplösas och dess behållningar överlämnas till Carl Milles eller hans rättsinnehavare. Det bör noteras att detta är en ogiltig föreskrift i ett stiftelseförordnande, men den är knappast relevant nu.

I handlingarna finns också ett odaterat avtal (men en stämpel anger 3 januari 1949) mellan Kungl. Maj:t, professor Carl Milles och Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem, nedan kallat Avtalet 1949. Avtalet innehåller en hänvisning till Stiftelsebrevet. Enligt min mening är Avtalet 1949 inte en del av stiftelseförordnandet. Det innehåller tillägg vilket inte är tillåtet att göra i ett stiftelseförordnande. Ändringarna som följer av Avtalet 1949 kräver för sin giltighet i vissa fall tillstånd av Kammarkollegiet. Den främsta anledningen till att jag inte anser att det

är en del av förordnandet är att Avtalet 1949 är skrivet 13 år efter stiftelsens bildande. I registreringsanmälan till stiftelseregistret 96-04-23 framgår att stiftelseurkunden utgörs av ”stiftelsebrev 360808 ändrat gm avtal 490103.” Avtalet är alltså enligt min mening inte en del av stiftelseförordnandet. Enligt ett beslut i Ecklesiastikdepartementet den 18 februari 1949 fastställde Kungl. Maj:t stadgar för stiftelsen.

6 § stadgarna är ändrade 1967-05-12 (fastställda av Kungl. Maj:t), 4 § stadgarna är ändrade 2009-09-04 (beslut av Kammarkollegiet). Permutation skedde genom beslut av Kammarkollegiet 2009-09-04 (Dnr 430-16791-08). Ändringen avsåg § 4 i stiftelsens stadgar varvid kan konstateras att Kammarkollegiet anser att stadgarna är en del av förordnandet. Detta kan också följa av 11 § ISL som anger att föreskrifter som före ikraftträdandet av SL har fastställts av regeringen, Kammarkollegiet eller en länsstyrelse ska vid tillämpningen av stiftelselagen (1994:1220) anses som föreskrifter i ett stiftelseförordnande. Mot bakgrund av det material jag har tillgång till är detta något oklart.

Stiftelsens ändamål

Enligt nu gällande stadgar är ändamålet följande: ”Stiftelsen skall hava till ändamål att för framtiden bevara professor Carl Milles och hans hustru Olga Milles Lidingöhem med de samlingar, som redan finns där och som komma att tillföras hemmet, samt att hålla hemmet och dess samlingar tillgängliga för allmänheten.”

Enligt Stiftelsebrevet ska stiftelsen ha till ändamål att efter förvärv av paret Milles fastighet med dess byggnader och anläggningar samt om möjligt dess inventarier och konstverk, bereda allmänheten tillträde till fastigheten samt för framtiden ”handhava hemmets vård, skötsel och utveckling i donators andra ävensom att förvalta de tillgångar, som för främjandet av denna museiverksamhet kunna genom donationer, gåvor eller inkomster tillfalla stiftelsen.”

I handlingarna finns också ett odaterat avtal (men en stämpel anger 3 januari 1949) mellan Kungl. Maj:t, professor Carl Milles och Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem. Avtalet 1949 innehåller en hänvisning till Stiftelsebrevet.

I årsredovisningen för 2017 anges att stiftelsen har i uppdrag att för framtiden bevara Carl och Olga Milles Lidingöhem och att hålla deras hem tillgängligt. Stiftelsen ska vårda, visa och bevara Millesgården och dess samlingar.

Stadgar och styrdokument

Den 18 februari 1949 fastställde Kungl. Maj:t stadgar för stiftelsen. Av § 2 i Avtalet 1949 framgår att det ska upprättas stadgar ”i enlighet med de sålunda för Stiftelsen gällande reglerna.” Dessa stadgar ska enligt § 2 Avtalet 1949 stadfästas av Kungl. Maj:t. Med hänsyn till att stiftelsen troligen upprättades före 1949, eftersom hänvisning i § 11 Stiftelsebrevet anger att stiftelsen ska förvärva fastigheten före 1938, så är stadgarna inte en del av förordnandet. Men som framgår ovan under rubriken Förordnande kan stadgarna med stöd av 11 § ISL anses som en del av förordnandet.

Bakgrund

Det finns sannolikt en lång och intressant historia till stiftelsen. De handlingar jag har tillgång till rör enbart de juridiska delarna av processen.

Statens förhållande till stiftelsen

Enligt § 4 andra stycket Stiftelsebrevet ska Konungens Befallningshavare godkänna den eller de personer som kommer att ingå i styrelsen efter Carl och Olga Milles bortgång. Enligt § 4 tredje stycket kan Konungen Befallningshavare entlediga styrelseledamot som "ej visat sig lämplig." Konungens Befallningshavare ska ge tillstånd till att befintlig styrelse utser ny ledamot. Denna lydelse ändras bitvis genom Avtalet 1949 på så sätt att tre styrelseledamöter och en suppleant ska utses av Kungl. Maj:t under paret Milles livstid. Efter deras bortgång ska fyra ledamöter varav en ordförande utses av Kungl. Maj:t. Av de ledamöter som Kungl. Maj:t utser ska minst en vara museisakkunnig och minst en finanskunnig.

Enligt § 6 Stiftelsebrevet ska styrelsens förvaltning och räkenskaper efter paret Milles bortgång granskas "av någon Lidingö stads myndighet". Revisionsberättelsen ska varje år överlämnas till Konungens Befallningshavare. Enligt Avtalet 1949 ska ett exemplar av årsredovisningen överlämnas till Kungl. Maj:t. Vidare ska två revisorer utses av Kungl. Maj:t och revisionsberättelsen ska överlämnas till Kungl. Maj:t.

I § 7 Stiftelsebrevet ges anvisningar om placering av stiftelsens tillgångar. Kontanta medel ska placeras på det sätt som är "stadgar om förmyndarmedel". Konungens Befallningshavare "skall äga den befogenhet som vid förmynderskap tillkommer överförmyndare."

Enligt § 8 andra stycket Stiftelsebrevet ska styrelsen efter paret Milles bortgång "äska Konungens Befallningshavares fastställelse av stadgar, upprättade i huvudsaklig enighet medförestående bestämmelser."

Av Avtal 1949 framgår att stiftelsens egendom inte får avyttras utan att Kungl. Maj:t lämnar sitt medgivande till åtgärden.

Det är inte helt klart vad som avsågs med Konungens Befallningshavare, om det avser regeringen eller länsstyrelsen i stiftelsens fall.

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Genom Stiftelsebrevet anslår Carl Milles en summa om 3 000 kronor att "såsom självständig förmögenhet tjäna nedanstående ändamål." I Avtalet 1949 överlämnar Kungl. Maj:t till stiftelsen som gåva ett belopp av 600 000 kronor. Beloppet ska användas för inköp av i avtalet specificerad egendom, dvs. vissa samlingar med föremål enligt bilaga. Det framgår av avtalet att Carl Milles genom gåva överläter egendomen till stiftelsen med full äganderätt. Redan innan 1949 måste stiftelsen ha förvärvat fastigheten. Det framgår inte av de handlingar jag har tillgång till när detta kan ha skett.

I § 10 i Avtalet 1949 överlämnar Kungl. Maj:t till stiftelsen ett bidrag för verksamheten om 30 000 kronor. Det förutses också årliga bidrag från staten till driftkostnader om högst 15 000 kronor.

Till Avtalet 1949 finns också fogat ett protokoll från Konungen i Statsrådet den 24 september 1948, där tre handlingar omtalas, nämligen Kontrakt, Avtal och Överenskommelse. Enligt Kontraktet som överenskommit mellan Kungl. Maj:t och Kronan, professor Carl Milles och Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem ska staten överlämna en gåva till stiftelsen om 600 000 kronor för inköp av viss egendom tillhörig Milles. Bilaga till Kontraktet innehåller en uppräkningslista av föremålen. Avtalet mellan samma parter som Kontraktet innehåller bl.a. gåva från Carl Milles till stiftelsen. Avtalet förutsätter att medel över statsbudget från och med budgetåret 1949/1950 ska erhållas av stiftelsen med högst 15 000 kronor som bidrag för driftkostnader. I bilaga till avtalet finns en uppräkningslista av föremål. Överenskommelsen mellan samma tre parter hänvisar till Kontraktet och Avtalet och Stiftelsebrevet den 8 augusti 1936. Av överenskommelsen framgår att en förutsättning för Kontraktet och Avtalet är att vissa regler i Stiftelsebrevet ändras. Det rör §§ 1, 4, 5, 6, 7, 8. ”Den föreslagna uppgörelsen innefattar tillika att Kungl. Maj:t såsom bidrag till stiftelsens verksamhet skall i samband med handlingarnas undertecknande överlämna ett engångsbelopp om 30 000 kronor.” I protokollsutdraget hemställer statsråden gemensamt att Kungl. Maj:t godkänner uppgörelsen och ger statsrådet rätt att underteckna Kontrakt, Avtal och Överenskommelse.

Enligt årsredovisningen 2017 har stiftelsen fått bidrag och sponsormedel med totalt drygt 6 miljoner kronor. Det statliga bidraget utgjorde 4,2 miljoner kronor. Verksamheten genererade totalt intäkter under 2017 om 27 miljoner kronor, varav entréintäkter utgjorde 12 miljoner kronor.

Riktlinjer för statens bidrag till Stiftelsen

Regeringen har 2016-12-14 beslutat om riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2017 (Kulturdepartementet Ku2016/02761/LS delvis). I riktlinjerna framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

Av hemsidan⁹⁴ framgår följande. Konstnärsparet Carl och Olga Milles köpte 1906 en tomt på Herserudsklippan högt ovanför Värtan på Lidingö. Deras önskan var att bygga ett hem med tillhörande konstateljéer. Huset byggdes 1908. Under det följande halvsekle utvidgades och utvecklades Millesgården i samarbete med Carl Milles halvbror, arkitekten Evert Milles. Då Carl Milles inkomster från skulpturbeställningar ökade under 1920-talet, förvärvades angränsande tomtmark efter klippans sydslutning. Under paret Milles tid i USA 1931-50, avtog byggtakten på Millesgården. År 1936 gjordes Millesgården om till en stiftelse som överlämnades som gåva till svenska folket. Carl Milles gick bort den 19 September 1955.

Kommentar

I vad mån de ändringar som fastställts som en följd av uppgörelsen 1949 ska anses vara gällande och en del av förordnandet måste betecknas som något oklart med hänsyn till att jag bedömer att jag inte har tillgång till komplett information. Stadgarna förefaller tillkomna efter Stiftelsebrevet och det är inte helt klart att de ska anses utgöra en del av förordnandet.

⁹⁴ <https://www.millesgarden.se/om-millesgarden.aspx>.

Stiftelsens ändamål är bestämt och varaktigt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet vid bildandetillfället är något oklar men var såvitt jag kan bedöma av både omfattning och karaktär att användas för ändamålsuppfyllelse. Stiftelsen har en egen styrelse. Såvitt framgår av materialet är Carl och Olga Milles Lidingöhem en giltigt bildad stiftelse alldeles oavsett osäkerheten om vilka dokument som utgör förordnande för stiftelsen.

15.9 Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 897300-3265. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Norrbottens län).

Styrelsen har sitt säte i Kiruna, § 4 stadgarna.

Stiftelsen har inte någon firma angiven eftersom den inte är näringsdrivande.

Stiftelsen är registrerad som annan stiftelse.

Stiftelsen står under tillsyn.

Stiftare

”Staten genom regeringen” är stiftare. Av årsredovisningen 2017, s. 17, framgår att staten, genom regeringen, beslutade att bilda en stiftelse med namnet Föremålsvård i Kiruna genom en urkund dagtecknad den 26 juni 1986. Enligt § 1 stadgarna består stiftelsen av medel som ”staten eller annan anslår till verksamheten”.

Förordnande

Av årsredovisningen 2017, s. 17, framgår att staten, genom regeringen, beslutade att bilda en stiftelse med namnet Föremålsvård i Kiruna genom en urkund dagtecknad den 26 juni 1986. Stiftelsen bildades 1986 av regeringen och den s.k. malmfältsdelegationen (detta framgår av permutationsbeslut 2008-11-10, Dnr. 430-16623-06). Jag har inte tillgång till regeringsbeslutet om att bilda stiftelsen. Detta beslut är troligen att betrakta som stiftelseförordnande tillsammans med stadgarna.

Stiftelsens ändamål

Stiftelsens ändamål är enligt stadgarna § 2 att bedriva vård och konservering av museiföremål, böcker och arkivalier samt digitalisering av fotografiskt material och dokument. Verksamheten ska drivas inom ramen för ett med staten upprättat avtal.

I 3 § stadgarna ges mer detaljerade föreskrifter om ändamålet.

”Det åligger stiftelsen särskilt att

1. bedriva arkeologisk metallkonservering samt papperskonservering och erforderlig bokbinderiverksamhet,
2. medverka i vården och digitaliseringen av de centrala kulturarvsinstitutionernas samlingar,
3. samarbeta och samråda med museer, bibliotek, arkiv, statliga och kommunala myndigheter, kulturinstitutioner, organisationer och enskilda som är verksamma inom stiftelsens verksamhetsområden,
4. sörja för metodutveckling och vidareutbildning inom verksamhetsområdet.”

Stadgar och styrdokument

Stadgar antogs 1986 (detta framgår av permutationsbeslutet 2008). Av årsredovisningen 2017, s. 17, framgår att stadgar fastställdes av regeringen samtidigt som staten beslutade om att bilda stiftelsen. Stadgarna skulle gälla från och med den 1 juli 1986.

Bakgrund

Stiftelsen bildades 1986 och verksamheten inleddes 1987. Det material jag har tillgång till ger inte någon ytterligare bakgrundsinformation till stiftelsebildningen.

Statens förhållande till stiftelsen

Staten är stiftare.

Enligt årsredovisningen 2017, s. 17, anser stiftelsen att man ”får sitt uppdrag från Kulturdepartementet årligen i ett regleringsbrev.” Det förefaller alltså som att stiftelsen anser att Kulturdepartementets uppdrag i Riktlinjerna, se nedan, är viktigare än stiftelsens ändamål.

Enligt § 2 stadgarna ska verksamheten drivas inom ramen för ett med staten upprättat avtal. Jag har inte tillgång till det avtalet.

Enligt § 13 stadgarna ska styrelsen utses av regeringen. Sex ledamöter utses efter förslag angående vardera en ledamot av Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, Riksarkivet, Kungl. biblioteket, Göteborgs universitet, Luleå tekniska universitet och Kiruna kommun.

Enligt § 14 stadgarna förordnas direktören av regeringen efter förslag av styrelsen.

Enligt § 17 stadgarna framgår: Stiftelsens räkenskaper samt styrelsens förvaltning granskas av två revisorer, av vilka en utses av staten och en efter upphandling av Stiftelsen. För var och en av revisorerna utses i samma ordning en ersättare.

Av § 18 andra stycket framgår: Av revisionsberättelsen för det senaste räkenskapsåret skall, efter beslut av regeringen i stiftelsens regleringsbrev, ett exemplar lämnas till regeringen (Kulturdepartementet).

Av § 19 framgår: Styrelsen skall för varje räkenskapsår upprätta en verksamhetsberättelse över förvaltningen av stiftelsens tillgångar och eventuella skulder vid årets in- och utgång samt för stiftelsens inkomster och utgifter under året. Berättelsen skall, efter beslut av regeringen i stiftelsens regleringsbrev, överlämnas till regeringen (Kulturdepartementet).

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Enligt årsredovisningen 2017, s. 17 finansieras stiftelsen ”dels av staten genom anslag från Kulturdepartementet, dels av bidrag från Arbetsförmedlingen”. Av stiftelsens rörelseintäkter om drygt 17 miljoner kronor uppgår erhållna statsbidrag till nästan 15 miljoner kronor.

Riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen

Regeringen har 2016-12-14 beslutat om riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2017 (Kulturdepartementet Ku2016/02761/LS delvis). I riktlinjerna framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

Enligt 21 § stadgarna gäller följande: Beslut om upplösning av stiftelsen kan fattas av styrelsen om samtliga åtta ledamöter biträder beslutet. En så generell upplösningssklausul torde vara ogiltig. Dessutom framgår att stiftelsen tillgångar vid en upplösning ska tillfalla staten, dvs. stiftarna. Även detta är en ogiltig föreskrift.

Enligt 22 § stadgarna gäller följande: Regering beslutar om ändring av stiftelsens stadgar. En så generell ändringsklausul torde vara ogiltig.

Stiftelsen fick i ett permutationsbeslut av Kammarkollegiet 2008-11-10 (dnr 430-16623-06) rätt att ändra vissa bestämmelser, bl.a. stiftelsens ändamål. Kammarkollegiet har även tidigare medgett rätt till ändring (27 juni 1996).

I verksamhetsberättelsen för 2017, s. 3, talas om en uppdragsgivare. Det är oklart vem som avses men det troliga är att stiftelsen uppfattar staten (Kulturdepartementet) som sin uppdragsgivare. Där anges också, s. 4, att stiftelsens har sitt ”uppdrag dels i form av stadgar och dels också från Kulturdepartementet i form av regleringsbrev och riktlinjer.”

Med anledning av förflyttningar av byggnader i Kiruna ska lokalerna vara utrymda senast 2022.

Av hemsidan framgår följande: ”Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna (SFMV) arbetar för att kulturarvet skall bevaras och tillhandahållas åt nuvarande och kommande generationer. Verksamheten har sin grund i människans behov, krav och förväntningar att lära känna sitt ursprung och ur detta dra slutsatser för framtiden. SFMV erbjuder våra nationella kulturarvsinstitutioner tjänster inom vård, konservering och digitalisering av svenskt kulturarv genom användande av teknik och metoder som för gällande tidpunkt och för varje uppgift är den bästa. Teknik och metoder som genom ständig metodutveckling och vidareutbildning av en kompetent personal kontinuerligt värderas och förbättras”.

På regeringens hemsida⁹⁵ framgår följande: ”Stiftelsen Föremålsvård i Kirunas ändamål är att bedriva vård och konservering av museiföremål, böcker och arkivalier samt digitalisering av fotografiskt material och dokument. Verksamheten ska drivas inom ramen för ett med staten upprättat avtal.” <https://www.gov.se/myndigheter-med-flera/stiftelsen-foremalsvard-i-kiruna/>.

Kommentar

Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna utmärker sig bland de undersökta stiftelserna eftersom koppling till staten förefaller vara extra stark och verksamheten bedrivs inom ramen för ett

⁹⁵ <http://www.sfmv.se/>.

avtal. Dessutom utfärdar staten riktlinjer. Trots den till synes starka kopplingen till staten är det fråga om en privaträttslig struktur, en stiftelse.

Stiftelsens ändamål är bestämt och varaktigt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet vid bildandetillfället är något oklar men var såvitt jag kan bedöma av både omfattning och karaktär att användas för ändamålsuppfyllelse. Stiftelsen har en egen styrelse. Såvitt framgår av materialet är Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna en giltigt bildad stiftelse.

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 802002-4686. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholms län).

Styrelsen har sitt säte i Stockholm.

Stiftelsens firma är Stiftelsen Nordiska Museet.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse. Näringsverksamhetens art är ”Museum, forskningsverksamhet, bokhandel, förlag, fastighetsförvaltning.”

Stiftelsen står under tillsyn.

Stiftare

Enligt § 1 stadgarna är Stiftelsen Nordiska museet grundat av Artur Hazelius.

Förordnande

Stiftelsen bildades 1880 (vilket framgår av beslut av Kammarkollegiet om permutation 2011-11-18, Dnr 9.2-7136-10 och även stiftelsens hemsida). Jag har inte tillgång till det ursprungliga förordnandet.

Stiftelsens ändamål

Enligt § 2 stadgarna har Nordiska museet till uppgift att ”bevara och levandegöra minnet av liv och arbete i Sverige, företrädesvis för tiden efter år 1520. Museets ansvar omfattar hela det kulturhistoriska fältet utom de delar som hänförs till någon annan institution”.

Enligt § 3 stadgarna ska museet ”särskilt

1. vårda, förteckna, vetenskapligt bearbeta och genom nyförvärv berika sina samlingar,
2. hålla ett urval av samlingarna tillgängliga samt driva och stödja utställningsverksamhet och annan kulturförmedlande verksamhet.
3. Initiera, driva och stödja forskning inom museets verksamhetsområde.

Museets arbete skall bedrivas mot bakgrunden av den europeiska, särskilt den nordiska, kulturutvecklingen.”

Stiftelsen ska dessutom verka i nära samarbete med Stiftelsen Skansen, § 4 stadgarna.

Stiftelsen ville 2010 ändra ändamålsföreskriften i § 4 stadgarna (om nära samarbete med Skansen) utan att ha begärt tillstånd av Kammarkollegiet. Länsstyrelsen förbjöd stiftelsen att tillämpa beslutet. (dnr 206-1850-2010).⁹⁶ Kammarkollegiet medgav ändringen i beslut 2011-11-18 (dnr 9.2-7136-10).

⁹⁶ Ändringen var en följd av att regeringen avskaffat ansvarsmuseifunktionen från och med den 1 januari 2010. Detta innebar att Nordiska museet inte längre skulle vara ansvarsmuseum. Detta har inte heller varit en del av

Så här presenteras ändamålet i Årsredovisningen 2017: ”Av stadgarna framgår att Stiftelsen Nordiska museet har till uppgift att bevara och levandegöra minnet av liv och arbete i Sverige, företrädesvis för tiden efter 1520. Stiftelsens ansvar omfattar hela det kulturhistoriska fältet med undantag av de delar som hänförs till någon annan institution. Den ska enligt stadgarna särskilt vårda, förteckna, vetenskapligt bearbeta och genom nyförvärv berika sina samlingar; hålla ett urval av samlingarna tillgängliga samt driva och stödja utställningsverksamhet och annan kulturförmedlande verksamhet; därtill initiera, driva och stödja forskning inom museets verksamhetsområde.”

Stadgar och styrdokument

Nu gällande stadgar antogs av styrelsen den 4 februari 2010.

Såvitt framgår av dokumentation jag har tillgång till fastställdes stadgarna av regeringen i beslut den 7 juni 1990. Stadgarna är därmed att anse som föreskrifter i ett stiftelseförordnande enligt 11 § ISL.⁹⁷ Permutation av stadgarna har senare skett av Kammarkollegiet genom beslut 22 februari 2005 (dnr 430-4506-04) och 2011-11-18 (dnr 9.2-7136-10) .

Bakgrund

Det material jag har tillgång till ger inte någon ytterligare bakgrundsinformation till stiftelsebildningen.

Statens förhållande till stiftelsen

Regeringen fastställde stadgar för stiftelsen den 14 maj 1981 och fastställde ändrade stadgar genom beslut 1990 (se regeringsbeslut 1990-06-07 Dnr 3076/82, 1882/87, 1385/90).

Enligt § 11 stadgarna ska ordförande och icke självskrivna ledamöter i nämnden, dvs. motsvarande styrelsen, utses av regeringen för en bestämd tid.

Enligt § 13 stadgarna ska årsredovisningen granskas av en av regeringen utsedd revisor och en ersättare för denne.

Enligt § 14 stadgarna får stiftelsens inte utan regeringens tillstånd överlåta eller inteckna sin fasta egendom eller tomträtt.

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Av Årsredovisningen 2017, s. 5, framgår under rubriken Förväntad framtida utveckling samt väsentliga risker och osäkerhetsfaktorer ”regeringens bidrag har under de senaste tre åren ökat med drygt 1 procent och för 2018 uppgår ökningen till 0,9 procent. För att bemöta differensen mellan bidragsökningens omfattning och de faktiska kostnadsökningarna på 3–4 procent arbetar stiftelsen med att öka den egna finansieringen, och på så sätt säkra långsiktigheten i

förordnandet utan infördes på 1980-talet utan inblandning av stiftaren, (se brev från Nordiska museet till länsstyrelsen Dnr A24-40/10).

⁹⁷ Se Länsstyrelsens beslut 2010-11-29, dnr 206-1850-2010.

verksamheten, genom strategiskt arbete. Bidraget från regeringen låg 2017 på 68 procent och 2016 på 72 procent.”

Av verksamhetsintäkter för 2017 om totalt 171 miljoner kronor utgjorde drygt 117 miljoner kronor statligt bidrag. Gåvor och bidrag i övrigt uppgick till 14,5 miljoner kronor.

Riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen

Regeringen har 2017-12-13 beslutat om riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2018 (Kulturdepartementet Ku2017/02582/LS delvis). I riktlinjerna framgår en åiterrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

I Kulturdepartementets akt finns ett dokument från den 18 april 1880 undertecknat av Artur Hazelius angående ”Nordiska museet såsom en självständig anstalt.” Till detta dokument är fogat ”Stadgar för Nordiska museet och dess styrelse”. Det framgår av materialet att Hazelius den 30 september 1879 erbjöd staten att ta över Nordiska museet. Staten sa nej till erbjudandet. Hazelius förklarar då att han vill ”ställa Nordiska museet såsom en självständig anstalt under en särskild styrelse...”. Han överlåter äganderätten till hela museet med alla dess tillhörigheter till den självständiga anstalten, alltså det som senare kom att betecknas Stiftelsen Nordiska museet.

Av hemsidan framgår följande: ”Språkforskaren och kulturhistorikern Artur Hazelius (1833–1901) gjorde sin första insamlingsresa 1872. Året därpå öppnade han den första utställningen i centrala Stockholm, men redan 1880 hade samlingen blivit så omfattande att han ombildade den till stiftelsen Nordiska museet. I sitt överlåtelsebrev skänkte han samlingarna till svenska folket. En särskild nämnd med fem ledamöter skulle ansvara för verksamheten, som även kom att inkludera Skansen grundat 1891. Från och med 1963 tog staten ett större ekonomiskt ansvar för verksamheten och har sedan dess utsett nämndens ledamöter. Samtidigt avskildes Skansen och blev en självständig stiftelse med egen styrelse. Institutionerna är fortfarande sammanflätade med varandra.

Nordiska museets verksamhet finansieras idag till knappt 70 % av statsanslag. Det är stiftelsens styrelse, Nordiska museets nämnd, som svarar för att stiftelseförordnandet följs. Chef för museet är styresmannen. Ansvaret för frågor som rör användningen av stiftelsens tillgångar och placering av förmögenhet ligger hos nämnden, i enlighet med stiftelselagen och stiftelsens stadgar.

Invigningen av den nya museibygnaden på Djurgården ägde rum i juni 1907. Museet hade då gjorts till en stiftelse och namnet ändrats till Nordiska museet. Den 24 oktober 1873 öppnade det egentliga museet som han valt att kalla Skandinavisk-Etnografiska samlingen. 1880 omvandlade Hazelius museet till en stiftelse, i samband med detta ändrade han också museets namn till Nordiska museet.”⁹⁸

⁹⁸ Informationen är hämtad från Nordiska Museets hemsida, <https://www.nordiskamuseet.se>.

I årsredovisningen för 2017, s.2. framgår under rubriken Stiftelsens ändamål och uppdrag att ”Stiftelsen Nordiska museet är ett nationellt museum för kulturhistoria. Som mål för stiftelsen gäller dels de verksamhetsmål som utgår från stiftelsens stadgar, dels de riktlinjer som redovisas i regeringsbeslutet för budgetåret 2017 avseende statens bidrag till Stiftelsen Nordiska museet (Ku 2016/02761/LS761 (delvis). Av riktlinjerna framgår att en särskild resultatredovisning ska lämnas till regeringen. Denna redovisning sker i form av en separat och utförlig verksamhetsberättelse.”

I regeringsbeslut 1990-06-07 (Dnr 3076/82, 1882/87, 1385/90) hänvisar regeringen till ett beslut från 1988 om ”dispens från nämnda stadgar för att längst intill utgången av 1990 pröva en annan organisationsindelning än den som stadgarna föreskriver.”

1998 skriver Kanslichefen vid Nordiska Museet till Länsstyrelsen efter ett föreläggande att inkomma med stadgar att originalhandlingarna ”får av olika skäl inte hanteras utanför arkivet och vissa av dem är dessutom så sköra att man inte heller vill att de skall kopieras. I aktomslaget finns dock en tryckt sammanfattning som jag fått kopiera...”

Till Nordiska museets samlingar hör, förutom huvudbyggnaden och Wicanderska villan med omkringliggande grönområden på Djurgården, även egendomarna vid Julita gård, Tyresö slott, Svindersvik och Härkeberga kaplansgård.

Kommentar

Som framgår av redogörelsen från årsredovisningen ovan uppfattar sig stiftelsen starkt knuten till staten. Civilrättsligt är det stiftelsens ändamål som är angett i stadgarna som ska uppfyllas och som är bindande för stiftelsen. Regeringens olika styrdokument måste harmoniera med ändamålet eftersom styrelsen inte får bryta mot ändamålet, med risk för ett skadeståndsansvar. Stiftelsens ändamål är bestämt och varaktigt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet var vid bildandetillfället såvitt jag kan bedöma av både omfattning och karaktär att kunna användas för ändamålsuppfyllelse. Stiftelsen har en egen styrelse som enligt § 5 stadgarna ska kallas Nordiska museets nämnd. Såvitt framgår av materialet är Stiftelsen Nordiska Museet en giltigt bildad stiftelse.

15.11 Stiftelsen Svenska Filminstitutet

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 802004-1748. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholms län).

Styrelsen har sitt säte i Stockholm.

Stiftelsens firma är Stiftelsen Svenska Filminstitutet. Enligt stiftelseförordnandet 1992 och stiftelseförordnandet 1999 punkten 1 ska stiftelsen benämnas ”Stiftelsen Svenska Filminstitutet” Stiftelsens hemsida är ”Filminstitutet.se”.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse. Näringsverksamhetens art är ”Uthyrning av lokal och diverse filmkulturella tjänster”

Enligt punkten 12 i stiftelseförordnandet 1992 och även stiftelseförordnandet 1999, ska stiftelsen inte stå under tillsyn. Eftersom stiftelsen är näringsdrivande står den enligt 9 kap. 10 § SL under full tillsyn.

Stiftare

11 stiftare har bildat stiftelsen. Stiftare är enligt stiftelseförordnande den 10 december 1992⁹⁹ staten, Sveriges Biografägareförbund, Föreningen Sverige Filmproducenter, Folketshusföreningarnas Riksorganisation, Sveriges Videodistributörers Förening, Riksföreningen Våra Gårdar, VideoHandelns Samarbetsorganisation, Sveriges Filmuthyrareförening u.p.a, VIDSAM- Videouthyrarnas Samarbetsorganisation, Sveriges Television AB och Nordiska Television AB.

I ett dokument som benämns stiftelseförordnande som daterats 27 augusti 1999 framkommer 8 stiftare, staten, Sveriges Biografägareförbund, Föreningen Sverige Filmproducenter, Sveriges Filmuthyrareförening u.p.a, Sveriges Television AB, Riksföreningen Våra Gårdar, TV4 AB, , Folketshusföreningarnas Riksorganisation.

Av information på hemsidan framgår att Filminstitutet är en stiftelse som grundades 1963 av staten och filmbranschens olika organisationer. <https://www.filminstitutet.se/sv/om-oss/vart-uppdrag/verksamhet--organisation/>. Jag har inte tillgång till något material om denna stiftelse.

Förordnande

I materialet finns två dokument som benämns stiftelseförordnande. Det ena är daterat den 10 december 1992 och det andra daterat den 27 augusti 1999. Respektive stiftelseförordnande innehåller också föreskrifter för stiftelsen. I stiftelseförordnandet för 1999 anges att medel anslås enligt 2000 års filmavtal.

⁹⁹ Detta datum framgår även av ett beslut från Kulturdepartementet, regeringsbeslut 1996-11-21 (KU95/2092/Ko) ang. ändring av stiftelseförordnandet.

I ett dokument som kommer från Kulturdepartementets akt och som benämns stiftelseförordnande framgår delvis ändringar i förhållande till Förordnandet 1992. I akten rörande Förordnandet 1999 finns ett ”Beslut 1.9.1999 Nya stadgar överensstämmer med Kamk. Beslut 18.6.1999. Ärendet avskrivs från vidare handläggning.”

Av permutationsansökan 1999 (Kammarkollegiet 1999-06-18 Dnr 430-4865-99) framgår att stiftarna har ingått nytt avtal gällande stiftelsens verksamhet. Det nya avtalet innehåller nya uppgifter för stiftelsen från och med 2000. Det framgår inte vad dessa nya uppgifter är. Anledningen till utökningen av antalet styrelseledamöter uppges vara dessa ”nya uppgifter”.

Vid en sammantagen bedömning uppfattar jag stiftelseförordnandet 1999 som nu gällande stiftelseförordnande.

Stiftelsens ändamål

Av ingressen i förordnandet 1992 framgår att stiftarna (men inte alla) avsätter egendom för ”att främja värdefull svensk filmproduktion, spridning och visning av värdefull film och bevarande av filmer och material av film- och kulturhistoriskt intresse samt att verka för internationellt samarbete i dessa avseenden”. I förordnandet 1999 står ändamålet ovan oförändrat.

Av registreringsbeviset framgår däremot inte ovanstående ändamål, däremot verksamhetsföremålet såsom det beskrivs i punkten 2 stiftelseförordnandet 1992: ”Stiftelsen skall tillgodose sitt syfte genom att ge stöd till värdefull svensk filmproduktion, att ge stöd till visningsverksamhet, att medverka i internationellt samarbete och att utföra uppdrag åt staten inom det filmkulturella området.” Detta står kvar oförändrat i stiftelseförordnandet 1999.

På hemsidan framgår att uppdragen att stödja produktion av ny film samt distribution och visning av värdefull film, att bevara och tillgängliggöra det svenska filmarvet och att representera svensk film internationellt finns definierade i filmpropositionen och i det årliga regleringsbrevet.¹⁰⁰

Av årsredovisningen för 2017 framgår följande i förvaltningsberättelsen under rubriken ”Ändamål och uppdrag”: ”Stiftelsen skall tillgodose sitt syfte genom att ge stöd till värdefull svensk filmproduktion, att ge stöd till visningsverksamhet, att medverka i internationellt samarbete och att utföra uppdrag åt staten inom det filmkulturella området. Stiftelsen har som mål att främja värdefull svensk filmproduktion, visning och spridning av värdefull film och bevarandet av filmer och material av film- och kulturhistoriskt intresse samt att verka för internationellt samarbete inom filmens område. Verksamheten bedrivs med utgångspunkt i proposition 2015/16:132 Mer film till fler en sammanhållen filmpolitik, det årliga regleringsbrevet, det tillika årliga riktlinjebeslutet samt förordning(2016:989) om statsbidrag till film.”

¹⁰⁰ <https://www.filminstitutet.se/sv/om-oss/vart-uppdrag/verksamhet--organisation/>.

Stadgar och styrdokument

Stiftelseförordnandena 1992 och 1999 innehåller i stort sett samma föreskrifter för stiftelsen med den avvikelser att stiftarkretsarna i de två förordnandena inte överensstämmer.

Bakgrund

Den stiftelse som bildades 1992 ska enligt punkten 13 i stiftelseförordnandet överta ansvaret för de förbindelser som ”konsortiet Stiftelsen Svenska Filminstitutet” hade vid utgången av år 1992. Av ingressen till stiftelseförordnandet framgår att stiftarna, utom Sveriges Television AB och Nordisk Television AB, anslår egendom ”som de äger genom konsortiet Stiftelsen Svenska Filminstitutet”. I egendomen ingår bl.a. en tomträtt och en fastighet.

Statens förhållande till stiftelsen

Staten är en av stiftarna. Filminstitutet leds av en styrelse som består av högst nio ledamöter utsedda av regeringen, punkten 4 i stiftelseförordnandet 1999. Regeringen bestämmer också vem som ska vara ordförande i styrelsen. Styrelsen tillsätter den verkställande direktören som ansvarar för Filminstitutets löpande verksamhet. Denna lydelse följer av permutationsbeslut 1999 (Kammarkollegiet 1999-06-18 Dnr 430-4865-99). Enligt den tidigare lydelsen skulle styrelsen bestå av fem till sju ledamöter.

Enligt punkten 6 i stiftelseförordnandet får inte stiftelsen utan regeringens tillstånd sälja eller belåna sin fasta egendom eller tomträtt.

Enligt punkten 8 i stiftelseförordnandet ska regeringen utse revisor jämte suppleant. Årsredovisningen ska överlämnas till ”envar av stiftarna”.

Enligt punkten 9 i stiftelseförordnandet ska regeringen för statens räkning besluta om ansvarsfrihet för styrelseledamöterna och verkställande direktören.

Enligt punkten 10 i stiftelseförordnandet ska regeringen fastställa ersättning till styrelsens ledamöter och till revisorn jämte suppleanten.

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Filminstitutets verksamhet finansieras sedan 1 januari 2017 helt och hållet genom statliga medel enligt uppgifter på stiftelsens hemsida. Av resultaträkning i årsredovisningen 2017 framgår att stiftelsen har intäkter om 580 miljoner kronor. 545 miljoner kronor utgjordes av statsbidrag och andra offentliga bidrag.

Riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen

Regeringen har 2017-12-13 beslutat om riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2018 (Kulturdepartementet Ku2017/02582/LS delvis). I riktlinjerna framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

Enligt årsredovisningen 2016: ”All verksamhet i stiftelsen, utom verksamhet som avser fördelning av stöd enligt filmavtal, har omfattats av reglerna om handlings offentlighet. Regeringen meddelade i maj 2015 sin avsikt att avsluta filmavtalet. 1 juni 2016 beslutade

riksdagen att fastställa regeringens förslag till nya mål för den nationella filmpolitiken. Från och med den 1 januari 2017 tar staten ett helhetsansvar för den nationella filmpolitiken. I och med detta omfattas all verksamhet i stiftelsen, även all stödgivning, av reglerna om handlings offentlighet.”

Bland väsentliga händelser i årsredovisningen 2016 nämns att 2017 börjar den nya filmpolitiken att gälla vilket har påverkat det interna arbetet i hög grad.

Under fliken rapporter och dokument på stiftelsens hemsida <https://www.filminstitutet.se/sv/om-oss/vart-uppdrag/rapporter--dokument/>, finns en stor mängd dokument angående stiftelsens verksamhet.

I materialet finns också ett dokument med rubriken ”Frågor kring en eventuell ”myndifiering” av Svenska Filminstitutet” upprättad av Setterwalls Advokatbyrå den 12 augusti 2015. Jag har inte gjort någon bedömning av detta material.

Kommentar

Processen kring stiftelsens tillkomst är oklar. Som framgår ovan finns det två dokument med titel Stiftelseförordnande. 1992 fanns det 11 stiftare och 1999 fanns det 8 stiftare. Rent formellt skulle man då kunna uppfatta det som att den första stiftelsen, den från 1992 upplöstes och att det bildades en ny stiftelse 1999. Jag får snarare intryck av att stiftelseförordnandena har tillkommit som ett led i det politiska arbetet med filmavtal som regeringen tidigare använde för att finansiera svensk film som ett led i styrning av filmpolitiken.¹⁰¹ Detta förstärks också av det material jag haft tillgång, där det förefaller som om stiftelsen inte är särskilt självständig i förhållande till staten. I materialet förekommer också en hänvisning till en stiftelse från 1963. Jag har ingen information om denna stiftelse.

Sett i ett stiftelserättsligt perspektiv är ändamålet varaktigt och bestämt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet vid bildandetillfället är oklar och stiftelsen är såvitt jag kan bedöma helt beroende av externa anslag för sin överlevnad. Sedan 1992 har Svenska Filminstitutet betraktats som en stiftelse både internt enligt årsredovisningen och externt, av staten och andra intressenter. Då bör slutsatsen kunna dras att det också är en giltigt bildad stiftelse. Om så inte vore fallet borde stiftelsen aldrig ha registrerats hos länsstyrelsen och anslagsgivarna borde ha reagerat vid sina respektive beslut.

¹⁰¹ <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/filmen-efter-filmavtalet/>.

15.12 Stiftelsen Drottningholms Slottsteater

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 815200-4993. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholms län). Enligt anteckningar i Kulturdepartementets akt har en anställd vid Länsstyrelsen anmält att stiftelsen begärt två organisationsnummer. Enligt anteckningen anser Länsstyrelsen att detta är omöjligt. Det är oklart varför stiftelsen önskade två organisationsnummer.

Styrelsen har sitt säte i Stockholm.

Stiftelsens firma är Stiftelsen Drottningholms Slottsteater.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse. Näringsverksamhetens art är ”Teater- och museiverksamhet”.

Stiftelsen står under full tillsyn.

Stiftare

Såvitt jag förstår är staten stiftare.

Förordnande

I anmälan om registrering till Länsstyrelsen 1996 anges att stiftelseurkunden är stadgar daterade 7 juni 1945.

I akten från Kulturdepartementet finns ett dokument undertecknat av Riksmarskalken och daterat 16 mars 1945. Av dokumentet framgår att Riksmarskalksämberet enligt bemyndigande ”uppdragit åt en nämnd av fem personer att övertaga och för framtiden omhändervä förvaltningen av Drottningholms teatermuseum samt, efter inhämtat nådigt tillstånd, anordna eller låta anordna teaterföreställningar, konserter och dylikt å Drottningholms slottsteater eller å annan plats inom de Kungl. slotten, dels förordnat, att teatermuseet från och med den 1 juli 1945 skall förvaltas såsom en särskild stiftelse, direkt underställd Riksmarskalksämberet... Nämnden, som bör träda i funktion snarast möjligt, skall den 1 juli 1945 för stiftelsen Drottningholms teatermusei räkning övertaga förvaltningen av museets ekonomi, samlingar samt lokaler med tillhörande inredning och inventarier. Vid samma tidpunkt upphör Ståthållarämberets ansvar och befogenheter i avseende å teatermuseet... Då stiftelsen icke skall tillhöra Kungl. slottsstaten, bör dess förmögenhetsmassa icke betraktas som statens egendom. I rättsligt hänseende kan stiftelsen närmast jämföras med de "diverse fonder", vilka förvaltas av H.M. Konungens hovförvaltning, och utgör sålunda en tillhörighet till H.M. Konungens hovstat. Eventuella banktillgodohavanden etc. böra betecknas: Riksmarskalksämberet, stiftelsen Drottningholms teatermuseum. Museet kan under samma beteckning använda sig av Riksmarskalksämberets tjänstebrevsrätt.”

Stiftelsens ändamål

Enligt 3 § stadgarna från 15 mars 2013 har stiftelsen till uppgift ”att vidga kännedomen om Drottningholms Slottsteaters historia och vetenskapligt bearbeta denna, samt att för detta ändamål, i den omfattning som av Riksantikvarieämbetet kan godkännas och med H.M. Konungens medgivande, anordna teaterföreställningar, konserter eller liknande arrangemang på Drottningholms Slottsteater. För det angivna ändamålet har stiftelsen även till uppgift att i den omfattning som av Riksantikvarieämbetet kan godkännas och med H.M. Konungens medgivande anordna teaterföreställningar, konserter eller liknande arrangemang på övriga teatrar vid de kungliga slotten.”

Stadgar och styrdokument

Gällande stadgar för stiftelsen är från 2013 (efter beslut av Kammarkollegiet den 15 mars 2013).

13 juli 1945 fastställde Kungl. Maj:t stadgar för stiftelsen. De ursprungliga stadgarna finns i akten från Kulturdepartementet. Från 1945 anslog också riksdagen medel till stiftelsen.

Av Kammarkollegiets beslut i permutationsärende 2013-03-15 (Dnr 9.2-3686-12) framgår följande. Kungl. Maj:t fastställde genom beslut den 13 juli 1945 stadgar för Stiftelsen Drottningholms teatermuseum, numera Stiftelsen Drottningholms Slottsteater.¹⁰² Kungl. Maj:t fastställde den 23 maj 1969 nya stadgar för stiftelsen. Regeringen beslutade den 23 april 1971 om ändringar av §§ 7, 8 och 9, den 17 oktober 1985 om ändringar av §§ 2, 3 och 4, och den 21 februari 1991 om ändring av § 4. Kammarkollegiet har medgett permutation 2010-04-13 (Dnr 430-13169-09) av §§ 1,3 och 4. Av Kammarkollegiets beslut framgår att Kammarkollegiet (2013-03-15 Dnr 9.2-3686-12) medgivit ansökan om permutation att av §§ 8, 9 och 10 i stiftelsens föreskrifter.

Bakgrund

Av Kammarkollegiets beslut 2010-04-13 framgår följande: ”Stiftelsen har sedan 1945 haft en museiverksamhet. Stiftelsen bedriver sedan 2002 denna verksamhet under namnet Sveriges Teatermuseum. Under en följd av år har museiverksamheten tvingats till så stor ekonomisk återhållsamhet att det inte varit möjligt att uppfylla uppställda mål, än mindre svara mot ökande förväntningar. Stiftelsen hemställde därför att regeringen skulle tillsätta en utredning rörande samordning av stiftelsens museiverksamhet med andra närliggande verksamheter. Betänkandet Klenoder i tiden, SOU 2006:8, kom i augusti 2006 och innebär huvudsakligen att Sveriges Teatermuseum skulle avskiljas från stiftelsen och istället uppgå i myndigheten Statens Musiksamlingar. Regeringen har beslutat att Sveriges Teatermuseum avskiljs från stiftelsen från och med den 1 januari 2010. Stiftelsen kvarstår som huvudman för den av stiftelsen bedrivna föreställningsverksamheten på Drottningholms Slottsteater. Bidraget till

¹⁰² Ang. namnbytet, se nedan under Bakgrund.

stiftelsen för att bedriva museiverksamhet överförs till Statens Musiksamlingar, som övertar verksamheten. Från årsskiftet saknar således stiftelsen medel att bedriva museiverksamhet. Stiftelsens nämnd förutsätts representera antingen anslagsgivare eller verksamhet med vilken stiftelsen har ett utvecklat samarbete. Så länge Stockholms stad var anslagsgivare representerades staden i nämnden, när samarbetsavtal tecknades med Föreningen Confidencen Rediviva tillerkändes föreningen ledamotskap och när ståthållaren vid Drottningholms Slott inte längre önskade vara självskriven ordförande, tillika ordförande, i nämnden gavs H.M. Konungen rätten att utse stiftelsens ordförande för att säkerställa hovförvaltningens inflytande. Sedan ansvaret för verksamheten vid Confidencen övertogs av Stiftelsen Confidencen har Föreningen Confidencen Rediviva inte utsett någon ledamot i stiftelsen. Det finns för närvarande ingen annan verksamhet i stiftelsen som uppfyller kraven på representativitet för att ges rätt att utse ledamot i nämnden.”

Statens förhållande till stiftelsen

Enligt 2 § i stadgarna ska stiftelsen under överinseende av Riksmarskalksämberet. Det är oklart om Riksmarskalksämberet är en del av staten. Det är oklart vad som avses med ”överinseende”.

Enligt 4 § i stadgarna ska stiftelsen förvaltas av en nämnd bestående av 8 ledamöter. H.M. Konungen utser en ledamot, tillika ordförande. Regeringen utser högst 4 ledamöter.

Enligt 6 § stadgarna ska Riksmarskalksämberet fastställa en instruktion för nämnden.

Enligt 8 § stadgarna ska nämnden varje år till regeringen och till Riksmarskalksämberet avlämna en förvaltningsberättelse för det gångna året.

Enligt 9 § i stadgarna utser Riksmarskalksämberet revisor och fastställer revisorernas arvode. Riksmarskalksämberet ska ta emot revisionsberättelse och revisorn har rätt att hos Riksmarskalksämberet ta del av den av nämnden avgivna förvaltningsberättelsen.

Enligt 10 § i stadgarna meddelar Riksmarskalksämberet beslut angående ansvarsfrihet för nämnden samt översänder till regeringen avskrift av såväl revisionsberättelsen som sitt beslut rörande ansvarsfrihet.

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Enligt 1 § i nu gällande stadgar framgår att stiftelsens egendom består av ”dels Drottningholms Slottsteater med till densamma hörande inredning, inklusive scenmaskiner, dekorationer och samlingar, dels all annan egendom, av vad slag det vara må, som mottagits för att tillhöra teatern eller dess fonder och kan tjäna nedan under 3 § angivna syften.” Det är oklart vad som menas med fonder i citatet ovan.

I registreringsanmälan till Länsstyrelsen 1996 uppgavs stiftelsen tillgångar till 1,3 miljoner kronor. Enligt årsredovisningen för 2017 uppgick självfinansieringsgraden till 51,5 %, vilket är helt unikt vid scenkonstinstitutionerna, menar stiftelsen. Stiftelsens statsbidrag ligger under samma anslagspost som Kungliga Operan och Dramaten.

Av verksamhetsintäkter för 2017 om totalt nästan 25 miljoner kronor uppgick statens bidrag till drygt 12 miljoner kronor.

Riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen 2018

Regeringen har 2017-12-13 beslutat om riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2018 (Kulturdepartementet Ku2017/02582/LS delvis). I riktlinjerna framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

Drottningholms Slottsteater är ett världsarv sedan 1991. Enligt Årsredovisningen för 2017 är stiftelsen en ”nationell institution med årligt bidrag från staten.”

Av dokumentationen är det inte helt klart vilken information som rör Stiftelsen Drottningholms Slottsteater och vilken som rör Drottningholms teatermuseum. I dokumentationen från Kulturdepartementet framgår att det vid stiftelsens bildande, i teatermuseets samlingar fanns föremål som tillhörde Nationalmuseum. Enligt uppgift från Riksrevisionen finns Drottningholms teatermuseum inte längre som en egen verksamhet. Den ligger i Scenkonstmuseet som drivs av Statens musikverk.

Kommentar

Processen kring stiftelsens tillkomst är något oklar i den meningen att det förefaller som om stiftelsen inledningsvis förvaltade slottsteatern och teatermuseet. Det är också något oklart om Riksmarskalken kan anses representera staten som stiftare.

Stiftelsen har ett ändamål som är varaktigt och bestämt. Stiftelsens förmögenhet vid bildandetillfället är något oklar men var såvitt jag kan bedöma både av omfattning och karaktär att användas för ändamålsuppfyllelse. Stiftelsen har egen förvaltning genom en styrelse som kallas nämnd. Såvitt jag kan bedöma är det, även mot bakgrund av tveksamheterna i föregående stycke, en giltigt bildad stiftelse.

15.13 Stiftelsen Zornfonden

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 817600-6529. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholms län).

Styrelsen har sitt säte i Uppsala kommun.

Stiftelsen förvaltas av Uppsala universitet. Detta framgår av Emma Zorns tillägg i punkten II till makarnas inbördes testamente. Det är den enda stiftelsen i utredningen med anknuten förvaltning.

Stiftelsen är registrerad som annan stiftelse och är alltså inte en näringsdrivande stiftelse.

Stiftelsen står under full tillsyn.

Stiftare

Stiftelsen Zornfonden är bildad mot bakgrund av föreskrifter i testamente efter Emma och Anders Zorn och testamentstillägg av Emma Zorn.

Förordnande

Grunden är Emma och Anders Zorns inbördes testamente undertecknat 18 mars 1919. Anders Zorn avled 22 augusti 1920 och Emma Zorn den 4 januari 1942.

Enligt § 1 i testamentet ska makarna ärva varandra med ”full och oinskränkt äganderätt”. I § 2 i testamentet finns en fördelning av arvet efter bådass bortgång. Bestämmelsen föreskriver att efterlevande make har rätt att göra ändringar och tillägg i testamentet.

Enligt § 2 mom. 4 i testamentet ska – efter det att ett antal personliga legat fördelats – all övrig egendom i dödsboet tillfalla svenska staten samt ”stå under Kungl. Maj:ts omedelbara disposition och förvaltning”. Kungl. Maj:t i statsrådet ska utan riksdagens hörande få förfoga över egendomen.

Den stiftelse som registrerats i stiftelseregistret är såvitt jag kan bedöma den ”fond” som nämns i testamentet § 2 mom. 4 punkten 5, se nedan. Det kan framföras en viss tveksamhet till att åtminstone Emma Zorn avsåg att bilda en stiftelse med hänsyn till formuleringen i hennes tillägg till testamentet 5 oktober 1938, där hon ger uttryck för att kvarlåtenskapen enligt mom. 4 ska tillfalla svenska staten. Det kan ha varit så att hon avsåg att bilda en ändamålsbunden gåva inom ramen för svenska staten och inte självständig stiftelse. Detta framgår av testamentstillägget I första stycket och sjätte stycket där hon ger uttryck för att fonden tillhör svenska staten. I sista meningen under I talar Emma Zorn om ”till Svenska Staten donerade fonden”. Det finns mycket lite information i akten som kan ge vägledning.

I ett brev till Kanslersämbetet för rikets universitet den 11 juni 1943 skriver Kungl. Maj:t med hänvisning till testamentsexekutorerna den 14 mars 1942 att staten utpekats som universell testamentstagare i testamente med tillägg. I brevet återges i stort sett testamentshandlingarnas

innehåll. Den 11 juni 1943 fattar Kungl. Maj:t beslut om att motta ”av makarna Zorn till förmån får svenska staten gjorda testamentariska dispositioner.” I beslutet föreskrivs att fastigheterna inkl. samlingarna ska omhänderhas av styrelsen för Zornsamlingarna medan ”förvaltningen av all övrig till staten donerade egendom” i enlighet med testamentet och tillägget ”utövas av universitetet i Uppsala.” Dessutom föreskrivs att universitet ska ha rätt att fatta beslut om omplacering eller försäljning av värdehandlingar och fastigheter, ”dock att beslut om försäljning eller inköp av fast egendom ska av universitet underställas Kungl. Maj:t prövning och godkännande.” Universitetet ska vidare ”för sin förvaltning svara allenast enligt vanliga grunder för sysslomannaupdrag.” Det är alltså den fond, upprättat genom föreskrifter i testamentet, som nu är aktuell.

Stiftelsens ändamål

Av det inbördes testamentet § 2 mom. 4 punkten 5 framgår följande:

”5. Av vår återstående förmögenhet skall bildas en fond, varav den årliga avkastningen i främsta rummet skall användas till uppförande av den i punkt 2 här ovan omförmälda byggnad samt till framtida underhåll, vård och förvaltning av den i detta moment omförmälda egendom. Vad därefter återstod av avkastningen skall användas för konst- och naturskyddsändamål ävensom för att befrämja kulturhistoriska intressen.”

Enligt registreringsbeviset är stiftelsens ändamål följande: ”Den årliga avkastningen skall i första hand användas till underhåll, vård och förvaltning av Zornmuseet i Mora. Vad därefter återstår av avkastningen skall användas för konst- och naturskyddsändamål ävensom för att befrämja kulturhistoriska intressen.”

I Emma Zorns testamentstillägg till det inbördes testamentet punkten II. I. finns ytterligare bestämmelser rörande den del av avkastningen som ska användas för konst- och naturskyddsändamål ävensom för att befrämja kulturhistoriska intressen.

Stadgar och styrdokument

Särskilda stadgar verkar inte finnas. Stiftelsen förvaltas mot bakgrund av föreskrifterna i testamentet.

Bakgrund

Det finns, förutom testamentshandlingarna, inte någon bakgrundsinformation till donationen i det material jag har tillgång till.

Statens förhållande till stiftelsen

Mot bakgrund av ovanstående redogörelse är det lite oklart hur statens förhållande till stiftelsen ser ut idag. Om utgångspunkten är att det är fråga om en stiftelse är staten i form av Uppsala universitet förvaltare av fonden. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 11 juni 1943 ska Kungl. Maj:t utse revisorer som ska granska donationens förvaltning och räkenskaper.

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Det finns inga uppgifter i det material jag har tillgång till om storleken på stiftelsens förmögenhet eller statens finansiering av fonden.

Riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen

Regeringen har 2016-12-14 beslutat om villkor för statens bidrag till Zornsamlingarna fr.o.m. 2017 (Kulturdepartementet Ku2016/02761/LS delvis). I villkoren framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen. Det är oklart för mig om dessa villkor rör Stiftelsen Zornfonden.

Övrigt

Av hemsidan zorn.se framgår följande: ”Zornsamlingarna är det officiella namnet på makarna Anders och Emma Zorns donation till svenska staten, och följaktligen även på institutionen i Mora. Donationen omfattade nästan all deras egendom, inklusive sextio byggnader och närmare 20 000 föremål. Förutom Zorns egna verk rymmer samlingarna dalmålningar och allmogeföremål, vävda tapeter, silverpjäser, antika skulpturer samt målningar av gamla mästare och vänner till konstnären. Till samlingarna hör också 180 Rembrandtetsningar som Zorn köpte under årens lopp. Zornsamlingarna utgörs i grunden av fyra besöksmål: Zornmuseet, Zorngården, Zorns gammalgård och Gopsmor. År 1993 tillkom Textilkammaren vid Zorns gammalgård. Anders och Emma Zorn efterlämnade också ett kapital. Detta förvaltas enligt deras önskemål av Uppsala universitet under namnet Zornfonden. Zornsamlingarna har som ambition att verka som kulturell institution i vid bemärkelse. Vid sidan av den gängse museala verksamheten förs samarbeten med andra aktörer för att stärka den lokala och regionala kulturen och för att sprida kunskap om Zorn. Zornsamlingarna stödjer även vetenskaplig forskning, dels genom Gerda Boëthius minnesfond, dels genom samarbete med Institutionen för konstvetenskap, Uppsala universitet.” <http://zorn.se/om-oss/zornsamlingarna/>.

Kommentar

Processen kring stiftelsens tillkomst är något oklar i den meningen att det inte är helt klart om makarna Zorn verkligen avsåg att det med stöd av testamentshandlingarna skulle bildas en stiftelse eller en ändamålsbunden gåva.

Sett i ett stiftelserättsligt perspektiv är ändamålet varaktigt och bestämt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet vid bildandetillfället är oklar. Stiftelsen har förvaltning anknuten till Uppsala universitet. Såvitt jag kan bedöma är det mot bakgrund av tveksamheterna ovan oklart om det är en giltigt bildad stiftelse eller inte.

Det förefaller som att Zornfonden under många år betraktas som en stiftelse. Stiftelsen är registrerad som en stiftelse i Länsstyrelsens register. Även om registreringen inte har en konstitutiv betydelse har Länsstyrelsen rimligtvis gjort en prövning av om det uppstått en juridisk person i form av en stiftelse. Då bör väl också slutsatsen rimligen kunna dras att det också är en giltigt bildad stiftelse. Om så inte vore fallet borde stiftelsen åtminstone aldrig ha registrerats hos Länsstyrelsen och Kulturdepartementet borde ha reagerat vid finansieringsbesluten. Min tveksamhet i detta avseende kan dessutom bero på att jag inte har tillgång till allt material som behövs för att kunna avgöra frågan.

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 825001-7822. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Östergötlands län).

Styrelsen har sitt säte i Norrköpings kommun.

Stiftelsens firma är Arbetets Museum.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse. Näringsverksamhetens art är ”Museiverksamhet samt i övrigt med ändamålet förenlig verksamhet.” I förvaltningsberättelsen i årsredovisningen för 2017 nämns att stiftelsen är en verksamhetsstiftelse. Detta överensstämmer med terminologin i SL och dess förarbeten och termen motsvarar en näringsdrivande stiftelse.

Enligt § 1 i stadgarna ska stiftelsen inte stå under tillsyn. Eftersom stiftelsen är näringsdrivande står den enligt 9 kap. 10 § SL och 12 § ISL under full tillsyn.

Stiftare

Enligt stiftelseurkunden och stadgarna är stiftelsen bildad av Arbetarnas Bildningsförbund (ABF), Kooperativa förbundet (KF), Landsorganisationen (LO) och Tjänstemännens Centralorganisation (TCO).

I förvaltningsberättelsen i årsredovisningen för 2017 anges att Arbetets museum har följande huvudmän: KF, LO, ABF, TCO samt Sensus. Sensus nämns inte i stiftelseurkunden eller stadgarna.

Termen huvudmän återfinns också i ändamålsbestämmelsen § 3 i stadgarna. I § 4 stadgarna regleras vem som är huvudman. Det är grundarna för stiftelsens samt annan sammanslutning som, efter ansökan om inträde som huvudman i stiftelsen efter dess bildande, godkänts av huvudmännen.

Förordnande

Stiftelseurkunden daterad 2 september 1983 och då undertecknad av de fyra stiftarna utgör förordnande. Enligt § 5 i stiftelseurkunden hänvisas till stadgar, som då också troligen ska uppfattas som en del av förordnandet. De stadgar jag har tillgång till är odaterade.

Stiftelsens ändamål

Enligt stadgarna har stiftelsen till ändamål att dokumentera och levandegöra arbetet och dess historia, att förvalta och vårda stiftelsens samlingar samt åskådliggöra dem för allmänheten, att inom sitt område dels främja forskning på olika nivåer, dels utgöra institution för information och kommunikation samt att i övrigt handha och utveckla verksamheten efter de riktlinjer som vid varje tidpunkt anges av huvudmännen inom ramen för här angivet ändamål.

Enligt uppgifter på hemsidan framgår följande: ”Vårt uppdrag är att dokumentera arbetet och berätta om arbetets historia. Vi ska:

- vara ett forum för debatt och gestaltning av kvinnors och mäns arbetsliv och arbetsförhållanden,
- initiera, driva och stödja forskning inom museets verksamhetsområde, samt
- i övrigt ta hand om och utveckla verksamheten efter de riktlinjer som huvudmännen anger.

Vi ska också fungera som en resurs och inspirationskälla för andra museer i landet. Vi ska samarbeta både med etablerade museer och lokala, ideella krafter engagerade i den egna industri- och arbetslivshistorien. Det innebär att vi har ett särskilt ansvar för alla arbetslivsmuseer i Sverige. Vi ska vara ett stöd för dessa museer genom att erbjuda kurser, konferenser, information och att synliggöra deras verksamhet.

Vi ska även utveckla vår egen kunskapsbank och då lägga särskild vikt vid kontakter med universitet och högskolor, skolor, andra museer samt övriga institutioner inom vårt område.”
<https://www.arbetetsmuseum.se/vart-uppdrag/>.

Stadgar och styrdokument

Stadgarna är odaterade.

Bakgrund

Det finns i det material jag har tillgång till ingen information om bakgrunden till stiftelsebildningen.

Statens förhållande till stiftelsen

Enligt § 6 stadgarna har staten rätt att utse två ordinarie styrelseledamöter samt en suppleant. Styrelsen kan enligt § 5 stadgarna bestå av högst 15 ledamöter och lika många suppleanter.

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

De fyra stiftarna åtog sig enligt 4 § stiftelseurkunden att utbetala 50 000 kronor vardera till ”stiftelsens fond.” Det framgår vidare att ”verksamheten ska finansieras med statliga medel och de ytterligare belopp som för stiftelsens verksamhet intresserade kan komma att lämna.”

Av årsredovisningen för 2017 framgår att eftersom stiftelsen till stor del finansieras av statsbidrag regleras museets inriktning av Kulturdepartementet som varje år ger museet direktiv i ett riktlinjebeslut.

Enligt årsredovisning för 2017, s. 40, utgörs cirka 61 % av stiftelsens intäkter av statsbidrag. Stiftelsens intäkter 2017 uppgick till drygt 25 miljoner kronor varav 15,5 miljoner kronor utgjordes av statsbidrag.

Riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen

Regeringen har 2017-12-13 beslutat om riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2018 (Kulturdepartementet Ku2017/02582/LS delvis). I riktlinjerna framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

Arbetets museum ligger i Norrköping. Enligt hemsidan drivs stiftelsen idag som en ”enskild stiftelse med LO, TCO, KF, ABF och Sensus som huvudmän.”¹⁰³

”Museets drift finansieras genom statliga bidrag, projektmedel från stiftelser och organisationer samt kommersiell verksamhet som konferensverksamhet, restaurang och butik. LO och KF upplåter via sitt gemensamma handelsbolag museifastigheten för vår verksamhet.”¹⁰⁴

Enligt uppgifter i ett permutationsbeslut från Kammarkollegiet 2015-02-03 (Dnr 9.2-1504-14) är stiftelsen ett s.k. centralmuseum som ingår i statsbudgeten. ”Staten bör därför ha rätt att tillsätta ledamöter, och regeringen har ansett att det är angeläget att staten har den insyn och möjlighet till inflytande som styrelserepresentation innebär.”

Kommentar

Sett i ett stiftelserättsligt perspektiv är ändamålet varaktigt och bestämt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet vid bildandetillfället förefaller vara 200 000 kronor. Det framgår redan av stiftelseurkunden att verksamheten ska finansieras med statliga medel. Stiftelsen har en egen styrelse. Såvitt jag kan bedöma är det en giltigt bildad stiftelse. Det bör dock kommenteras att de s.k. huvudmännen, dvs. stiftarna och senare tillkomna huvudmän, har ett stort inflytande över stadgarna. I detta avseende liknar strukturen mest en förening.

¹⁰³ <https://www.arbetetsmuseum.se/besoka-museet/husets-historia/>.

¹⁰⁴ <https://www.arbetetsmuseum.se/organisation-och-styrelse/>.

15.15 Stiftelsen Strindbergmuseet

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 802006-3510. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholms län).

Styrelsen har sitt säte i Stockholm, vilket också framgår av 3 § stadgarna.

Stiftelsens firma är Stiftelsen Strindbergmuseet. Enligt 1 § stiftelseurkunden ska stiftelsen benämnas Stiftelsen Strindbergmuseet.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse. Näringsverksamhetens art är ”Museum”.

Enligt 6 § stiftelseurkunden ska stiftelsen inte stå under tillsyn. Eftersom stiftelsen är näringsdrivande står den enligt 9 kap. 10 § SL och 12 § ISL under full tillsyn.

Stiftare

Stockholms kommun och Strindbergssällskapet har ”med giltighet från 1 oktober 1972” bildat stiftelsen (godkänt av kommunfullmäktige i Stockholm den 18 december 1972).

Förordnande

Förordnandet utgörs av stiftelseurkund, stadgar och avtal för Stiftelsen Strindbergsmuseet. Handlingarna återfinns i Kommunal författningssamling för Stockholm, 1972 nr 59 (beslut i kommunfullmäktige den 18 december 1972). Urkunden är undertecknad av Stockholms kommun, Stiftelsen Nordiska Museet och Strindbergssällskapet.

I handlingarna finns också ett ”Avtal mellan Stockholms museinämnd och Stiftelsen Strindbergsmuseet”. I enlighet med depositions villkoren i en bilaga till stiftelseurkunden för Stiftelsen Strindbergsmuseet ska Stockholms stadsmuseum överta det museala ansvaret för utställning och drift av Strindbergsmuseet. Avtalet reglerar närmare samarbetet mellan Stockholms museinämnd och Stiftelsen Strindbergsmuseet. Av 1 § i avtalet framgår att till grund för överenskommelsen ligger ”stiftelseurkunden för Strindbergsmuseet samt kommunfullmäktiges beslut angående museets kommande verksamhet den 10 april 1972 respektive 18 december 1972.”

Förordnandet är såvitt jag förstår inte ändrat sedan 1972.

Stiftelsens ändamål

Enligt 4 § stiftelseurkunden och 1 § stadgarna har stiftelsen till ändamål ”att genom permanenta och tillfälliga utställningar samt fortlöpande dokumentation belysa August Strindbergs liv och verk samt att upplåta lokaler till forskning och annan verksamhet i detta syfte.”

Stadgar och styrdokument

Stadgarna är en del av stiftelseförordnandet. Stiftelseurkunden hänvisar till stadgarna. Stadgarna är såvitt jag förstår inte ändrade sedan 1972.

Bakgrund

Strindbergsmuseet öppnades 1973 och är inrymt i August Strindbergs sista bostad, där han bodde de fyra sista åren i sitt liv.¹⁰⁵

Statens förhållande till stiftelsen

Staten är inte en av stiftarna och staten har inget förhållande till stiftelsen enligt stiftelseförordnandet. Däremot hänvisar flera bestämmelser i förordnandet till kommunen.

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Enligt förordnandet skulle Stiftelsen Nordiska museet och Strindbergssällskapet deponera föremål i stiftelsens lokaler med giltighet från den 1 oktober 1972. Stockholms kommun anslog vid bildande enligt § 3 stiftelseurkunden ”en hyresrätt för stiftelsen till lägenheten nr 42 inom bostadsrättsföreningen Blå Tornet i fastigheten Vingråen 35, jämte där befintlig kommunen tillhörig inredning. Särskilt avtal skall träffas mellan kommunen och stiftelsen rörande de närmare villkoren för upplåtelsen.” Stiftelsen Nordiska museet deponerade museet tillhöriga inventarier från August Strindbergs bostad, Drottninggatan 85, 4 tr., enligt en bilaga till förordnandet. Strindbergssällskapet anslog sällskapet tillhöriga inventarier från August Strindbergs bostad, Drottninggatan 85.

Enligt 9 § stadgarna ska stiftelsen årligen till Stockholms museinämnd inge förslag till stat för nästkommande verksamhetsår.

Av årsredovisningen för 2017 framgår att nettoomsättning uppgick till nästan 8,9 miljoner kronor. Av denna summa utgjorde nästan 2 miljoner kronor bidrag från staten och nästan 6 miljoner kronor bidrag från kommunen.

Riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen

Regeringen har 2016-12-14 beslutat om villkor för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2017 (Kulturdepartementet Ku2016/02761/LS delvis). I villkoren framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

Enligt årsredovisningen 2017 skedde en omfattande renovering av huset med en återinvigning under 2017.

Enligt 10 §stadgarna ska frågan om ansvarsfrihet för styrelsen och arbetsutskottet prövas av

¹⁰⁵ <https://sv.wikipedia.org/wiki/Strindbergsmuseet>.

Stockholms kommun. Rättsverkningarna av ett beslut om ansvarsfrihet är oklara.

Enligt 8 § stiftelseurkunden har stiftarna rätt att avtala om ändring av bestämmelserna i urkunden. Detta är en ogiltig bestämmelse.

Enligt 7 § stadgarna ska redovisningen av stiftelsens förvaltning i tillämpliga delar ske enligt de principer som gäller för aktiebolag. Det är tvingande regler i 3 kap SL och Årsredovisningslagen som måste följas av stiftelsen.

Kommentar

Stiftelsens ändamål varaktigt och bestämt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet var vid bildandetillfället såvitt jag kan bedöma av både omfattning och karaktär att kunna används för ändamålsuppfyllelse. Stiftelsen har en egen styrelse. Såvitt jag kan bedöma är det en giltigt bildad stiftelse.

15.16 Stiftelsen Judiska Museet i Stockholm

Registrering, organisationsnummer, säte och firma

Stiftelsens organisationsnummer är 802012-4825. (Registrerad hos Länsstyrelsen i Stockholms län).

Styrelsen har sitt säte i Stockholm, vilket också framgår av § 6 stadgarna.

Stiftelsens firma är Stiftelsen Judiska Museet i Stockholm.

Stiftelsen är registrerad som näringsdrivande stiftelse. Näringsverksamhetens art är ”Museiverksamhet”.

Enligt § 16 i stadgarna ska stiftelsen stå under tillsyn.

Stiftare

Enligt § 1 stadgarna är Viola och Aron Neumans stiftelse stiftare.

Museets grundare Aron Neuman avled den 9 april 2015 enligt styrelseprotokoll 18 maj 2015.

Förordnande

Stadgar för stiftelsen är fastställda av Länsstyrelsen den 19 september 1986. Såvitt jag kan läsa ut av handlingarna är stiftelsen bildad under våren 1986. Stadgarna utgör förordnande för stiftelsen.

Stiftelsens ändamål

Stiftelsens ändamål är enligt § 1 i stadgarna att ”i ett judiskt museum i Stockholm skapa samlingar av judiska konstföremål, att anskaffa ett judiskt bild- och ljudarkiv samt forskningsbibliotek, att presentera utställningar av såväl museets egna samlingar som inlånade objekt samt att i övrigt verka för främjande av judisk kultur. I första hand ska verksamheten inriktas på Norden och den judiska befolkningsgruppen där”.

Stadgar och styrdokument

Länsstyrelsen har fastställt stadgar för stiftelsen 1986-09-19.

Bakgrund

Det finns i det material jag har tillgång till ingen information om bakgrunden till stiftelsebildningen.

Statens förhållande till stiftelsen

Enligt § 12 ska förvaltnings- och revisionsberättelsen överlämnas till Länsstyrelsen i Stockholms län, ”som har att vidtaga eller förordna om vidtagande av åtgärd vartill revisorernas yttrande kan föranleda.”

Enligt § 14 ska beslut om ändring av stadgarna underställas Länsstyrelsen i Stockholms län för fastställelse.

Stiftelsens förmögenhet och statens finansiering

Enligt § 2 stadgarna utgörs stiftelsens tillgångar av den egendom som stiftaren tillskjutit och senare gåvor eller testamenten av annan än stiftaren. Enligt § 3 stadgarna kan enskilda personer, företag eller organisationer som vill stödja verksamheten betala 5000 kronor och bli ”huvudmän i stiftelsen”.

Av en bankavi i handlingarna framgår att Viola och Aron Neumans stiftelse 1986-03-25 överförde 50 000 kronor till ”nyöppnat konto för Judiska Museet i Stockholm.”

Av årsredovisning för 2016 framgår att stiftelsen fått 5,2 miljoner kronor i bidrag och gåvor, varav 2,6 miljoner kronor noteras som ”bidrag från det allmänna”. Under rubriken Eget kapital i balansräkningen framgår att det bundna egna kapitalet delas in i huvudmannakapital om drygt 500 000 kronor och stiftelsekapital om drygt 500 000 kronor.

Riktlinjer för statens bidrag till stiftelsen

Regeringen har 2017-12-13 beslutat om villkor för statens bidrag till stiftelsen fr.o.m. 2018 (Kulturdepartementet Ku2017/02582/LS delvis). I villkoren framgår en återrapporteringskyldighet till regeringen.

Övrigt

Huvudmännen som nämns i § 3 i stadgarna skall hållas informerade om stiftelsens verksamhet på lämpligt sätt och beredas tillfälle att yttra sig i frågor av betydelse som rör museet. Huvudmännen ska sammankallas minst en gång per år för information och samråd.

I Länsstyrelsens akt finns en tjänsteanteckning från 2018-08-09 ang. en ändring av stadgarna. Det är för mig oklart vad den ändringen innebär. Länsstyrelsens handläggare har antecknat att Viola och Aron Neumans stiftelse ska utse ledamöter i styrelsen, vilket också överensstämmer med § 4 stadgarna. Av en ”tolkningsbekräftelse” av Aron Neuman daterad 28 januari 2015 framgår att det var Aron Neuman som formulerade stadgarna för stiftelsen. Avsikten med formuleringen i § 4 stadgarna om utseende av styrelseledamöter var enligt Aron Neuman att stiftaren skulle utse styrelse den första treårsperioden och därefter skulle styrelsen förnya sig själv, och så har också styrelsens tillsättning gått till sedan 1986. Frågan är som jag uppfattar det inte relevant i denna utredning.

Av information på hemsidan, <https://judiskamuseet.se/om-judiska-museet/>, framgår följande:

”1987 grundade Viola och Aron Neuman Stiftelsen judiska museet. Redan på ett tidigt stadium fanns ett stort intresse kring tanken på ett judiskt museum. Att finna lämpliga museilokaler var dock inte lika lätt. Ingen institution var beredd att hysa nykomlingen under sitt tak. Till slut fick museet sin plats i ett före detta matlager i Frihamnen. Där visades utställningar om judiskt liv fram till 1992, då man flyttade till Hälsingegatan i Vasastan, i vad som tidigare varit gymnastiksal för Vasa högre flickskola. Där utvecklades en mångfacetterad verksamhet med basutställning och tillfälliga utställningar, seminarier och föreläsningar... I början av 2019 påbörjas en ny era i museets historia; ett nytt museum skapas

för att kunna foga ytterligare en pusselbit till det svenska kulturarvet. Då öppnar museet i nya lokaler på Själagårdsgatan i Gamla stan. Där låg tidigare en synagoga, men byggnaden har också fungerat som auktionskammare, polisstation, och sjömanskyrka. Mellan 1795 till 1870 var platsen synagoga och församlingslokal för Stockholms judiska invånare. På så sätt är flytten dit som att komma hem för ett museum vars uppdrag är gestalta den svensk-judiska historien och kulturen.”

Kommentar

Stiftelsens ändamål varaktigt och bestämt och kan alltså ligga till grund för en stiftelsebildning. Stiftelsens förmögenhet vid bildandetillfället var såvitt jag kan bedöma enbart 50 000 kronor. Vid tidpunkten för bildandet ansåg åtminstone Länsstyrelsen som registrerade stiftelsen, denna förmögenhet vara av både omfattning och karaktär kunna används för ändamålsuppfyllelse. Stiftelsen har en egen styrelse. Såvitt jag kan bedöma är det en giltigt bildad stiftelse. Som framgår ovan ger föreskrifterna om huvudmän intryck av att utomstående kan få inflytande över stiftelsen.